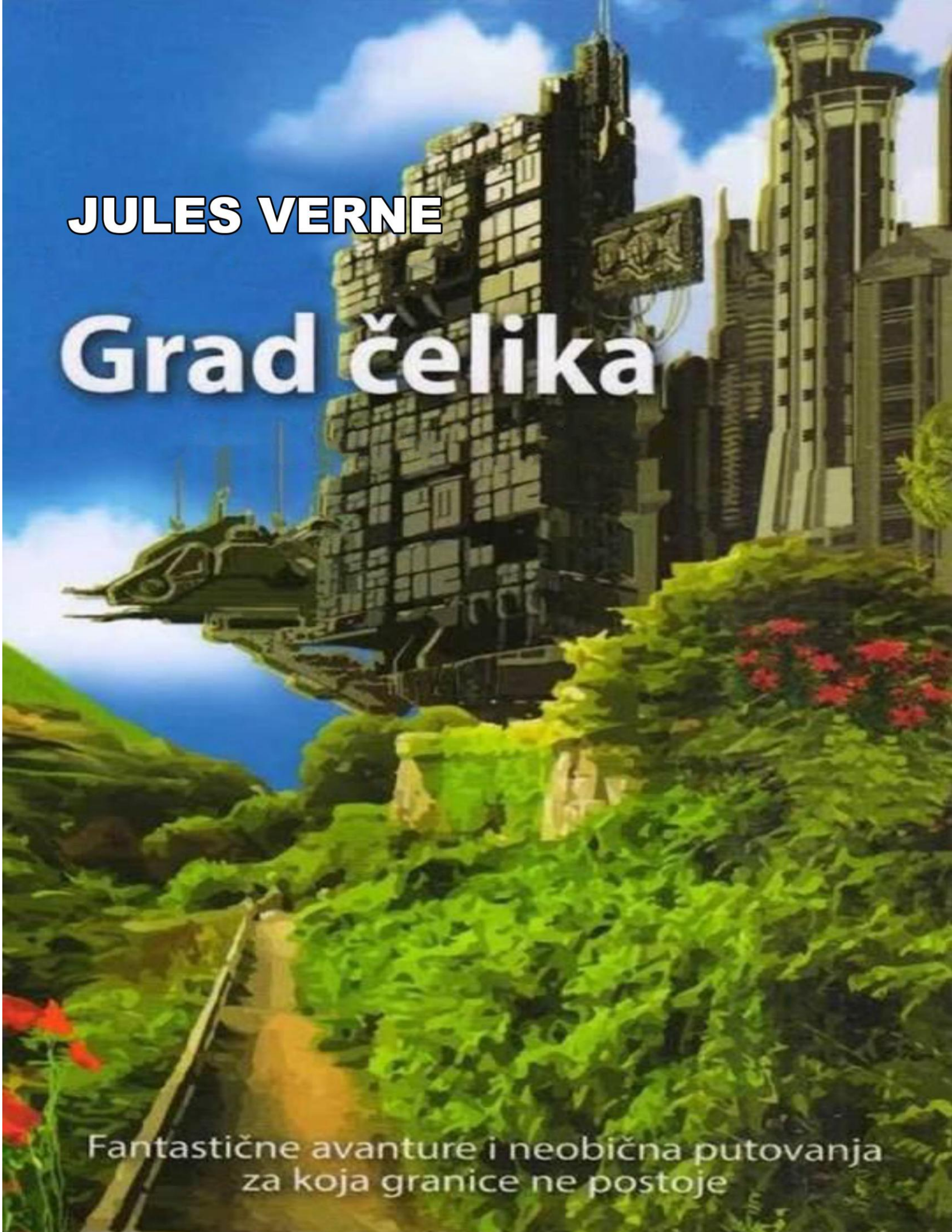

The background of the cover is a vibrant, painterly illustration. It depicts a fantastical city of steel and iron, with tall, dark, industrial buildings and a large, complex structure that resembles a giant mechanical head or a ship's prow, all set against a bright blue sky with soft white clouds. In the foreground, a lush green hillside is covered in dense foliage and bright red flowers. A dirt path leads up the hill towards the city.

JULES VERNE

Grad čelika

Fantastične avanture i neobična putovanja
za koja granice ne postoje

JULES VERNE

GRAD ČELIKA

ADVOKAT ŠARP ULAZI

“Baš se dobro uređuju ove engleske novine!” - reče samom sebi dobri doktor i zavalj se u veliku kožnu naslonjaču.

Doktor Sarazen je celog svog života voleo da govori za sebe, što ga je izuzetno zabavljalo.

Bio je čovek u ranim pedesetim, otmenog izgleda, živih i lepih očiju pod čeličnim naočarima, lica u isti mah ozbiljnog i ljubaznog; jedan od onih ljudi za koje se na prvi pogled kaže: to je valjan čovek. Iako mu odelo nije bilo suviše elegantno, doktor je već bio lepo obrijan i vezao belu vratnu maramu.

U njegovoj sobi u hotelu, u Brajtonu, ležale su na ćilimu, na nameštaju novine Tajms, Dejli telegraf, Dejli njuz. Tek je izbilo deset sati i doktor je imao vremena da obiđe varoš, da poseti

bolnicu, da se vrati u svoj hotel i da pročita u glavnim londonskim novinama opširan izveštaj o njegovoj raspravi koju je podneo prekjuče međunarodnom Higijenskom kongresu o napravi za brojanje krvnih zrnaca koju je izumeo.

Pred njim je bio stočić pokriven belim čaršavom, a na njemu pečen kotlet, šolja vrućeg čaja i nekoliko prženica na maslu koje engleske kuvarice divno prave od naročitih zemičaka koje pekari za njih prave.

„Da, govoraše on, ove novine Ujedinjenog Kraljevstva zaista se dobro uređuju, ne može se kazati protivno! Govor potpredsednika, odgovor doktora Stona iz Napulja, izlaganja o mojoj raspravi, novine su sveto tačno donele, zabeležile, opisale.

„Ima reč doktor Sarazen iz Duea. Poštovani član govori na francuskom. Slušaoci će me izviniti, kaže on počinjući da govori, što uzimam tu slobodu; ali oni zasigurno bolje razumeju moj jezik nego što bih ja umeo govoriti njihov...”

„Pet stubaca štampanih malim slovima!... Ne znam ko je bolji, da li izveštaj Tajmsov ili Telegrafov. Ne može se biti verniji i tačniji!”

Doktor Sarazen je ovako razmišljao, kada ceremonijal majstor - ne bismo smeli dati manju titulu jednom licu tako ispravno odevenom u crno - kucnu na vrata i upita da li mesje prima.

Mesje je opšti naziv koji Englezi misle da su dužni dati svim Francuzima bez razlike, tako isto kao što bi mislili da greše protiv svih pravila učtivosti ako ne kažu Italijanu sinjor i Nemcu her. A možda imaju pravo. Ovaj svakidašnji običaj ima neosporno tu dobru stranu što odmah pokazuje nacionalnost sagovornika.

Doktor Sarazen uze podnetu mu posetnicu. Prilično se začudio što mu neko dolazi u posetu u zemlji u kojoj nije nikog poznavao, a još se više začudio kada pročita na posetnici:

*M. Šarp, advokat,
93, Sautempton roud,
London*

- Šta, dovraga, mogu ja imati da raspravljam s advokatom Šarpom?... Vi ste sigurni da je ovo za mene? - upita on.

- O, da, mesje.

- Pa pustite ga.

U sobu uđe mlad čovek, koga doktor na prvi pogled uvrsti u veliku familiju „mrtvačkih lobanja”.

Njegove tanke ili smežurane usne, njegovi dugački beli zubi, njegove gotovo gole slepoočne šupljine pod pergamentskom kožom, njegova boja lica kao u mumije i njegove male sive oči s oštrim pogledom davali su mu neosporno pravo na onakav naziv. Njegov kostur je iščezavao od pete do potiljka pod ulsterkotom^[1] sa velikim kockama, a u ruci je držao putničku torbu od lakovane kože.

Ovaj čovek uđe, pozdravi brzo, spusti na pod torbu i šešir, sede i ne tražeći dozvolu, i reče:

- Vilijam Henri Šarp mlađi, član kuće Bilouz, Grin, Šarp i Komp... Imam li čast govoriti s doktorom Sarazenom?

- Da, gospodine.

- Fransoa Sarazen?

- To sam ja.

- Iz Duea?

- Stanujem u Dueu.

- Otac vam se zvao Isidor Sarazen?

- Tako je.

- Mi dakle kažemo da se zvao Isidor Sarazen.

Šarp izvadi iz džepa beležnik, pogleda u njega i nastavi:

- Isidor Sarazen je umro u Parizu 1857. godine, u VI okrugu, u ulici Taran, broj 54, u hotelu Škola, koji je sad srušen.

Tako je - reče doktor, sve više iznenađen.

- Ali hoćete li da mi objasnite?...

Njegova mati se zvala Žili Lanževol - produži Šarp. - Rodom je iz Bar-le- Dika, ćerka Benedikta Lanževola, koji je stanovao u sokačetu Lorientu, umro 1812. godine, što se vidi iz protokola opštine, rečene varoši. Ovi protokoli su jedna vrlo dragocena ustanova, gospodine, vrlo dragocena... Hm!... Hm!... i sestra Žan-Žaka Lanževola, tambur-mažora^[2] u 36. puku...

- Priznajem vam - reče ovde doktor Sarazen, čudeći se ovom tačnom poznavanju njegovog rodoslovlja - da vi sve to znate bolje od mene. Istina je da je porodično ime moje babe bilo Lanževol, ali to je sve što o njoj znam.

- Ona je oko 1807. ostavila varoš Bar-le-Dik sa vašim dedom Žanom Sarazenom, za koga se udala 1790. Nastanili su se u Melenu kao limari, gde su ostali do 1811, kada je umrla Žili Lanževol, Sarazenova žena. Imali su samo jednog sina, Isidora Sarazena, vašeg oca. Od toga trenutka konac se prekida, osim za datum smrti ovoga, nađen u Parizu.

- Ja mogu da ponovo sastavim taj konac - reče doktor, kome se dopade ova sasvim matematička tačnost.

Moj deda se nastanio u Parizu zbog školovanja svoga sina, koji se spremao za lekara. Umro je 1832. u Palezou, kod Versaja, gde mi je otac imao radnju i gde sam se rodio 1822. godine.

- Vi ste čovek koga ja tražim - reče Šarp. - Nemate braće ni sestara?

- Nemam. Bio sam jedinac, a mati mi je umrla dve godine posle moga rođenja... Ali naposljetku, gospodine, hoćete li da mi kažete zašto ste me tražili?

Šarp ustade.

Ser Bria Džovahir Motoranate - reče on, izgovarajući ova imena s poštovanjem koje svaki Englez ukazuje plemićkim titulama - milo mi je što sam vas našao i što ću vam se prvi pokloniti.

- Ovaj je čovek poludeo - pomisli doktor. - Ovo često biva kod onih koji imaju „mrtvačku lobanju”.

Advokat pročitao ovo u njegovim očima

- Ja nisam ni najmanje lud - odgovori on mirno. - Vi ste u ovom trenutku jedini naslednik titule baroneta, koja je na predlog glavnog guvernera bengalske provincije podarena Žan-Žaku Lanževolu, primljenog u englesko podaništvo godine 1819, udovac Begene Gokol, uživatelj njenih dobara, koji je umro godine 1841, ostavivši samo jednog sina, koji je umro blesast i bez potomstva godine 1869, i bez testamenta. Nasleđe je pre trideset godina iznosilo oko pet miliona livri^[3] sterlinga. Ostalo je pod starateljstvom, i interesi su gotovo sasvim kapitalisani za života blesavog sina Žan-Žaka Lanževola. Ovo nasleđe je procenjeno u 1870. godini na dvadeset i jedan milion livri sterlinga, ili pet stotina dvadeset i pet miliona franaka. Prema rešenju suda grada Agre, koje je odobrio sud grada Delhija i privatni Savet, sva pokretnost i nepokretnost je prodana i dobijeni novac je ostavljen kao depozit kod Engleske banke. Sad iznosi pet stotina dvadeset i pet miliona franaka. Moći ćete ih uzeti prostim čekom, čim podnesete sudu dokaze o srodstvu, a ja ću vam izraditi kod banke Trolop, Smit i Komp. da dobijete jedan zajam na račun toga nasleđa.

Doktor Sarazen je bio preneražen. U prvi mah nije mogao ni reći progovoriti. Ali posle, neka sumnja ga obuze, pa povika:

Ama, gospodine, možete li mi podneti dokaze o ovom što mi pričate i kako ste došli do toga da me pronađete?

- Dokazi su ovde - odgovori Šarp tapšući po torbi od lakovane kože. - A što se tiče načina kako sam vas našao, to je vrlo prosto. Pet godina ima otkako vas tražim. Naša firma se naročito bavi pronalaženjem srodnika za mnogobrojna nasleđa kojima se ne znaju naslednici. Ima već pet godina kako se bakćemo sa nasleđem Begene Gokol. Tražili smo na sve strane, pregledali smo stotine porodica Sarazena u Francuskoj, pa tek juče, čitajući u Dejli njuzu izveštaj o Higijenskom kongresu, pade mi u oči ime jednoga doktora koji se tako zove. Pošto sam pregledao zabeleške i nekoliko hiljada listića koje smo prikupili o ovom nasleđu uverio sam se da je varoš Due izmakla našoj pažnji. Gotovo siguran da sam našao pravi trag, seo sam u voz za Brajton, video sam vas kad ste izlazili sa kongresa i uverio se da ste to vi. Vi ste živa slika vašeg dede Lanževola, onakvog kakav je predstavljen na fotografiji koju mi imamo, a koja je rađena po slici indijskog slikara Saranonija.

Šarp izvadi iz svoje beležnice fotografiju i pokaza je doktoru Sarazenu. Ova fotografija predstavljala je čoveka visokog rasta sa divnom bradom, s čalmom perjanicom i zelenom haljinom od teške svile izvezene zlatom, u stavu vojskovođe koji piše naredbu za napad posmatrajući pažljivo gledaoca. U pozadini video se nejasno dim od bitke i konjički juriš.

- Ovi dokumenti kazaće vam više nego ja - produži Šarp. - Ostaviću vam ih i vratiću se kroz dva sata, ako mi dozvolite, da mi naredite šta da radim.

Ovo rekavši, Šarp izvadi iz torbe od lakovane kože sedam do osam svežnja akata, jednih štampanih, drugih rukopisnih, metnu ih na sto, i izađe natraške mrmljajući:

- Radžo Braja Džovahire Motoranate, čast mi je pozdraviti vas.

Pola verujući, pola sumnjajući, doktor uze akta i stade ih prelistavati.

Posle kratkog pregleda ovih akata uveri se da je ova stvar sasvim istinita. Na primer, kako da ne veruje ovom dokumentu štampanom pod naslovom:

„Izveštaj Vrlo poštovanim lordovima privatnog Saveta kraljice, podnet 5. januara 1870. godine, o nasleđu bez naslednika Begene Gokol iz Radžinara, provincija Bengal.

„Faktička pitanja. - Tiče se prava svojine izvesnih mehala i četrdeset i tri beegala oraće zemlje, raznih zgrada, palata, privrednih zgrada, sela pokretnosti, novaca, oružja, itd., itd., što pripadaju nasleđu Begene Gokol iz Radžinara. Iz izveštaja koji su podnošeni građanskom sudu Agre i velikom sudu Delhija vidi se da se godine 1819. Begena Gokol, udova indijskog kneza Lukmisura i posednica znatnih dobara, udala za jednog stranca, poreklom Francuza, po imenu Žan-Žak Lanževol. Ovaj stranac, pošto je služio do 1815. godine u francuskoj vojsci kao podoficir (tambur-mažor) u 36. puku, ukrcao se u Nantu pošto je bila raspuštena loranska vojska, kao nadzornik jednog trgovačkog broda. Došao je u Kalkutu, otišao u unutrašnjost i dobio kapetanski čin u maloj urođeničkoj vojsci koju je izdržavao radža Lukmisur.

Docnije je postao glavni zapovednik, a posle smrti radžine oženio se njegovom udovicom. Razni razlozi kolonijalne politike i znatne usluge koje je Žan-Žak Lanževol u jednoj opasnoj prilici ukazao Evropljanima u Agri, pobudili su glavnog guvernera

bengalske provincije da traži i da dobije za muža Begenove titule baroneta. Begen je umrla 1869. godine ostavivši uživanje njenih dobara Lanževolu, koji je posle dve godine takođe umro. Imali su samo jednog sina, blesavog od detinjstva, te je stavljen pod starateljstvo. Njegovim dobrima se verno upravljalo do njegove smrti 1869. Nema poznatih nasljednika ovoga ogromnog nasleđa. Kako je sud u Agri i viši Sud u Delhiju naredio prodaju, po traženju mesne vlade koja radi u ime države, mi imamo čast moliti lordove privatnog Saveta da odobri ovo rešenje, itd., itd.” Dolaze potpisi.

Overene kopije rešenja suda u Agri i Delhiju, akta o prodaji, naredbe da se dobijeni novac položi u Englesku banku, izveštaj o traganju da se pronađu nasljednici

Lanževola, i još mnogo važnih dokumenata, uverili su doktora da ne treba više da sumnja da je nasljednik Begenove.

Ovako velika sreća imala je čime opseniti i najmirnijeg čoveka, a dobri doktor nije se mogao sasvim oteti tom uzbuđenju. Ipak ovo uzbuđenje nije dugo trajalo i brzo je prošlo, pošto se nekoliko minuta prošetao po sobi. Odmah se pribrao, prebacujući sebi kao slabost ovu prolaznu groznicu, i spustivši se u naslonjaču duboko se zamisli.

Zatim najedanput stade ići gore dole po sobi. Ali ovaj put oči mu se sijaše čistim plamenom, i videlo se da se neka plemenita misao začela u njemu. On ju je prihvatio, zavoleo i najzad je usvojio. - Molim vas da me izvinite što sam sumnjao - reče mu doktor usrdno. - Sad sve verujem, i ja sam vam hiljadu puta obavezan za toliki trud koji ste imali.

U tom trenutku neko kucnu na vrata. To je bio Šarp.

- Niste ni najmanje obavezni... to je običan posao... moj zanat... - odgovori Šarp. - Mogu li se nadati da će mi ser Braja i dalje ostati klijent?

- Razume se. Predajem svu ovu stvar u vaše ruke. Samo bih vas molio da mi ne dajete tu praznu titulu.

Prazna! Jedna titula koja vredi dvadeset i jedan milion sterlinga! Tako je govorilo lice Šarpovo; ali on će već omekšati.

- Kako vam je volja, vi ste gospodar - odgovori on.

- Vratću se u London i čekaću vaše naredbe.

- Mogu li uzeti ova dokumenta? - upita doktor.

- Sasvim, imamo njihove prepise.

Kad doktor Sarazen ostade sam, sede za pisaći sto, uze list hartije i napisao ovo:

Brajton, 28. oktobra 1871.

„Drago moje dete, dobijamo ogromno imanje. Nemoj misliti da sam poludeo, pročitaj ove dve tri štampane isprave što ti šaljem u ovom pismu. Iz njih ćeš videti da sam naslednik titule engleskog ili upravo indijskog baroneta i kapitala od preko pola milijarde franaka, koji sad leže u Engleskoj banci. Ne sumnjam, dragi Oktave, s kakvim ćeš osećanjem primiti ovu vest. Ti ćeš kao i ja razumeti kakve nam nove dužnosti nalaže ovoliko bogatstvo, i kakve opasnosti mogu zadesiti našu mudrost. Nema ni sat kako sam to doznao, a već briga o takvoj odgovornosti upola ugušuje radost koju mi je, misleći na tebe, ova istinita vest u prvi mah pričinila. Možda će ova promena biti sudbonosna za nas.

Ne smem da ti govorim o jednoj ideji što mi se začela u glavi... Kao skromni radnici nauke mi smo bili srećni u našem skromnom položaju. Hoćemo li to i dalje biti? Možda nećemo, osim ako... Ako ovo bogatstvo ne postane u našim rukama nova i moćna

sprava, silan pokretač obrazovanosti. Govorićemo o tome. Piši mi, brzo mi javi kakav utisak čini na tebe ova krupna vest i gledaj da je saopštiš tvojoj majci. Uveren sam da će je ona kao pametna žena dočekati mirno i prisebno. Što se tiče tvoje sestre, ona je još suviše mlada, pa joj ovako štogod neće zavrteti mozak. Uostalom, njena mala glava je već toliko pametna, da sam siguran da će ova promena u našem imovnom stanju nju zbuniti najmanje od svih nas.

Pozdravi mi Marsela. Njemu nije nepoznat nijedan od mojih planova za budućnost.“

*Tvoj otac koji te voli,
Fr. Sarazen. D. M. P.*

Pošto je ovo pismo ubacio u koverat sa najvažnijim hartijama i adresovao „Gospodinu Oktavu Sarazenu, učeniku Umetničke i industrijske škole, 32, ulica Roa de Sisil, Pariz“, doktor uze šešir, obuče vrskaput i ode na kongres. Ne prođe ni četvrt sata, a dobri čovek nije više ni mislio na milione.

DVA DRUGA

Oktav Sarazen, sin doktorov, nije bio ono što se može prosto nazvati lenjivac. Nije bio ni glup ni odviše pametan, ni lep ni ružan, ni veliki ni mali, ni crnomanjast ni plav. Bio je smeđ i u svemu čovek rođen u srednjem staležu. U gimnaziji dobijao je obično drugu nagradu i dve do tri pohvalnice. Na ispitu zrelosti dobio je ocenu „priličan”. Prvi put je bio odbijen na prijemnom ispitu za ulazak u Umetničku i industrijsku školu, a na drugom ispitu bio je primljen sa brojem 127. Bio je neodlučnog karaktera, jedan od onih ljudi koji se zadovoljavaju nepotpunom izvesnošću, koji uvek žive u nekoj nedoumici i prolaze kroz život kao mesečeva svetlost. Ovakvi ljudi su u rukama sudbine kao što je zapušač od plute na vrhu talasa.

Na svoju sreću Oktav je u početku svoga školovanja pao pod vlast jedne energične prirode, čiji mu se malo tiranski ali dobrotvorni uticaj silom nametnuo. U Liceju Šarlemanja, gde ga je otac poslao da dovrši školovanje, Oktav se sprijateljio sa jednim od svojih drugova, Alzašaninom Marselom Brukmanom, koji je bio godinu dana mlađi od njega, ali koji ga je prevazilazio svojom snagom fizičkom, umnom i moralnom.

Marsel Brukman, ostavši siroče u dvanaestoj godini, nasledio je upravo toliko koliko je trebalo da plati za izdržavanje u gimnaziji. Da nije bilo Oktava, koji ga je o raspustu dovodio kod svojih roditelja, on ne bi nikad mogao izlaziti van zidova liceja.

Tako je porodica doktora Sarazena uskoro postala porodica mladog Alzašanina. Osetljive prirode pod svojom spoljašnjom hladnoćom, uvideo je da ceo njegov život mora pripadati ovim valjanim ljudima koji su mu bili i otac i majka. Stoga je obožavao

doktora Sarazena, njegovu ženu i ljupku a već ozbiljnu ćerkicu, koji su mu otvorili srce. Ali on im je delima a ne rečima dokazao svoju zahvalnost. I doista, on se postarao da od Žane, koja je volela da uči, napravi razboritu i karakternu devojkicu, a u isto vreme od Oktava, sina dostojnog svoga oca.

Ovaj poslednji zadatak, valja reći, mladi čovek nije tako lako vršio kao sa njegovom sestrom, koja je već bila pretekla svoga brata. Ali Marsel se bio zarekao da postigne oba cilja.

Jer, Marsel Brukman je bio jedan od onih hrabrih i uviđavnih boraca koje Alzas ima običaj da svake godine šalje da se bore u velikoj pariškoj borbi. Još kao dete odlikovao se jačinom i gipkošću svojih mišića kao i živošću svoga uma. Bio je sav volja i hrabrost iznutra, kao što je spolja bio stasit i naočit. Kad je pošao u gimnaziju, neodoljiva želja ga je mučila da se u svemu odlikuje, u gimnastici kao i u loptanju, u školi kao i u hemijskoj laboratoriji. To je u dvadesetoj godini bilo veliko i snažno telo, puno života i pregalaštva, organska mašina sa najvećim naponom i količinom proizvodnje snage. Njegova pametna glava bila je već od onih na koje se zaustavlja pogled pažljivih ljudi. Ušao je kao drugi u Umetničku i industrijsku školu, iste godine kad i Oktav, ali se rešio da izađe iz nje prvi.

Oktav ima njemu da blagodari što je primljen u školu. Marsel ga je čitavu godinu gurao na rad, silom ga vodio ka uspehu. Osećao je prema ovoj slaboj i kolebljivoj prirodi prijateljsko sažaljenje, nalik na ono koje bi lav mogao ukazivati kakvom mladom psu.

Rat od 1870. zatekao je oba prijatelja baš kad su polagali ispite. Odmah sutradan pošto su bili završeni ispiti, Marsel je otišao da stupi u 31. bataljon lovaca. I Oktav je pošao s njim. Obojica su se jedan uz drugog borili na predstražama Pariza pod opsadom. Marsel je dobio kuršum u ruku, a u Buzanvalu širit na

levoj ruci. Oktav nije imao ni širit ni ranu. Da istinu kažemo, to nije bila njegova krivica, jer je uvek išao u vatru sa svojim prijateljem. Jedva je bio pozadi šest metara. Ali tih šest metara bili su sve. Posle zaključenog mira oba studenta su zajedno stanovala soba do sobe u jednom skromnom hotelu blizu škole. Nesreća koja je zadesila Francusku, otcepljenje Alzasa i Lotaringije utisli su mušku zrelost u Marselov karakter.

„To je stvar francuske omladine“, govoraše on, „da popravi pogreške svojih očeva, a samo se radom može to postići.“

Ranio je u pet sati, pa je i Oktava terao da to čini. Vodio ga je na predavanja i pri izlasku nije ga ni na minut ostavljao. Odlazili su kući na posao, prekidajući ga s vremena na vreme da popuše lulu i popiju šolju kafe. Legali su u deset sati, srca zadovoljna, a pune glave.

Dvadeset osmog oktobra 1871, oko sedam sati uveče, prijatelji su sedeli za istim stolom pored zajedničke lampe. Marsel se bio zadubio u nekakav zadatak opisne geometrije primenjene na sečenje kamena, a Oktav je sa najvećom pažnjom kuvao litar kafe, što je po njegovom mišljenju bilo važnije. On se u tome vrlo dobro snalazio.

- Dobro bi bilo da kupimo najnoviju mašinu za kuvanje kafe - reče on najedanput. - Ova stara ne vredi ništa.

- Kupi je. Onda možda nećeš gubiti svako veče po jedan sat s ovom starom mašinom - odgovori Marsel.

I opet prionu na svoj zadatak.

Uto neko kucnu na vrata.

- Pismo za g. Oktava Sarazena - reče hotelski momak.

- Ovo je od oca - reče Oktav. - Poznajem mu rukopis. Ali je ovo teško - dodade on mereći ga na ruci.

- Da mi kažeš da li ti otac piše o njegovom Higijenskom kongresu - reče Marsel. - Dobro je učinio što je otišao tamo. Francuski naučnici nerado se druže sa stranim naučnicima.

I Marsel produži svoj zadatak.

Kad Oktav uzviknu, on diže glavu.

- Šta je? - upita on malo zbunjen, kad vide da mu je prijatelj prebledeo.

- Čitaj - reče Oktav preneražen onim što je pročitao u pismu.

Marsel uze pismo, pročita ga do kraja, još jedanput ga pročita, pogleda dokumente priložene uz pismo, i reče:

- To je čudnovato.

Zatim napuni lulu i zapali je polako. Oktav je blenuo u njega.

- Ti smatraš da je to istina? - viknu mu ugušenim glasom.

- Istina? Očigledno. Tvoj otac je i suviše uviđavan i učen da na prečac primi ovako ubeđenje. Uostalom dokazi su tu, i stvar je sasvim prosta.

- Ali... ako je to istina, to je zaista čudnovato. Znaš li da je polovina milijarde ogromno bogatstvo?

Marsel diže glavu i odobri.

- Ogromno jeste. Takvog bogatstva možda i nema u Francuskoj, a ima nekoliko u Americi, a jedva pet do šest u Engleskoj, svega petnaest do dvadeset u svetu.

- I osim toga, titula baroneta - reče Oktav.

Marsel povuče dim i ne reče ništa. Ovaj klobuk dima kazivaše jasno: „Peh!... Peh!”

- Ja zacemento ne bih hteo raditi kao mnogi ljudi - reče Oktav - koji prisvajaju sebi neku plemićku titulu na nedozvoljen način. Ali biti pravi, zakoniti plemić...

Lula je činila neprestano; „Peh!... Peh!”

- Dragi moj, možeš govoriti šta hoćeš - nastavi Oktav s ubeđenjem - „krv je nešto”, kako kažu Englezi.

On odjednom prestade, kada vide podrugljivi pogled Marselov i pređe na milione.

- Sećaš li se - nastavi on - kako je Binom, naš profesor matematike, u svom prvom predavanju o brojanju svake godine govorio da je pola milijarde i suviše veliki broj da bi čovečja pamet mogla imati tačan pojam o njemu, kad ne bismo imali na raspolaganju sredstva grafičkog predstavljanja? Pomisli da bi čoveku, koji bi svakog minuta ulagao po franak, trebalo više od hiljadu godina da plati tu sumu. Ah! To je zaista... čudnovato kazati sebi da smo naslednici pola milijarde franaka.

- Pola milijarde franaka! - viknu Marsel koga je više uzбудila reč nego sama stvar. - Znaš li šta biste najbolje mogli učiniti s tim novcem? Da ga poklonite Francusko da plati ratnu odštetu.

- Nećeš valjda takvu misao uliti u glavu mom ocu! - povika Oktav uplašeno.

- On bi bio sposoban da je usvoji. Vidim već da nešto tako smišlja. Pristao bih da uložimo u državne obveznice, ali bi imali bar neki prihod od njih!

- Sad vidim da si stvoren za kapitalistu - reče Marsel.

- Nešto mi kaže, dragi moj Oktave, da bi bolje bilo za tebe, ako ne za tvog oca, koji je razložan i pravičan čovek, da je ovo nasleđe mnogo manje. Više bih voleo da ti i tvoja sestra imate rentu od dvadeset i pet hiljada franaka nego ovo zlatno brdo.

I Marsel opet prionu na posao.

Što se tiče Oktava, nije mogao ništa da radi, i tako se bio uzvrpoljio u sobi, da mu prijatelj, malo nestrpljiv, naposljetku reče:

- Dobro bi bilo da izađemo malo na vazduh. Vidi se da večeras nisi ni za šta.

- Imaš pravo - odgovori Oktav, prihvativši radosno ovaj predlog da ostavi svaki rad.

Uze šešir, slete niz stepenice i dođe na ulicu. Jedva da je prešao deset koraka, kad stade kod uličnog fenjera da opet čita očevo pismo.

„Pola milijarde! Pola milijarde! - ponavljao je on. - To je najmanje dvadeset i pet miliona rente. Kad bi mi otac dao za izdržavanje samo milion franaka godišnje, samo polovinu od miliona, samo četvrt od miliona, bio bih srećan i presrećan. Novcem se može učiniti mnogo dobrog. Siguran sam da bih ga mogao dobro upotrebiti. Nisam glup, zar ne? Primili su me u Umetničku i industrijsku školu. I još imam titulu... Umeću je nositi.”

Prolazeći, stade se ogledati u ogledalima jednog dućana.

„Imaću palatu, konje. Biće jedan konj i za Marsela. Kako ovo dolazi baš kad treba! Pola milijarde! Baronetstvo! To je smešno, sad kad je došlo, čini mi se da sam se tome nadao. Nešto mi je govorilo da neću doveka kapati nad knjigom i daskom za crtanje. Pa ipak, to je divan san.”

Govoreći ovako, Oktav je išao kroz arkade ulice Rivoli. Dođe u Šanzelize, okrenu u ulicu Rojal, pa izađe na bulevar. Nekada je ravnodušno gledao u sjajne izloge, kao u beznačajne stvari za njegov život. A sad stade i s radošću pomisli da sva ta blaga mogu biti njegova, samo ako ih poželi.

- Pariz je moj! Sve je moje! Hoću li da putujem? Hoću li da posetim moju baroniju u Indiji? Imaću slonove, loviću tigrove. I divno oružje, i lep čamac! Čamac? Nije nego! Imaću lepu parnu jahtu da se vozim kud hoću i da opet pođem kad hoću. Gle, treba da javim majci. Kad bih pošao u Due. Ani treba u školu. Oh! Škola! Može se biti bez nje. Ali treba da to javim Marselu. Hoću da mu pošaljem telegram. On će razumeti da se žurim da vidim majku i sestru u ovakvoj prilici.

Oktav uđe u telegrafsku stanicu, javi prijatelju da odlazi i da će se kroz dva dana vratiti. Zatim uze fijaker i odveze se na Severnu stanicu.

U dva sata posle ponoći Oktav stade jako zvoniti na vratima roditeljske kuće i uzbuni mirni kvart Obeta.

Pošto je deset minuta čekao, Oktav uđe u kuću. Njegova majka i sestra brzo siđoše u sobnim haljinama, očekujući da im Oktav objasni zašto je tako iznenada došao.

On im pročitao doktorovo pismo. Gospođa Sarazen u prvi mah se jako obradova. Zagrlila sina i ćerku plačući. Činilo joj se da će sad ceo svet biti njihov i da nesreća neće nikad smeti da udari na mlade ljude koji imaju nekoliko stotina miliona. Ipak, žene su se brže navikle nego ljudi na ove velike udare sudbine. Gospođa Sarazen ponovo pročitao pismo svoga muža, reče sebi da je to njegovo da rešava o njenoj sudbini i o sudbini njihove dece, i duša joj se smiri. Što se tiče Žane, ona se radovala radosti svoje majke i svoga brata, ali njena uobrazilja od trinaest godina nije sanjala o sreći većoj od sreće ove male skromne kuće u kojoj je život tiho prolazio između zadatka njenih učitelja i milovanja njenih roditelja.

Mati i sin provedoše dugo u razgovoru, praveći razne planove, dok je Žana, vrlo zadovoljna sadašnjošću, bez ikakve brige za budućnost, spavala u naslonjači.

Međutim, kad je htela da pođe da malo odspava, gospođa Sarazen reče sinu:

- Nisi mi ništa govorio o Marselu. Jesi li mu saopštio očevo pismo? Šta je kazao?

- Oh! - odgovori Oktav - ti znaš Marsela. On je više nego mudrac, on je stoik. Mislim da se uplašio za nas zbog ovog ogromnog nasleđa. Kažem za nas; ali se nije zabrinuo za moga oca čiji su ga zdrav razum i naučenost umirili, govoraše on. Ali

što se tebe tiče, majko, i Žane, a naročito mene, nije mi zatajio da bi više voleo da smo nasledili jedno skromno imanje, dvadeset i pet hiljada franaka rente.

- Marsel možda ima pravo - odgovori gospođa Sarazen gledajući u sina. - To može biti velika opasnost, iznenadna sreća, za neke i neke ljude.

Žana se bila probudila. Čula je poslednje reči svoje majke, pa joj reče trljajući oči i idući u svoju sobicu:

- Majko, ti znaš da si mi jednoga dana kazala da Marsel ima uvek pravo. Ja verujem sve što kaže naš prijatelj Marsel.

I zagrlivši majku, Žana ode u svoju sobicu.

SAOPŠTENJE DOKTORA SARAZENA

Kada je došao na četvrtu sednicu Higijenskog kongresa, doktor Sarazen se mogao uveriti da ga sve njegove kolege dočekuju sa naročitim poštovanjem. Plemeniti , lord Glandover, vitez ordena Podvezice, koji je bio predsednik skupštine, dotle je jedva primetio da postoji ovaj francuski doktor.

Ovaj lord je bio neka visoka ličnost, čija je uloga bila samo da objavljuje da sednica počinje ili prestaje i da daje reč govornicima zapisanim na listi koja se stavljala pred njega. Držao je obično desnu ruku u otvoru svoga zakopčanog kaputa, ne zato što je možda pao s konja, nego samo zato što su engleski vajari dali ovaj nezgodni položaj kipovima mnogih državnika.

Bledunjavo i golobrado lice, pokriveno crvenim pegama, svetla vlasulja naročito izdignuta u ćupu na čelu koje je šuplje zvonilo, dopunjavali su fizionomiju najkomičnije naduvenu i najluđe ukrućenu koja se mogla videti. Lord Glandover se kretao tako neprestano, kao da je od drveta ili kartona.

Kada je bilo prvo predstavljanje, predsednik Higijenskog kongresa uputio je doktoru zaštitnički i snishodljiv pozdrav koji bi se mogao ovako prevesti:

- Dobar dan, gospodine neznatni čoveče. Vi ste to što trčkarate po ceo dan da zaradite parče hleba? Treba da imam zaista dobar vid da vidim jedno stvorenje tako daleko od mene na društvenoj lestvici! Hodite pod okrilje Moga gospodstva, dozvoljavam vam.

A sad lord Glandover pozdravi doktora najljubaznije i ponudi mu stolicu sa desne strane njemu. Osim toga svi članovi kongresa su se digli.

Dosta iznenađen ovom laskavom pažnjom i misleći da se njegova sprava za brojanje krvnih zrnaca sad više dopala njegovim kolegama nego u prvi mah, doktor Sarazen sede na ponuđeno mesto.

Ali sve njegove iluzije pronalazača odleteše, kada mu se lord Glandover nadnese nad uvo sa takvim uvijanjem vrata, da je Njegovo gospodstvo izgledalo da pati od ozbiljnog deformiteta.

- Čujem - reče on - da ste nasledili ogromno imanje. Kažu mi da „vredite” dvadeset i jedan milion sterlinga.

Lord Glandover izgledao je neutešan što je tako olako postupao s čovekom kome je toliko velika novčana vrednost. Celo njegovo držanje kazivalo je:

- A što nam nije to kazao? Zaista, to nije lepo. Da ljude navede na ovakvu pogrešku!

Doktor Sarazen, koji nije uistinu verovao da „vredi” sad paru više nego na dosadašnjim sednicama, pitao se kako se ova vest mogla tako brzo rasprostreti, kada mu doktor Ovidije, iz Berlina, koji je sedeo do njega, reče sa pritvornim osmehom:

- Sad ste moćni kao Rotšild.

Dejli telegraf donosi tu vest. Čestitam vam. I pruži mu jutrošnji broj Dejli telegrafa, u kome se nalazio ovaj članak:

„Jedno ogromno nasleđe. - Čuveno nasleđe Begene Gokol naposljetku je našlo svoga zakonitog naslednika pomoću veštog traganja advokata gospode Bilouza, Grina i Šarpa, 93, Sautempton rou. London. Srećni sopstvenik dvadeset i jednog miliona sterlinga, sad na čuvanju u Engleskoj banci, jeste jedan francuski lekar, doktor Sarazen, čiju smo lepu raspravu, podnetu kongresu, pre tri dana na ovom mestu doneli u izvoru.

Sa mnogo truda i kroz razne teškoće, od kojih bi se mogao napraviti čitav roman, g. Šarpu je pošlo za rukom da utvrdi, bez mogućeg pogovora, da je doktor Sarazen jedini živi potomak

Žan-Žaka Lanževola, baroneta, muža u drugom braku Begene Gokol. Ovaj srećni vojnik izgleda da je rodom iz francuske varošice Bar-le-Dik.

Ostaje još da se nasledniku preda imovina. Molba je već predata Kancelariji. Neki čudnovati sticaj prilika sručio je na glavu jednog francuskog naučnika, sa britanskim plemstvom, blaga koja su mnoge indijske radže nagomilale. Boginja sreće mogla se pokazati manje pametna, i treba se radovati što tako znatan kapital dolazi u ruke koje će ga umeti dobro upotrebiti”.

Doktoru Sarazenu nije bilo pravo što je ova vest prodrla u javnost. To nije samo zbog dosađivanja koja je već predviđao, nego i zato što se osećao poniženim zbog važnosti koja se pridavala ovom događaju. Njemu se činilo da je ogromna količina ovoga kapitala njega lično umanjila. Njegovi naučni radovi, njegova lična zasluga - on je to duboko osećao - bili su se već utopili u ovom zlatnom i srebrnom moru, pa i u očima samih njegovih kolega.

U njemu nisu više gledali neumornog ispitivača, velikog uma, veštog pronalazača, gledali su polumilijardera. I kad bi bio grbavi patuljak, prosti Hotentot, jedan od najnižih stvorova čovečanstva, mesto da je jedan od najviših predstavnika, njegova težina bila bi ista.

Lord Glandover kazao je zgodnu reč, sad su „važni” samo dvadeset i jedan milion sterlinga, ni više ni manje.

Ova ga je misao tištala, i Kongres, koji je sasvim naučnom radoznalošću posmatrao kako nastaje jedan „polumilijarder”, našao je ne bez iznenađenja da mu je lice postalo tužno.

Ipak, ovo je bila samo prolazna slabost. Veličina cilja kome je rešio da posveti ovo neočekivano bogatstvo, najedanput naiđe doktoru pred oči i razvedri ga. Čekao je da doktor Stivenson iz

Glazgova završi čitanje svoje rasprave o Vaspitanju mladih idiota, i zatraži reč da nešto saopšti.

Lord Glandover mu je dade i pre samog doktora Ovidija. On bi mu je dao, i kad bi se ceo Kongres tome usprotivio, kada bi svi evropski naučnici protestovali protiv ove pristrasnosti. Ovo je rečito kazivao predsednikov glas.

- Gospodo - reče doktor Sarazen - mislio sam da čekam još nekoliko dana pa da vam javim za sreću koja me je snašla i za srećne posledice koje ovaj slučaj može imati za nauku. Ali, kako se ovaj događaj raščuo, izgledalo bi možda neprilično da se ne postavi odmah na njegovo pravo mesto.

Jeste, gospodo, istina je da je po zakonu meni pripala jedna znatna suma, suma od više stotina miliona, koja je položena u Engleskoj banci. Da li je potrebno da vam kažem da ja smatram sebe u ovim prilikama poverenikom nauke?... (Veliko iznenađenje.)

Ovaj kapital ne pripada pravno meni, već Čovečanstvu, Napretku! (Usklici. Jednodušno pljeskanje. Ceo Kongres ustaje, razdragan ovom izjavom.) Nemojte mi pljeskati, gospodo. Ja ne znam nijednog čoveka od nauke zaista dostojnog ovog lepog imena, koji ne bi učinio na mome mestu što ja hoću da učinim. Ko zna da gde koji neće pomisliti da, kao u mnogim ljudskim delima, nema u ovom više samoljublja no požrtvovanja? (Ne! Ne!) Uostalom, ne mari ništa. Gledajmo samo rezultate.

Ja, dakle, izjavljujem konačno i bez rezerve: pola milijarde koju mi je slučaj doneo, nije moje, to je za nauku. Hoćete li da budete skupština koja će da raspodeli ovaj budžet? Nemam dovoljno vere u moje znanje, da mogu njime raspolagati kao neograničeni gospodar.

Postavljam vas za sudije, i sami rešite kako da se ovo blago najbolje upotrebi. (Ura. Graja. Opšte oduševljenje.)

Kongres stoji. Nekoliko članova u svom oduševljenju skočili su na sto. Izgleda da profesora Tirnbura, iz Glazgova hoće da udari kaplja. Doktoru Sikonji, iz Napulja, nestalo disanje.

Samo lord Glandover je miran i dostojanstven, što dolikuje njegovom činu. On je uostalom potpuno uveren da se doktor Sarazen prijatno šali, i nikako ne namerava da ostvari ovako čudnovat program.

- Ako mi je ipak slobodno - nastavi govornik - da predložim jedan plan koji bi se lako razvio i usavršio, ja predlažem ovaj.

Ovde Kongres, pošto se malo utiša, stade pažljivo slušati.

- Gospodo, među uzrocima bolesti, bede i smrti koje nas okružuju, treba računati jedan, kojem treba pridati veliku važnost: to su žalosne higijenske prilike u kojima se većina ljudi nalazi. Nagomilavaju se u varošima, u stanovima u kojima često nema vazduha i svetlosti, ova dva neophodna činioca života. Ova ljudska nagomilavanja postaju prava zarazna ognjišta. Oni koji ne nađu u njima smrt, izgube bar zdravlje. Smanjuje im se proizvodna snaga, i tako društvo gubi velike količine rada koje bi se najkorisnije mogle upotrebiti.

Gospodo, zašto ne bismo pokušali najmoćnije sredstvo ubeđivanja - primer? Zašto ne bismo združili sve sile naše uobrazilje da napravimo plan jedne varoši za ugled na strogo naučnim osnovama? (Tako je! Tako je!) Zašto ne bismo upotrebili taj kapital kojim raspolažemo da podignemo tu varoš i da je pokazujemo kao praktičnu pouku? (Jeste! Jeste! Silno pljeskanje.)

Članovi Kongresa, silno oduševljeni, stiskaju jedan drugom ruke, polete na doktora Sarazena, dignu ga, nose ga u trijumfu oko dvorane.

- Gospodo - produži doktor, kada mogoše opet zauzeti svoje mesto - ovu varoš koju svaki od nas vidi očima uobrazilje, koja

kroz nekoliko meseci može biti stvarnost, ovu varoš zdravlja i blagostanja bi svi narodi trebalo da posete.

Na svima jezicima ćemo dati njen plan i opis, doveli bismo u nju čestite porodice koje je siromaštvo i nestašica rada isterala iz prenaseljenih zemalja. I one porodice - nećete se čuditi što mislim na njih - koje je tuđinska najezda oterala u izgnanstvo, našle bi kod nas dovoljno fizičkog i umnoga rada, i donele bi nam svoja moralna blaga, hiljadu puta dragocenija od zlatnih i dijamantskih rudnika.

Imali bismo u toj uzornoj varoši prostranih škola gde bi nam omladina, vaspitana po mudrim načelima, sposobnim da razviju i uravnotežuju sve sposobnosti moralne, fizičke i umne, spremala jake naraštaje za budućnost.

Nećemo da opisujemo oduševljenje koje je nastalo posle ovog saopštenja. Četvrt sata je trajalo pljeskanje, ura, radosni usklici.

Doktor Sarazen tek što je seo, a lord Glandover nagnu se opet i šapnu mu na uvo namignuvši:

Dobra špekulacija. Vi zasigurno računate na prihod od varoške trošarine? Siguran posao, samo da bude dobro uređen i da se vrši pod pokroviteljstvom uglednih ličnosti. Svi bolešljivi i ozdravljenici došli bi da žive u toj varoši. Nadam se da ćete zadržati za mene poveći plac, je li tako?

Siromah doktor, uvređen što se njegovim delima pridaje lakoma pobuda, hteo je sad da odgovori Njegovom gospodstvu, kad ču da potpredsednik traži da se izjavi zahvalnost podnosiocu filantropskog predloga koji je podnet zboru.

- To bi bila - reče on - večita slava za brajtonski Kongres što je ovako uzvišena ideja ponikla na njemu. Samo veliki um udružen sa velikim srcem i plemenitošću mogao je začeti ovakvu misao. I sad, kad je ova ideja istaknuta, mnogi se čude kako ona nije već ranije ostvarena. Koliko milijardi potrošenih na lude

ratove, koliko kapitala proćerdanih na glupe špekulacije se moglo uložiti u ovakav jedan plemeniti poduhvat.

Govornik je na završetku tražio da se novoj varoši da ime „Sarazina” u čast njenoga osnivača.

Njegov predlog je već bio primljen kad se na zahtev samoga doktora Sarazena moralo od toga odustati.

- Ne - reče on - moje ime ne treba u to mešati. Čuvajmo se, takođe, da ne damo budućoj varoši jedan od onih naziva koji, pod izgovorom da proizilaze iz grčkog ili latinskog, daju stvari ili licu koje ih nosi pedantno ponašanje. To će biti varoš Blagostanja, ali zahtevam da njeno ime bude ime moje otadžbine, i da je nazovemo Francuska Varoš.

Doktoru se nije moglo odreći ovo zadovoljenje.

Francuska Varoš bila je već osnovana na rečima; ona će, blagodareći zapisniku koji je imao zaključiti sednicu, postojati takođe na hartiji. Odmah se prešlo na pretres glavnih članaka predloga.

Ali da ostavimo kongres na ovom praktičnom poslu, tako različitom od poslova kojima se obično bave ove skupštine, pa da vidimo šta je bilo dalje s onom vešću o nasleđu što je objavljena u Dejli telegrafu.

Od 29. oktobra uveče ovaj članak, koji su prešampali engleski listovi, počeo je da se širi po celoj Kraljevini Engleskoj. Izašao je u Gazeti hulskoj na drugoj strani toga skromnog lista, i taj broj je ugljarica^[4] sa tri katarke Kraljica Meri donela 1. novembra u Rotterdam.

Odmah odsečen makazama glavnog urednika i jednog sekretara lista Eko niderlandski i preveden na holandski, članak dođe 2. novembra na parnim krilima u Bremenski dnevnik. To obuče, ne menjajući telo, novo odelo, i uskoro bi štampan na nemačkom. Suvišno je kazati da se nemački novinar, pošto je

napisao na zaglavlju prevoda: Jedno ogromno nasleđe, nije bojao da podvali svojim čitaocima dodavši u zagradi: Naročiti dopis iz Brajtona?

Ovaj dopis dođe u redakciju važnih Severnih novina, kojemu dadoše mesto u drugom stupcu na trećoj strani, zadovoljivši se da izostave naslov, suviše šarlatanski za tako ozbiljan list.

Pošto je ovako prošao kroz razne obrade dođe naposljetku 3. novembra uveče u debele ruke debelog saksonskog sobara, koji ga odnese u kabinet- salon-trpezariju g. Šulcea, profesora jenskog univerziteta. Iako je stajao visoko na društvenoj lestvici, nije predstavljao na prvi pogled ništa naročito.

Bio je čovek od svojih četrdeset i pet godina, prilično krupan. Čelo mu je bilo ćelavo i ono malo kose što mu je ostalo na potiljku i slepoočnicama bilo je žućkaste boje. Oči su mu bile plave, od onog neodređenog plavetnila koje nikad ne izdaje misao. Iz njih ne izlazi nikakva svetlost, pa ipak vam je nelagodno kad vas pogledaju.

Usta profesora Šulcea bila su velika, sa dva reda velikih zuba koji ne puštaju lako svoj plen, a zatvoreni u tankim usnama, kojima je glavni posao bio da numerišu reči koje su mogle iz njih izaći.

Sve ovo činilo je jednu uznemirljivu i neprijatnu celinu za druge, ali se videlo da je profesor bio vrlo zadovoljan sobom.

Kad sobar uđe, profesor diže pogled preko kamina, pogleda koliko je sati na vrlo lepom časovniku izlivenom u bronzi, kome nije bilo mesto usred ovako prostog nameštaja što je bio oko njega, i reče strogim glasom:

- Šest sati i pedeset i pet minuta! Raznosač pošte dolazi u šest i trideset minuta. Vi mi je donosite danas sa dvadeset i pet minuta zakašnjenja. Prvi put kada se desi da ne bude na mom

stolu u šest sati i trideset minuta, otpuštam vas iz službe u osam sati.

- Hoće li gospodin sad da večera? - upita sluga pre nego što će da izađe.

- Sad je šest sati i pedeset i pet minuta, a ja večeravam u sedam. Vi to znate, jer ste već tri nedelje kod mene. Upamtite i to da ja nikad ne menjam sat i ne zapovedam dvaput.

Profesor ostavi novine na svoj sto i stade opet pisati raspravu koja je trebala da izađe prekosutra u Analima za fiziologiju. Neće biti suvišno ako kažemo da se ta rasprava zvala: Zašto svi Francuzi pate u raznim stepenima od degeneracije?

Dok je profesor pisao, sluga je doneo punu činiju kobasica s kiselim kupusom i ogromnu čašu piva i ostavio na stočić blizu peći. Profesor ostavi pero da večera. Zatim zazvoni da mu se donese kafa, zapali veliku porculansku lulu i opet prionu na posao.

Bilo je blizu ponoći kada profesor potpisa poslednji list. Tek kad je bio u postelji, uze novine i stade čitati, pre nego što će zaspati. Baš kad ga je san počeo hvatati, pažnju mu skrenu neko strano ime, ime „Lanževol”, u člančiću o onom ogromnom nasleđu. Zalud se mučio da se seti toga imena. Posle nekoliko minuta prisećanja, baci novine, ugasi sveću i brzo zahrka.

Međutim, po nekoj fiziološkoj pojavi koju je on sam proučavao i opširno objašnjavao, ovo ime Lanževol neprestano je sanjao, tako da kad se sutradan probudio i nehotice ga stade spominjati. Odjednom, baš kad htede da vidi koliko je sati, nešto mu pade na pamet.

Potrča po novine koje nađe kod kreveta, pročita nekoliko puta trljajući rukom čelo kao da skuplja svoje misli, ono mesto koje umalo što nije sinoć ostavio neprimećeno. On se očividno nečega prisetio, jer pritrča kaminu, skide jednu malu sliku što je

visila do ogledala, pa obrnuvši je, rukom obrisala prašinu sa njenog naličja.

Profesor se nije prevario. Na poledini slike čitalo se ovo ime pisano žućkastim mastilom, gotovo izbledelo za pola veka: „Terezi Šulce, rođenoj Lanževol”.

Profesor je iste večeri otputovao u London.

JOŠ JEDAN TRAŽI NASLEĐE

Gospodin Šulce je 6. novembra, u sedam sati ujutru, došao na stanicu Čering kros. U podne je otišao u Sautempton rou, u kuću broj 93, i ušao u jednu veliku sobu koja je drvenom pregradom bila podeljena na dvoje - strana za gospodu pisare i strana za publiku - a u njoj je bilo šest stolica, mnogo zelenih kartona i adresar. Dva mlada čoveka sedela su za stolom i mirno doručkovala hleb i sir.

- Gospoda Bilouz, Grin i Šarp? - reče profesor istim glasom kojim je tražio da ruča.

- Gospodin Šarp je u svojoj kancelariji. Vaše ime? Kojim poslom?

- Profesor Šulce, iz Jene, stvar Lanževola.

Mladi pisar promrmlja ove podatke kroz jednu akustičnu cev i dobi kao odgovor nešto što nije hteo javno kazati. Glasilo je otprilike ovako:

- Đavo nosio tu aferu Lanževol! Još jedna luda koja misli da ima pravo na nasleđe!

Odgovor mladog pisara:

- Ovaj čovek izgleda kako treba. Nije baš prijatan, ali nije tek neko.

Onaj drugi opet više:

-I dolazi iz Nemačke?

- On tako kaže.

Ču se uzdah kroz cev.

- Neka dođe.

- Na drugom spratu, vrata preko puta - reče pisar glasno i pokaza profesoru kuda da prođe.

On uđe u hodnik, pope se na drugi sprat i nađe se pred vratima na kojima je crnim slovima na bakarnoj pločici stajalo ime g. Šarpa.

G. Šarp je sedeo za velikim stolom od mahagonija u prostoj sobi sa ćilimom od filca i kožnim stolicama sa otvorenim kutijama za akta. Jedva se diže sa stolice, a po onom tako uljudnom običaju kancelarijskih ljudi stade prelistavati neka akta, kako bi izgledalo da ima vrlo mnogo posla. Naposljetku se okrenu profesoru Šulceu koji je seo kraj njega i reče:

- Gospodine, molim, kažite mi brzo šta imate. Vreme mi je vrlo ograničeno i mogu vam dati samo nekoliko minuta.

Profesor se tobož nasmeši, pokazujući da se njega male tiče što ga ovako dočekuje.

- Možda ćete mi odobriti nekoliko minuta više - reče on - kad čujete zašto sam došao.

- Govorite dakle, gospodine.

- Tiče se nasleđa Žan-Žaka Lanževola, iz Bar-le-Dika, i ja sam unuk njegove starije sestre, Tereze Lanževol, koja se 1792. godine udala za moga dedu Martina Šulcea, hirurga u brunsvičkoj vojsci, koji je umro 1817, Imam tri pisma moga dede pisana njegovoj sestri, i mnogobrojne tradicije njegovog prolaza u kući, posle bitke kod Jene, ne računajući vlašću potvrđene isprave koje dokazuju moje poreklo.

Izlišno je pratiti profesora Šulcea u njegovim objašnjenjima koja je dao g. Šarpu. On je protiv svoga običaja bio isuviše opširan. Istina je da je to bila jedina tačka gde je bio neiscrpan. Njemu je trebalo da dokaže g. Šarpu, Englezu, da germanska rasa mora imati prvenstvo nad svima ostalim. On je zato tražio ovo nasleđe, da bi ga otresao iz francuskih ruku, koje bi ga samo na nešto rđavo upotrebile. Što je prezirao u njegovom protivniku, to je bila naročito njegova nacionalnost.

Pred jednim Nemcem on ne bi toliko navaljivao, itd., itd., ali misao da jedan nazovi naučnik, jedan Francuz, može upotrebiti ovaj ogromni kapital u službi francuskih ideja, dovodila ga je van, sebe, i nametala mu je dužnost da traži svoja prava pošto-poto.

Na prvi pogled veza ideja između ovog političkog odstupanja i masnog nasleđa mogla je biti očigledna. Ali g. Šarp prilično je poznavao poslove, pa je mogao zapaziti jači odnos koji je postojao između nacionalnih težnji germanske rase uopšte i posebnih težnji čoveka Šulcea prema nasleđu Begenovom. Bile su u stvari istog reda.

Uostalom, nije moglo biti sumnje. Ma koliko da je moglo biti poniženje za jednog profesora jenskog univerziteta što ima srodničke veze sa ljudima niže rase, bilo je očigledno da je jedna Francuskinja, njegova pretkinja, imala svoj deo odgovornosti u fabrikovanju ovog ljudskog proizvoda kome nema ravna. Samo ovo srodstvo, manjeg stepena od srodstva doktora Sarazena, davalo mu je takođe manja prava na ovo nasledstvo.

Međutim, advokat je video mogućnost braniti ih sa nekim izgledom zakonitosti, a u ovoj mogućnosti video jednu drugu mogućnost, svu u korist Bilouza, Grina i Šarpa: mogućnost da se afera Lanževol, već lepa, pretvori u divnu aferu, neku novu predstavu „Džarndisa protiv Džarndisa”, od Dikensa. Horizont žigosane hartije, akta, raznih isprava izađe pred oči čoveku od zakona. Ili još, što je bilo bolje, on pomisli na poravnanje koje bi on, Šarp, udesio u interesu oba svoja klijenta, a koje bi njemu donelo, koliko časti toliko i dobiti.

Međutim, on pokaza gospodinu Šulceu prava doktora Sarazena, dade mu dokaze u potvrdu i nagovesti mu da, ako se Bilouz, Grin i Šarp prihvate da izvuku neku korist da profesora iz prividnosti prava - „samo prividnost dragi gospodine, i koje,

bojim se, neće odoleti jednoj dobroj parnici” - koje mu je davalo njegovo srodstvo s doktorom, on je računao da bi tako znatno osećanje pravde, koje imaju svi Nemci, dopustilo da Bilouz, Grin i Šarp dobiju takođe ovom prilikom prava sasvim drukčija, ali još preča, na profesorovu zahvalnost.

Ovaj je bio isuviše uviđavan da ne razume logiku umovanja čoveka koji se bavi aferama. On ga je u tom pogledu umirio, iako nije ništa tačno obećao. G. Šarp ga učtivo zamoli za dopuštenje da njegovu aferu ispita natenane i isprati ga s poštovanjem. Sad nije bilo više pitanje o onim strogo ograničenim minutima, koji su mu bili tako skupi.

Gospodin Šulce ode, uveren da nema nikakvog dovoljnog osnova da traži nasleđe Begenino, iako je bio ubeđen da je borba između saksonske i latinske rase mogla ispasti samo u korist prve, ako bi se on umeo dobro snaći.

Važno je bilo da vidi šta misli doktor Sarazen. Na njegov telegrafski poziv doktor je došao iz Brajtona i odmah otišao advokatu.

G. Šarp se začudi kako je doktor mirno saslušao kad mu je saopštio šta se dogodilo. On je iskreno izjavio advokatu kako se zaista seća da se u njegovoj porodici govorilo o nekoj dedinoj sestri koju je odgajila neka bogata i otmena žena, koja je s njom izbegla iz Francuske, pa se udala u Nemačkoj. Ali nije znao ni ime ni tačan stepen srodstva ove dedine sestre.

G. Šarp je već bio pregledao dokumenta, pažljivo sređena u kartonima i pokaza ih doktoru.

Tu je bilo - g. Šarp nije krio - povoda za parnicu, a ovakve parnice mogu dugo trajati. Oni istina nisu bili dužni da saopšte protivničkoj strani ovo porodično predanje, što je doktor Sarazen u svojoj iskrenosti poverio svom advokatu. Ali bila su ona pisma Žan-Žaka Lanževola svojoj sestri, o kojima je

gospodin Šulce govorio, i koja su bila pretpostavka u njegovu korist.

Uistinu slaba pretpostavka, lišena svakog zakonskog značaja, ali tek pretpostavka. Drugi dokazi bi se bez sumnje izvadili iz prašine opštinskih arhiva. Ko zna da se ne nađu neka nova dokumenta koja bi davala ovoj Terezi Lanževol i njenim sadašnjim predstavnicima veća prava od prava doktora Sarazena?

U svakom slučaju, parnica bi se oteгла u beskonačnost, tu bi bilo svakojakih smicalica, spletki. Ovakva jedna parnica otezala se pune osamdeset i tri godine i nije se svršila što se nije imalo više novaca za vođenje parnice. Istrage, komisije, dnevnicе, itd. Ni za deset godina ne bi se ovo pitanje moglo raspraviti, a pola milijarde bi neprestano ležalo u banci...

Doktor Sarazen je slušao ovo razlaganje i jedva je čekao da prestane. Iako nije primio zdravo za gotovo sve što je čuo, ipak mu je neka nedoumica obuzela dušu. Kao putnik koji s broda gleda pristanište gde je mislio da uđe, a ono se udaljava, zatim se manje raspoznaje i naposljetku nestane, on govoraše sebi da nije nemoguće da ovo bogatstvo, maločas tako blizu da se upotrebi za određeni cilj, pređe u gasovito stanje i iščezne.

Šta da se radi? Hm! To je bilo teško kazati. A još teže da se izvrši. Ali naposljetku, sve se moglo još urediti.

On, Šarp, bio je siguran da se može. Engleska pravda je odlična pravda - možda malo spora, on je to priznavao - jeste, zaista malo spora, pede claudo^[5]... hm! hm! ali baš zato sigurnija. Doktor Sarazen bi zacelo posle nekoliko godina dobio to nasleđe, kad bi... hm!... hm!... njegovi dokumenti bili dovoljni...

Doktor izađe iz advokatove kancelarije jako pokoleban u svom uzdanju, i uveren da treba da povede mnogo dugih

parnica, ili da se odrekne svoje zamisli. Tada, misleći na svoj lepi filantropski plan, nije se mogao uzdržati da zažali za njim.

Međutim, g. Šarp pozva profesora Šulcea, koji mu je ostavio svoju adresu. Kaza da doktor Sarazen nije nikad čuo da se govori o nekoj Terezi Lanževol, da poriče izričito da postoji neka nemačka grana ove porodice i izjavi da ne pristaje ni na kakvo poravnanje.

Nije dakle ostalo ništa drugo profesoru no da povede parnicu, ako misli da su njegova prava dobro utvrđena. G. Šarp, koji je u ovoj stvari sasvim nepristrasan i nezainteresovan, zacelo nije imao nameru da ga od toga odvрати. Šta je mogao zahtevati jedan advokat, ako ne parnicu, deset parnica, trideset godina parničenja?

- Kad bi francuski doktor hteo da se poravna, šta bi to koštalo? - upita profesor.

Kao mudar čovek, reči ga nisu mogle zaneti. Kao praktičan čovek, išao je pravo cilju ne gubeći skupo vreme na putu. G. Šarp malo se začudi ovakom postupanju. Kaza gospodinu Šulceu da poslovi ne idu tako brzo da im se ne može predvideti kraj kad je tek početak; da treba malo razvlačiti stvari, kako doktor ne bi spazio da je Šulce već gotov da se poravna.

- Molim vas, gospodine - završi advokat - pustite mene da radim, oslonite se na mene i ja vam odgovaram za sve.

- Veoma dobro - odgovori Šulce - ali bih voleo znati na čemu sam.

Međutim, on ovoga puta nije moga izvući od g. Šarpa na koliku cifru on ceni deo nasleđa koji bi pripao profesoru Šulceu, i morao mu je ostaviti da radi kako zna.

Kada je doktor Sarazen pozvan od g. Šarpa, upita mirno da li ima kakvih ozbiljnih vesti da mu saopšti, advokat mu odgovori da bi najbolje bilo preseći zlo u korenu i ponuditi poravnanje

profesoru. Ovo je bio sasvim iskren savet, i malo je advokata koji bi ga dali na mestu g. Šarpa.

Doktor Sarazen je saslušao ove savete i našao je da su dosta pametni. On se već nekoliko dana tako navikao na misao da odmah ostvari svoj naučni san da je sve potčinio ovoj nameri. Da čeka deset godina, ili čak i samo jednu godinu na izvršenje tog sna, bilo bi sad za njega grozno razočaranje. Uostalom, malo upoznat sa pravnim i finansijskim pitanjima, on bi popustio nešto od svojih prava za jednu dobru sumu koja bi mu dopustila da pređe iz teorije u praksu. On ovlasti g. Šarpa da radi kako najbolje zna, i otputova.

Advokat je postigao što je hteo. Istina je da bi neko drugi na njegovom mestu počeo parnicu i otezao je što duže da bi imao veliku dobit. Ali g. Šarp nije bio od onih ljudi koji prave špekulacije sa dugim rokom. Video je da može jednim udarcem da zgrne obilatu žetvu, i rešio je da to učini. Sutradan je pisao doktoru kako gospodin Šulce ne bi bio rad da pregovara. On je govorio i doktoru Sarazenu i profesoru Šulceu, kad je posle dolazio i jednom i drugom, da protivna strana neće ništa da čuje, i štaviše, javio se neki treći kandidat koji je osetio svoju šansu...

Ova je igra trajala osam dana. Jutrom je išlo sve dobro, a uveče bi iskrsavala neka nepredviđena začkoljica koja bi sve poremetila.

Dobri doktor nije umeo da se snađe u ovom vrzinom kolu. G. Šarp nije mogao da se reši da povuče udicu, jer se bojao da se riba u poslednjem trenutku ne praćne i ne otkine kanap.

Ali ovolika opreznost bila je u ovom slučaju izlišna. Kao što je kazao, doktor Sarazen već od prvoga dana bio je spreman na dogovor, jer je hteo da poštedi sebe parničnih briga. Kada naposljetku g. Šarp vide da je došao psihološki trenutak i da je

njegov klijent „pečen kako treba” - to je njegov plemeniti izraz, on odjednom skinu sa sebe masku i predloži poravnanje.

Jedan dobričina čovek, bankar Stilbing, ponudio se da izmiri obe strane tako da svakoj isplati dvesta pedeset miliona, a on da uzme na ime provizije višak od pola milijarde, a to je dvadeset i sedam miliona.

Doktor Sarazen hteo je rado da zagrlji g. Šarpa, kada predloži da učini ovu ponudu koja mu je izgledala divna. Bio je voljan da potpiše, tražio je samo da potpiše, štaviše pristao bi da glasa da se podigne spomenik bankaru Stilbingu, advokatu Šarpu, svim velikim bankama i svim advokatima Ujedinjenog Kaljevstva.

Akta su bila sastavljena, svedoci pozvani, štamparske mašine Samerset hausa spremne da rade.

Gospodin Šulce se bio predao. Doteran od Šarpa do zida, mogao se uveriti drhćući da bi zacelo rđavo prošao, da je imao kakvog protivnika manje pomirljivog nego što je bio doktor Sarazen. Ovo se brzo svršilo. Prema njihovom pristanku na ravne delove, oba naslednika dobiše ček od sto hiljada sterlinga unovčiva po viđenju, i obećanje da će se ostatak isplatiti, čim se završe zakonske formalnosti.

Ovako se okonča, na najveću slavu anglosaksonskog prvenstva ova čudna afera. Kažu da je g. Šarp istoga dana, večerajući u Kobden klubu sa svojim prijateljem Stilbingom, popio jednu čašu šampanjca u zdravlje doktora Sarazena, a drugu u zdravlje profesora Šulcea, i da se toliko zaboravio da je uzviknuo:

„Ura! Svemoćna Britanija! Mi, pa mi!”

Istina je da je bankar Stilbing smatrao profesora za bednog čoveka koji je za dvadeset i sedam miliona ispustio jedan posao od pedeset miliona, a u samoj stvari i sam profesor je tako isto mislio, čim je video da mora da primi ma kakvo poravnanje. I šta

se nije moglo učiniti s čovekom kao što je doktor Sarazen, jedan Kelt, lakomislen, nestalan i zacementiran!

Profesor je čuo da se govori o nameri njegovog protivnika da osnuje jednu francusku varoš pod uslovima moralne i fizičke higijene za razvijanje svih osobina rase i za obrazovanje mladih naraštaja, jakih i srčanih. Ovaj poduhvat mu je izgledao besmislen, i morao bi propasti, kao protivan zakona napretka koji je resio propast latinske rase, njeno podjarmljivanje saksonskoj rasi i naposljetku, njen potpun nestanak sa površine zemlje.

Međutim, ove posledice mogle bi se osujetiti kad bi se program doktorov počeo ostvarivati, a tim pre kad bi se moglo verovati u njegov uspeh.

Stoga je dužnost svakog Saksonca, u interesu opšteg poretka, da uništi tako lud poduhvat. I u ovakvim prilikama bilo je jasno da on, Šulce, M.D. „privatni docent” hemije na univerzitetu jenskom, poznat zbog svojih mnogih uporednih radova o raznim ljudskim rasama, u kojima je dokazao da germanska rasa mora da proguta sve ostale rase - bilo je, dakle, jasno da je on naročito određen od velike neprestano stvaralačke i rušilačke sile prirode da uništi ove kepece, koji su se pobunili protiv nje.

Od pamtiveka je bilo rešeno da se Tereza Lanževol uda za Martina Šulcea, i da jednog dana obe narodnosti, kad se nađu jedna prema drugoj u licu francuskog doktora i nemačkog profesora, ovaj će uništiti onoga. On je već imao u rukama polovinu doktorove imovine. Ovakvo oruđe mu je trebalo.

Uostalom, ovaj plan za gospodina Šulcea bio je samo - sporedan; on je išao uz one, mnogo veće, koje je pravio za uništavanje svih naroda koji ne bi hteli da se spoje sa germanskim narodom i da se sjedine sa nemačkom otadžbinom.

Međutim, želeći da se dobro upozna s planovima doktora Sarazena, kome je već postao krvni neprijatelj, došao je na međunarodni Higijenski kongres i marljivo je dolazio na sednice.

Izlazeći sa jedne sednice, nekoliko članova, a među njima je bio doktor Sarazen, čuše da je dao ovu izjavu; da će on podići sebi u isto vreme kad se podigne Francuska Varoš jednu jaku varoš koja neće trpeti da postoji ovaj glupi i abnormalni mravinjak.

- Nadam se - reče on - da će ono što mi učinimo s njom služiti za primer svetu.

Dobri doktor Sarazen, koji je imao toliko ljubavi za čovečanstvo, nije imao potrebu da čuje da svi njegovi bližnji ne zaslužuju ime filantropa. On je dobro zapamtio ove reči svoga protivnika, misleći kao pametan čovek da se nijedna pretnja neće propustiti.

Posle nekog vremena, kad je pisao Marselu da mu pomogne u njegovom poduhvatu, on mu ispriča ovaj događaj, i tako mu opisa gospodina Šulcea, da se mladi Alzašanin uverio da dobri doktor ima jakog protivnika. I kada je doktor dodao:

»Nama će trebati jaki i energični ljudi, vredni naučnici, ne samo da grade nego i da nas brane“, Marsel mu odgovori:

„Ako ne mogu odmah da vam pomognem u osnivanju vaše varoši, računajte da ćete me naći u zgodnoj prilici. Neću ni dana izgubiti iz vida toga gospodina Šulcea, koga vi tako dobro opisujete.

Ja kao Alzašanin imam pravo da pazim šta on radi. Bio ja daleko ili blizu, stojim vam na usluzi. Ako biste slučajno ostali nekoliko meseci, pa i nekoliko godina da ništa ne čujete o meni, nemojte se zbog toga brinuti. Bio daleko ili blizu, imaću samo jednu misao: da radim za vas, naravno, da služim Francuskoj.

ŠTALŠTAT, GRAD ČELIKA

Mesta i vremena su se promenila. Pet je godina kako je nasleđe Begenove u rukama njena dva naslednika, i pozornica događaja sad je prenetu u Ameriku, južno od Oregona, deset milja daleko od obale Tihog okeana. Tu se pruža jedan još prazan okrug, rđavo ograničen između susednih država, i koji obrazuje kao neku američku Švajcarsku.

I jeste Švajcarska, ako se posmatra samo površina stvari, strmi planinski vrhovi koji se dižu u nebo, duboke doline što razdvajaju dugačke planinske vence, veličanstven i divlji izgled svih predela gledanih s visine.

Ali ova lažna Švajcarska nije kao evropska Švajcarska, predata mirnoj privredi pastira, vođe i gostioničara. To je samo alpska dekoracija, kora od stena, zemlje i stogodišnjih borova, postavljena na ogromnu gomilu gvožđa i uglja.

Ako putnik zastane u ovom usamljenom mestu i oslušne šum prirode, on ne čuje, kao na stazama Oberlanda, skladno brujanje života pomešanog sa dubokom tišinom planine. Ali čuje izdaleka potmule udarce ogromnog parnog čekića, a pod svojim nogama zaglušeni pucanj baruta. Izgleda da pod zemljom rade neke mašine kao ispod kakvog pozorišta, i da ove gorostasne stene zvone šuplje i da se mogu očas survati u tajanstvene dubine.

Putevi, nasuti pepelom i šljakom, vijugaju oko padina planina. Pod žućkastom travom male gomile šljake, šarene u svima bojama prizme, blistaju se kao oči u aždaje. Tamo-amo poneki stari bunar napuštenog majdana, razriven od kiše, obrastao u trnju, razjapljen čeljust ponora bez dna, nalik na krater ugašenog vulkana. Vazduh je pun dima i pada na zemlju

kao tamni ogrtač. Nijedna ptica ne preleće ga, kao da ga se i sami insekti klone, a niko ne pamti da je tu video leptira.

Lažna Švajcarska. Na njenoj severnoj granici na mestu gde se breščići spuštaju u ravnicu, otvara se između dva venca mršavih brežuljaka ono što se do 1871. zvala „crvena pustinja”, zbog boje zemljišta, sve prožeto gvozdanim oksidima, a što se sad zove Štalfeld, „Čelično polje”.

Zamislite visoravan od pet do šest kvadratnih milja, sa peskovitim zemljištem, punom belutaka, pustu i krševitu kao korito nekog nedoglednog unutrašnjeg mora. Priroda nije ništa učinila da oživi ovu pustaru; ali čovek je najedanput razvio izvanrednu energiju i pregnuće.

Na ovoj goloj i šljunkovitoj ravnici za pet godina iskršlo je osamnaest radničkih sela, sa drvenim kućicama jednakim i sivim, koje su donete gotove iz Čikaga, a u kojima stanuju mnogobrojne radničke porodice.

U sredini ovih sela, na samom podnožju Kols-Batsa, neiscrpnih planina kamenog uglja, diže se jedna masa tamna, ogromna, čudnovata, jedna gomila pravilnih zgrada, sa skladnim prozorima, crvenim krovovima i bezbrojnim okruglim odžacima, iz kojih kulja neprekidna bujica čađave pare. Nebo je pokriveno crnom zavesom preko koje prelaze na mahove brze crvene munje. Vetar donosi izdaleka neku tutnjavu nalik na grmljavinu ili morsku buru, ali pravilniju i zamašniju.

Ova masa je Štalštat, Grad čelika, nemačka varoš, lična svojina gospodina Šulcea, bivšeg profesora hemije u Jeni, koji je pomoću miliona Begenove postao vlasnik najvećeg rudnika gvožđa, a naročito najveći livac topova u oba sveta.

Lije ih u svim oblicima i kalibrima, glatke i olučene, ostragane^[6] i prednjake, za Rusiju i Tursku za Rumuniju i Japan, za Italiju i Kinu, ali naročito za Nemačku. Blagodareći snazi

ogromnog kapitala, jedan čudovišni zavod, jedna prava varoš, koja je u isto vreme fabrika za ugled izišla je iz zemlje kao udarom vilinskog štapića. Trideset hiljada radnika, većinom Nemaca, okupilo se oko nje i napravilo predgrađa. Za nekoliko meseci njeni proizvodi su stekli svetski glas, jer su bili bolji od svih drugih.

Profesor Šulce vadi gvozdeni mineral i ugalj iz sopstvenih rudnika. Na mestu ih pretvara u liven čelik. Na mestu pravi od njih topove.

Što niko od njegovih takmičara ne može da uradi, njemu polazi za rukom da izvrši. U Francuskoj se dobijaju čelične poluge od četrdeset hiljada kilograma. U Engleskoj je napravljen top od kovanog gvožđa težak sto tona. Krup je u Esenu salio čelične poluge od pet stotina hiljada kilograma. Gospodin Šulce ne zna za granice: tražite od njega top ma koliko težak, on će vam u ugovorenom roku dati takav top, sjajan kao nov dinar.

Ali će dobro naplatiti. Izgleda da su mu onih dvesta pedeset miliona od 1871. otvorili apetit.

U topovskoj industriji kao i u svemu drugom, čovek postaje jak kada može što drugi ne mogu. A mora se priznati, topovi gospodina Šulcea ne samo da dostižu razmere koje drugi ne mogu postići nego se i ne rasprskavaju, iako se dugom upotrebom kvare. Izgleda da čelik njegove fabrike ima naročite osobine. Priča se o nekim tajanstvenim smesama, hemijskim tajnama.

U ovom zapećku zapadne Amerike, koji je opkoljen pustinjama, odvojen od sveta bedemom planina, udaljen pet stotina milja od najbližih ljudskih

naselja, uzalud bi se tražio ma kakav trag one slobode koja je osnovala moć Sjedinjenih Država.

Kad dođete pod same zidove Grada čelika, ne pokušavajte da prođete kroz jednu od teških kapija koje seku mestimice liniju šančeva i utvrđenja. Najnemilosrdnija straža bi vas odbila. Treba sići u jedno od predgrađa. Ući ćete u Grad čelika samo ako imate lozinku, ili pismeno odobrenje.

Ovakvo odobrenje je bez sumnje imao jedan mladi radnik koji je jednog novembarskog jutra došao u Grad čelika, jer, pošto je ostavio u krčmi svoju sasvim otrcanu kožnu torbu, uputio se peške kapiji najbližoj selu.

To je bio stasit mladić, aljkavo odeven, po modi američkih pionira, sa širokom bluzom, vunenom košuljom bez okovratnika i kadifenim pantalonama, uvučenim u visokim čizmama. Natukao je na oči širok filcan šešir, kao da hoće da bolje sakrije prašinu od uglja koja mu se nahvatala na koži, i išao je laganim korakom zviždućući u svoju crnomanjastu bradu.

Kada dođe na kapiju, ovaj mladi čovek pokaza starešini straže štampan list i odmah ga pustiše.

- Na vašoj naredbi piše adresa nadzornika Seligmana, odeljenje K, ulica IX, radionica 743 - reče podoficir. - Imate samo da idete okruglim putem, na desnoj strani, do graničnog kamena K, i da se javite vrataru. Vi znate šta pravilnik naređuje? Bićete isterani, ako uđete u drugo odeljenje, a ne u vaše dodade on kada radnik pođe.

Išao je pravcem koji mu je pokazan i naiđe na okrugli put. Na levoj strani bio je šanac, po kome su šetali stražari. Na desnoj strani, između širokog kružnog puta i gomile zgrada, videla se prvo železnica sa dva koloseka koja je išla oko varoši; zatim drugi zid koji se dizao, nalik na spoljašnji, koji je pocrtavao oblik Grada čelika.

To je bio oblik jednog kruga čiji sektori, ograničeni kao poluprečnici utvrđenom linijom, behu potpuno nezavisni jedan

od drugog, iako opkoljeni jednim zajedničkim zidom i zajedničkim šancem.

Mladi radnik dođe uskoro do graničnog kamena K, postavljenog kraj puta, nasuprot jednih velelepni vrata, nad kojima je bilo isto olovo uklesano u kamenu i javi se vrataru.

Umesto da ima posla s vojnikom sad je stajao pred jednim invalidom sa drvenom nogom i medaljom na prsima.

Invalid pregleda list, stavi nov pečat i reče:

- Idite pravo. Deveta ulica levo.

Mladi čovek pređe ovu drugu utvrđenu liniju i naposljetku se nađe u sektoru K. Put koji je izlazio iz vrata bio je njegova osovina. Sa svake strane pružale su se u pravom uglu povorke jednakih građevina.

Lupa mašina bila je tada nepodnošljiva. Ove sive zgrade sa hiljadama prozora izgledale su više kao živa čudovišta nego kao neke stvari. Ali mladi čovek je bez sumnje bio navikao na ovaj prizor, jer nije ni obraćao pažnju na to.

Za pet minuta je našao ulicu IX, radionicu 743, i uđe u jednu malu kancelariju punu kartona i registara, gde zastade ispred nadzornika Seligmana.

Ovaj uze list snabdeven svim svojim vizama, pregleda ga i pogleda u mladog radnika:

- Vi ste pogođeni kao prečistilac gvožđa?.. - upita on. - Izgledate još mladi?

- Starost ne čini ništa - odgovori radnik. - Imam dvadeset i šest godina, i već sedam meseci prečišćavam gvožđe. Ako vas to interesuje, mogu vam pokazati uverenja, na osnovu kojih sam bio primljen u službu od šefa osoblja.

Mladi čovek je govorio dobro nemački, sa malim naglaskom koji kao da probudi nepoverenje nadzornika.

- Da vi niste Alzašanin? - upita ga on.

- Nisam, ja sam Švajcarac... iz Šafhauzena. Evo mojih papira, koji su u redu.

On izvadi iz kožnog portfelja i pokaza nadzorniku pasoš, radničku knjižicu, uverenja.

- Dobro je. Vi ste najzad primljeni u službu i ja imam samo da vam odredim mesto - reče Seligman, pošto su ga ove zvanične isprave umirile.

On zapisa u knjigu ime Johan Švarc, prepisa ga na listu pogodbe, dade mladom čoveku plavu kartu sa njegovim imenom pod brojem 57.938, i reče:

- Morate biti na vratima K, svakog jutra u sedam sati, da pokažete ovu kartu, kojom ćete prelaziti spoljni opkop, pa ćete u vratarevoj sobi uzeti sa table karticu prisutnicu sa vašim brojem i pokazati mi je kad dođete. U sedam sati uveče, kad izlazite, spustite je u kutiju radionice.

- Znam kako treba... Može li se stanovati u opkopu? - upita Švarc.

- Ne može. Morate naći stan napolju, ali možete se hraniti u kantini radionice za vrlo umerenu cenu. Plata vam je dolar dnevno, a svakog tromesečja dobijate povišicu dvadeset odsto. Otpuštanje je jedina kazna. Ja je izričem zbog svake povrede pravilnika, s pravom žalbe inženjeru. Hoćete li da počnete danas?

- Zašto ne bih?

- To će biti pola nadnice - primeti nadzornik i povede Švarca u unutrašnju galeriju.

Obojica pođoše kroz jedan širok hodnik, pređoše preko dvorišta i uđoše u prostranu dvoranu koja liči po svojoj veličini i lakoj izradi na peron kakve železničke stanice prve klase. Odmerivši je okom, Švarc se začudi.

S obe strane ove dugačke dvorane dva reda ogromnih okruglih stubova, onako veliki kako u obimu tako i u visini kao stubovi crkve Svetog Petra u Rimu, dizali su se od zemlje do staklenog svoda i kroz njega izlazili napolje. To su bili odžaci od toliko peći za prečišćavanje gvožđa. U svakom redu bilo ih je pedeset.

Na jednom kraju lokomotive su svakog časa dovozile vozove vagona natovarenih polugama livenog gvožđa koje su snabdevale peći. Na drugoj strani vozovi praznih vagona primali su i odnosili ovo liveno gvožđe pretvoreno u čelik.

Posao „prečišćavanja” ima za cilj da izvrši ovaj preobražaj. Gomile polugolih kiklopa, naoružanih dugačkom gvozdenom kukom, živo su radili na ovom poslu.

Poluge livenog gvožđa, bačene u peć obloženu šljakom, tu su prvo stavljene na visoku temperaturu. Da se dobije gvožđe, ovaj liveni metal počinje da se meša čim postane židak. Da se dobije čelik, ovaj gvozdeni ugljenik, tako blizak pa ipak tako različit po svojim osobinama od svog srodnika iz periodnog sistema, čekalo se da liven metal bude tečan i pazilo da se održi u pećima jača toplota.

Tada je prečistilac svojom gvozdenom kukom mesio i mešao metalnu masu; okretao ju je usred plamena, pa zatim, u trenutku kad je dostigla svojom mešavinom sa šljakom izvestan stepen čvrstoće, podelio ju je na četiri sunderaste kugle, i jednu po jednu predavao čekićarima.

Ova operacija se vršila u samoj osovini dvorane. Kod svake peći jedan radnik upravljao je parnim čekićem, koji je pokretala para vertikalnog kazana smeštenog u sam odžak.

Naoružan od glave do pete čizmama i rukavicama od gvozdenih tabli, zaklonjen debelom kožnom keceljom, maskiran metalnim platnom, ovaj oklopnik industrije uzimao je svojim

dugačkim kleštima usijanu kuglu i stavljao je pod čekić. Udarana pod teretom ove ogromne mase, ona je iscedivala usled kiše varnica kao sunder sve nečiste materije koje je imala u sebi.

Oklopnik ju je vraćao pomagačima da je opet stave u peć, pa kad se ponovo zagreje, da se opet kuje.

U ovoj ogromnoj kovačnici bilo je neprestano kretanje, beskrajna igra kaiševa, potmuli udarci i neprestano dahtanje, vatrometi od crvenih iskri, zasenjivanje od preloženih peći. Usred ove tutnjave i besnila podjarmljene materije čovek je izgledao gotovo kao dete.

Pa ipak kako su čili ovi momci koji prečišćavaju gvožđe! Mešati rukama u žarkoj temperaturi metalno testo od dve stotine kilograma, ostati nekoliko sati s uprtim očima na ovo usijano gvožđe što oslepljuje, to je strašan posao koji urniše čoveka za deset godina.

Da bi pokazao nadzorniku da on može sve to izdržati, skide bluzu i vunenu košulju, i pokazujući atletski trup, na kome su njegovi mišići ocrtavali sve svoje žile, uze kuku od jednog radnika i stade raditi. Videći da vrši svoj posao kako valja, nadzornik se brzo yrati u svoju kancelariju.

Mladi radnik je i dalje prečišćavao do ručka komade livenog metala. Ali bilo da se i suviše naprezao, bilo što nije toga jutra uzeo jaku hranu koju zahteva ovakav naporan fizički rad, on brzo posustanu, tako da je nastojnik to primetio.

- Niste vi za ovaj posao, mladiću - reče mu on - i bolje biste učinili da odmah tražite da vas premeste u drugo odeljenje, jer docnije vam neće odobriti..

Švarc odgovori da je to samo prolazni umor, i da može da vrši ovaj posao.

Nastojnik ipak podnese izveštaj, i mladog čoveka odmah pozvaše glavnom inženjeru. Ovaj pregleda njegove isprave, odmahnu glavom i upita ga strogo:

- Jeste li vi bili prečišćivač u Bruklinu?

Švarc se zbuni i obori oči.

- Vidim da treba priznati. Radio sam na livenju, i u nadi da dobijem veću platu, hteo sam da probam na prečišćavanju.

- Vi ste svi jednaki - odgovori inženjer slegnuvši ramenima. - Vi hoćete da znate u dvadeset petoj što čovek od trideset pet godina sam izuzetno radi. Jeste li bar dobar livac?

- Bio sam dva meseca u prvoj klasi.

- Bolje biste učinili da ste tamo ostali. Ovde ćete početi s trećom klasom. Još se možete smatrati srećnim što vam odobravam da promenite odeljenje.

Inženjer napisa nekoliko reči na propusnici, posla depešu i reče:

- Vratite vašu marku, izađite iz odeljenja i idite pravo u odeljenje O, u kancelariju glavnog inženjera. Njemu je javljeno.

Iste formalnosti koje su zadržale Švarca na vratima odeljenja K dočekaše ga u odeljenju O. Tu ga, kao jutros, ispitaše, primiše, uputiše nekom šefu radionice, koji ga uvede u jednu livnicu. Ali ovde je posao bio mirniji i smišljeniji.

- Imamo samo jednu galeriju za livenje topova od 42 funte - reče mu nadzornik. - Radnici prve klase samo se primaju u livnicama velikih topova.

„Mala” galerija nije imala manje od sto pedeset metara dužine sa šezdeset i pet širine. Prema oceni Švarcovojoj ona je morala grejati najmanje šest stotina topionica, postavljenih po četiri, po osam ili po dvanaest, prema njihovoj veličini, u sporednoj peći.

Kalupi određeni da primaju istopljeni čelik behu postavljeni na osi galerije na dnu jednog srednjeg rova. Sa svake strane rova jedna železnička pruga nosila je pokretnu mašinu koja je premeštala ove velike terete gde je bilo potrebno. Kao u dvoranama za prečišćavanje, najednom kraju je ulazila železnica koja je donosila blokove livenog čelika, a na drugom železnica koja je odnosila topove što izlaze iz kalupa.

Kod svakog kalupa jedan čovek naoružan gvozdenom šipkom nadgledao je temperaturu u stanju topljenja u topionicama.

Kad dođe trenutak da se izvrši jedno livenje, zvonce je davalo znak svim nadzornicima topljenja. Odmah su radnici istog stasa jednakim korakom i strogo izmerenim, držeći na ramenu gvozdenu motku, dolazili dva po dva i stali pred svaku peć.

Jedan oficir sa pištaljkom i hronometrom koji je merio i delove sekunde otišao je kod kalupa, lepo postavljenog u blizini svih peći koje rade. Od svake strane zemljane i cevi, pokrivene plehom, silazeći niz blage padine, dolazile su do jedne kačice kao levak.

Starešina je dao znak pištaljkom. Odmah se jedan sud sa istopljenom masom kleštima digao s vatre i obesio za gvozdenu polugu ona dva radnika koji su stali pred prvu peć. Pištaljka je počinjala tada niz modulacija, i ona dva čoveka prilazili su postupno da isprazne svoj sud u cev. Zatim su bacali u kacu prazan i vreo sud.

Bez prekida, u tačno izračunatim razmacima, kako bi livenje bilo potpuno pravilno i neprekidno, radnici kod drugih peći radili su ovako isto.

Tačnost je bila tako izvanredna, da u desetini sekundi određenih poslednjim pokretom, poslednji sud je bio prazan i bačen u kacu. Ovaj savršeni manevar izgleda da je pre bio

rezultat slepog mehanizma nego rezultat saradnje sto čovečjih volja.

Kruta disciplina, snaga navike i moć muzičkog takta činila su ipak ovo čudo.

Švarcu kao da je bio poznat ovaj posao. Njega su odmah združili sa jednim radnikom istog rasta, probali u jednom manjem livenju i videli da je odličan radnik. Njegov starešina, štaviše, obećao mu je da će brzo biti unapređen.

Međutim, on je u sedam sati uveče izašao iz odeljenja O i spoljašnjeg opkopa i otišao da uzme svoju torbu iz krčme. Zatim je pošao jednim od spoljašnjih puteva i došao do nekih kuća koje je jutros primetio. Tu je našao sobu kod jedne dobre žene koja je držala samce.

Ali ovaj mladi radnik nije posle večere otišao u pivnicu. Zatvorio se u svojoj sobi, izvadio iz džepa parče čelika koji je uzeo iz dvorane za prečišćavanje, i parče zemlje od koje se prave sudovi za topljenje metala a koje je uzeo iz odeljenja O. Zatim ih je pažljivo pregledao na svetlosti lampe.

Zatim je uzeo iz torbe jednu veliku ukoričenu svesku i počeo prelistavati strane pune zapisa, formula, računa i napisa na francuskom, ali šiframa koje je samo on znao.

- 10. novembar .- Grad čelika.

- Nema ničega neobičnog u načinu prečišćavanja, osim ako to nije izbor dve temperature različite i relativno niske za prvo grejanje i ponovno grejanje, prema pravilima koje je Šernov postavio.

Što se tiče livenja, ono se vrši po Krupovom postupku, ali zaista divnom ujednačenošću pokreta. Ova tačnost u pokretima je velika snaga nemačka. Ona proizilazi iz muzičkog osećanja urođenog germanskoj rasi.

Englezi neće nikad postići ovo savršenstvo; nemaju za to uvo, ako ne disciplinu. Francuzi mogu to lako postići, oni koji su prvi igrači na svetu. Dovde, dakle, nema ničega tajanstvenog u tako znatnim uspesima ove fabrikacije.

Primerci minerala koje sam uzeo iz planine, jesu mnogo slični našem dobrom gvožđu. Kameni ugalj je zaista vrlo dobar i prave rudarske kakvoće, ali ni tu nema ničega naročitog. Vidi se da se fabrikacija Šulcea naročito stara da ove sirovine oslobodi od svake strane smese i upotrebljava ih samo u stanju potpune čistoće. Ali i ovaj rezultat lako je postići.

Ostaje dakle, da bi se dobili svi elementi problema, da se odredi sastav one čvrste zemlje, od koje su napravljeni livnički sudovi i cevi. Kad se ovo postigne i naši radnici dobro obučeni, ja ne vidim zašto ne bismo mi mogli raditi ovo što se ovde radi.

Pored svega toga, ja sam video samo dva odeljenja, a ima ih najmanje dvadeset i četiri, ne računajući glavnu upravu, odeljenje za planove i modele, tajni kabinet. Šta li oni mogu udešavati u toj pećini? Čega li se imaju bojati naši prijatelji posle onih pretnji gospodina Šulcea, kad je primio nasleđe?

Posle ovih pitanja Švarc, prilično umoran od posla, skide se, uvuče se u krevetac tako neudoban kakav može biti samo nemački - čime je mnogo rečeno - zapali lulu i stade pušiti čitajući neku staru knjigu. Ali njegova misao kao da je bila na drugom mestu. Iz njegovih usana mali mlazevi mirisne pare izlazili su praveći:

„Peh! Peh! Peh!”

Naposletku ostavi knjigu i zamisli se, kao da se zadubio u rešavanje nekog teškog zadatka.

- Ah! - viknu on - i kad bi se đavo umešao, ja ću otkriti tajnu gospodina Šulcea, a naročito ono što namerava protiv Francuske Varoši.

Švarc zaspa pomenuvši ime doktora Sarazena; ali u snu dođe mu na ustima ime Žanino. Sećanje na ovu devojčicu još mu je ostalo, iako je Žana, od kako ju je ostavio, postala gospođica. Ova pojava se lako objašnjava običnim zakonima asocijacije ideja: ideja o doktoru sadržavala je ideju o njegovoj ćerki, asocijacija po bliskosti. Stoga, kad se Švarc, ili zapravo Marsel Brukman, probudio, misleći još na Žanu, nije se tome začudio, i video je u ovoj činjenici nov dokaz o valjanosti psiholoških načela Džona Stjuarta Mila.

U BUNARU ALBREHT

Gospođa Bauer, dobra žena, kod koje je stanovao Marsel Brukman, Švajcarkinja po rođenju, bila je udovica jadnog rudara koji je poginuo pre četiri godine u jednoj katastrofi u rudniku. Od fabrike je imala malu godišnju penziju od trideset dolara, osim toga mali prihod od nameštene sobe i platu koju joj je njen sinčić Karl svake nedelje donosio.

Iako je imao tek trinaest godina, Karl je bio upotrebljen u rudniku da pri prolazu vagoneta s ugljem zatvara i otvara jedna od onih vrata koja su potrebna za provetravanje galerija, navraćajući struju da ide u određenom pravcu. Kuća koju je njegova majka držala pod zakup, nalazila se suviše daleko od bunara Albreht, te nije mogao svako veče dolaziti kući, a osim toga dali su mu još jednu malu noćnu službu u samom rudniku. Imao je dužnost da čuva i timari šest konja u podzemnoj štali, dok se konjušar bavio napolju.

Karl je, dakle, ceo život provodio pet stotina metara pod zemljom. Danju je čuvao stražu kod vrata za vazduh, a noću je spavao na slami kod konja. Samo nedeljom pre podne vraćao se na svetlost i mogao je nekoliko sati koristiti ovo zajedničko dobro ljudi sunce, plavo nebo i majčino milovanje.

Kao što se može misliti, posle jedne ovakve nedelje, kada je izlazio iz bunara, nije izgledao kao kakav mladi kicoš. Ličio je više na kakvog ružnog kepeca, odžačara ili kakvo crnče. Gospođa Bauer imala je muke da ga opere sa mnogo tople vode i sapuna. Zatim ga je oblačila u čisto odelo od debele zelene čoje, napravljeno od očevog odela što je izvadila iz velikog čamovog

ormana, i onda ga je gledala i divila mu se, nalazeći da je najlepší dečko na svetu.

Oslobođen od ugljenog praha, Karl zaista nije izgledao rđavije od bilo kog drugog deteta. Njegova plava i svilasta kosa, njegove plave i blage oči lepo su se slagali sa njegovim belim licem; ali je izgledao majušan i slabunjav. Bio je ćutljiv, trom, miran, sa malo onoga ponosa koje osećanje neprestane opasnosti, navika redovnog rada i zadovoljstvo teškoće daju svim rudarima bez razlike.

Njegova velika sreća bila je da sedne pored majke, za četvrtasti sto u sredini niske sobe, i da zabada na kartonu mnogo ružnih insekata koje je donosio iz zemljine utrobe. Mlaka i jednaka atmosfera u majdanima ima svoju naročitu faunu, koju prirodnjaci malo poznaju, kao što vlažni zidovi kamenog uglja imaju svoju čudnovatu floru zelenkastih mahovina, pečuraka koje nisu opisane i besformnih pramenova.

Ovo je primetio inženjer Maulsmil, koji je voleo entomologiju, i obećao talir za svaku novuvrstu, od koje bi mu Karl mogao doneti jedan primerak. Zlatna perspektiva, koja je u početku dovela dečka da dobro ispita sve budžake ugljenog majdana, i koja je malo-pomalo napravila od njega skupljača. Sad je za svoj račun tražio insekte.

Ali on nije skupljao samo pauke i stonoge. On je, u svojoj samoći održavao prisne odnose sa dva slepa miša i sa velikim poljskim mišem. Ako mu je verovati, ove tri životinje bile su najpametnije i najljubaznije na svetu, još pametnije od njegovih konja sa dugom svilastom dlakom i sa svetlim sapima, o kojima je Karl s divljenjem govorio.

Tu je naročito bio Bler-Atol, najstariji konj u štali, stari filozof, koji je pre šest godina sišao pet stotina metara ispod površine, i koji više nikad nije video svetlost dana. Sad je bio

gotovo slep. Ali kako je dobro poznavao svoj podzemni lavirint! Kako je znao okrenuti se nalevo ili nadesno, vukući vagon, a da se nikad ni za korak ne prevvari! Kako se zaustavljao tačno pred vratima za vazduh, da bi ostavio potreban prostor da se otvore! Kako je prijateljski rzao ujutru i uveče tačno u minut, kad mu je trebalo doneti hranu! I bio je tako dobar, tako umiljat, tako nežan!

- Uveravam vas, majko, da me on zaista poljubi, češe svoj obraz o moj, kad mu primaknem glavu - govoraše Karl. — I znate, to je vrlo zgodno što Bler- Atol ima sat u glavi. Bez njega ne bismo cele nedelje znali da li je dan ili noć, večer ili jutro.

Ovako je dete ćeretalo, a gospođa Bauer ga je radosno slušala. Ona je takođe volela Bler-Atola i često mu je slala parče šećera. Šta ne bi dala da ide da vidi ovoga starog slugu, koga je njen muž poznavao, a u isto vreme da vidi ono nesrećno mesto gde je telo sirotoga Bauera, crno kao mastilo, pretvoreno u ugljen od zapaljenog gasa, nađeno posle eksplozije? Ali žene se ne puštaju u majdan, i ona se morala zadovoljavati neprestanim opisima koje joj je sin davao.

Ah! Ona je dobro poznavala taj ugljeni majdan, onu veliku crnu rupu odakle joj se muž nije vratio. Koliko je puta ona čekala kod ove rupe osamnaest stopa široke, pogledom pratila niz zidove od tesanog kamena dupli hrastovi kavez u kom su klizile korpe zakačene za njihov konop i obešene o čelične čekrke, ulazila u zgradu parne mašine, u sobicu nastojnikovu, itd. Koliko se puta grejala na žaru one ogromne gvozdene korpe, gde rudari suše svoje haljine, kada iziđu iz majdana, gde nestrpljivi pušači pale lule! Kako joj je bila dobro poznata ona larva i užurbanost oko ovih paklenih vrata! Primaoci koji otkačinju vagone natovarene ugljem, zakivači, trebioci, perači, mašinisti, ložači, ona ih je sve viđala na poslu!

Što nije mogla videti, a što je ipak dobro videla, očima srca, to je ono što se događalo, kad se korpa spuštala u okno noseći radnike, među njima njenog muža nekada, a sada njenog jedinca.

Slušala je kako se njihovi glasovi i smeh udaljavaju u dubinu, kako postaju slabiji, zatim prestaju. Pratila je mišlju ovaj kavez koji je ulazio u ovaj uzak i okomit prolaz od pet stotina metara, četiri puta viši od velike piramide. Videla je kako naposljetku dolazi do kraja i kako se ljudi žure da stanu nogom na zemlju.

Evo ih gde se razilaze u podzemnoj varoši, neko levo, neko desno. Prenosači idu svom vagonu; pijučari, naoružani gvozdenim pijucima idu ka bloku uglja da ga odvaljuju, nasipači nasipaju čvrstim materijalom ugalj što je izvađen; obložači postavljaju grede koje podupiru neozidane galerije; putari popravljaju puteve, postavljaju šine; zidari sastavljaju svodove.

Glavna galerija polazi od bunara i vodi kao široka ulica u drugi bunar udaljen tri do četiri kilometra. Odatle se račvaju u pravom uglu sporedne galerije i na paralelnim prugama galerije trećeg reda. Između ovih puteva se dižu zidovi, stubovi, napravljeni od uglja ili stena. Sve ovo pravilno, četvrtasto, čvrsto, crno!...

I u ovom lavirintu od ulica, jednako širokih i dugačkih, čitava vojska polunagih rudara kreće se, govori, radi na svetlosti svojih lampi sigurnih od vatre.

Eto šta je Baueroва često sebi predstavljala, kad je bila sama, sedeći zamišljena kraj vatre.

U ovom ukrštanju galerija ona je naročito videla jednu, koju je poznavala bolje nego druge, od koje je mali Karl otvarao i zatvarao vrata.

Uveče su dnevni radnici bili zamenjivani noćnim radnicima. Ali njen sin nije izlazio napolje. Išao je u štalu kod svoga dragog Bler-Atola, davao mu njegovu porciju zobi i sena; zatim je i sam

večerao što su mu poslali od kuće, malo se igrao sa svojim velikim pacovom, sa svoja dva slepa miša koji su obletali oko njega, a posle legao na slamu da spava.

Kako je Baueroва sve ovo znala, i kako je razumevala sve pojedinosti koje joj Karl iznosio!

- Znaš li, majko, šta mi je juče kazao g. inženjer Maulsmil? Kazao je da će me preslišati račun, pa ako vidi da znam, uzeće me da držim lanac za merenje, kad pravi plan u rudniku sa svojom busolom. Izgleda da hoće da prokopaju jednu galeriju da dođu do bunara Veber, pa će imati dosta muke da pogodi gde treba.

- Je li zaista to kazao g. inženjer Maulsmil? - upita Baueroва radosno.

I ona je zamišljala kako joj sin drži lanac, duž galerija, a inženjer zapisuje cifre u beležnicu, gleda u busolu i određuje pravac prokopavanja.

- Na nesreću - produži Karl - nema nikog da mi objasni što ne znam iz računa, pa se bojim da rđavo ne odgovorim.

Ovde se Marsel, koji je sedeo kraj vatre i mirno pušio, umeša u razgovor i reče detetu:

- Ako hoćeš da mi kažeš šta ne znaš, ja ti mogu objasniti.

- Vi? - reče Baueroва malo ne verujući.

- Bez sumnje - odgovori Marsel. - Mislite li vi da ja ništa ne naučim na večernjim predavanjima na koja redovno idem posle večere? Učitelj je vrlo zadovoljan sa mnom i kaže da bih mogao učiti druge đake.

Posle ovog objašnjenja Marsel donese iz svoje sobe svesku bele hartije, sede pored dečka, upita ga šta ne razume u zadatku i objasni mu tako lepo da je Karlu bilo sve jasno.

Od toga dana gospođa Bauer više je uvažavala svoga kirajdžiju, a Marsel je zavoleo svoga malog druga.

Uostalom, on se i sam pokazivao kao primeran radnik, i brzo je preveden prvo u drugu, a posle u prvu klasu. Svako jutro u sedam sati bio je na vratima krila O. Svako veče, posle večere, išao je na predavanje inženjera Tribnera. Geometrija, algebra, crtanje figura i mašina, sve je radio sa podjednakom marljivošću, i tako je brzo napredovao, da je njegov učitelj bio veoma iznenađen. Dva meseca pošto je ušao u fabriku, mladi radnik bio je već ocenjen kao jedan od najsposobnijih, ne samo u odeljenju O, nego u celom Gradu čelika. Izveštaj njegovog neposrednog šefa poslat na kraju tromesečja, ovako je glasilo

„Švarc (Johan), star 26 godina, radnik livac prve klase. Dužnost mi je da skrenem pažnju upravi na ovoga radnika kao odličnog u pogledu teorijskih znanja, praktične umešnosti i pronalazačkog dara.”

Ipak, trebalo je da jedna izvanredna prilika skrene na Marsela pažnju njegovih šefova. I ova prilika se brzo ukaza, kao što biva pre ili posle: na nesreću to je bilo u najtragičnijim okolnostima.

Jedne nedelje Marsel se začudio što još nema njegovog malog prijatelja Karla, iako je već bilo deset sati. Side da pita gospođu Bauer šta je uzrok što joj je sin zadocnio. Ona se takođe zabrinula. Karl je trebalo da dođe kući još pre dva sata. Videći je zabrinutu, Marsel pođe tamo gde je bunar Albreht.

Na putu je sreo više radnika i pitao ih je da nisu videli dečaka. Kad mu rekoše da ga nisu videli, i pošto se sa njima pozdravio sa Glick auf- „srećno izašli”, a to je pozdrav nemačkih rudara, Marsel pođe dalje.

Oko jedanaest sati dođe na bunar Albreht. Tu nije bilo burno živo kao radnim danom. Bila je samo neka mlada „modistkinja” - ovako rudari zovu iz šale prebiračice uglja - koja je razgovarala sa čuvarem bunara.

- Jeste li videli da je mali Karl izašao, broj 41.902? - upita Marsel ovoga službenika.

Čovek pogleda u spisak i odmahnu glavom da nije izišao.

- Ima li još kakav izlaz iz majdana?

- Nema, samo je ovaj - odgovori čuvar.

- Onda je dečko dole.

- Mora da je tamo, i to je zaista čudnovato, jer nedeljom ostaju dole samo pet posebnih stražara.

-Mogu li sići da vidim?...

-Ne može se bez dozvole.

-Možda se nešto dogodilo - reče modistkinja.

-Nedeljom se ne može ništa dogoditi.

-Ali ja treba da znam šta je sa tim detetom - reče Marsel.

- Javite nadzorniku mašine, u ovoj kancelariji, ako je tu.

Nadzornik, u svečanom odelu, sa okovratnikom krutim kao lim, srećom se zadržao na svojim računima. Kao pametan i nežan čovek on se takođe zabrinu kao Marsel.

- Sad ćemo da vidimo šta je - reče on.

Naredi dežurnom mašinisti da bude gotov da otpušta čekrk i htede poći s mladim radnikom do bunara.

- Imate li Galiberove aparate? - upita Marsel. - Mogu nam zatrebati...

- Imate pravo, nikad se ne zna šta biva u rupi.

Nadzornik uze iz ormana dva rezervoara od cinka, nalik na dugume koje prodavci „kaka“ nose na leđima po pariškim ulicama. To su sanduci sa sabijenim vazduhom, koji stoje u vezi sa ustima sa dve cevi od kaučuka čiji se rožasti kraj stavlja između zuba. Pune se naročitim mehovima, koji su tako načinjeni da mogu da se sasvim isprazne. Nosa stegnutog drvenom štipaljkom, ovako se može, snabdeven vazduhom, ući u atmosferu koja nije za udisanje.

Nadzornik i Marsel uđoše u korpu, kabl se spuštao na čekrcima i počeše silaziti. Osvetljeni dvema malim električnim lampama, obojica su razgovarali silazeći u dubinu zemlje.

- Za čoveka koji nije na ovo navikao, vama nije hladno oko srca - reče nadzornik. - Video sam ljude koji ne mogu da se reše da siđu ili se poplaše kao zečevi na dnu korpe.

Zbilja? - odgovori Marsel. - Meni ništa ne škodi.

Istina je da sam sišao dva ili tri puta u majdane.

Brzo stigoše na dno bunara. Stražar reče da nije video malog Karla.

Odoše u štalu. Konji su bili sami i kao da im je bilo dosadno što nema nikoga kod njih. Tako je bar izgledalo po rzanju Bler-Atola kojim je pozdravio ova tri čoveka. O ekseru je visila Karlova platnena torba, a u jednom uglu, pored češagije, ležala je njegova računaljka.

Marsel odmah primeti da njegov fenjer nije tu, a to je dokaz da dete mora biti u majdanu.

- Možda se srušio na njega ugalj, ali je to malo verovatno. Šta će on u nedelju u galerijama gde se ugalj vadi?

- Možda je išao da traži insekte pre nego što izađe - odgovori stražar.

- To mu je prava strast.

Konjušar, koji utom dođe, potvrdi ovu pretpostavku. Video je Karla da je pošao pre sedam sati sa fenjerom.

Nije ostalo ništa drugo nego da se ozbiljno potraži.

Pozvaše pištaljkom ostale stražare, i na jednom velikom planu majdana podeliše posao između sebe, i svaki uze svoju lampu, poče da pretražuje galerije drugog i trećeg reda koje su mu pripale.

Za dva sata svi krajevi rudnika behu pregledani, i svih sedam ljudi sastadoše se na raskrsnici. Nije bilo nigde ni traga

survavanja, ali tako isto ni najmanjeg traga od Karla. Nadzornik je mislio da možda niko nije video dete kad je izašlo i da je sad kod kuće. Ali Marsel, uveren u suprotno, navali da se ponovo traži.

-Šta je ovo? - reče on pokazujući na planu jedno mesto obeleženo tačkama koje je ličilo na one terrae incognitae (nepoznate zemlje) koje geografi označuju na granicama severnih kontinenata.

-To je zona privremeno napuštena zato što je smanjen sloj uglja.

-Postoji neka napuštena zona? Pa tamo treba tražiti - reče Marsel s autoritetom kome se ostali ljudi pokoriše.

Brzo stigoše do otvora galerija koje su morale biti na puštene pre nekoliko godina, sudeći po lepljivom i plesnivom izgledu njihovih zidova.

Išli su neko vreme kroz ove galerije ne našavši ništa sumnjivo, kada Marsel stade i reče:

- Zar se ne osećate tromi i da vas boli glava?

- Gle! To je istina! - odgovoriše njegovi drugovi.

- Što se mene tiče - produži Marsel - nije mi nešto dobro. Ima ovde, po svoj prilici, ugljene kiseline.

- Hoćete li mi dozvoliti da zapalim šibicu? - upita nadzornika.

- Zapalite, mladiću, nemojte se snebivati.

Marsel kresnu šibicu, saže se i primače je zemlji. Ona se odmah ugasi.

- Bio sam siguran... - reče on. - Kako je gas teži od vazduha, drži se paralelno sa zemljom. Ne treba ovde ostati - govorim o onima koji nemaju Galiberov aparat. Ako hoćete, gospodine, mi ćemo sami dalje tražiti. Kad se ovako dogovoriše, Marsel i nadzornik uzeše u zube grlić od svog sanduka s vazduhom, staviše štikaljke na nozdrve i uđoše u nekoliko starih galerija.

Četvrt sata posle izadoše da obnove vazduh u rezervoarima, pa kad to uradiše, opet pođoše. Naposletku pri trećem pokušaju oni uspeše. Mala plavičasta svetlost od električne lampe pojavi se u daljini. Potrčaše tamo...

Kod vlažnog zida ležao je nepomičan i već hladan mali Karl. Njegove blede usne, njegovo lice pocrvenelo od navale krvi, njegov prestali puls kazivali su sa njegovim držanjem šta se dogodilo.

Hteo je nešto da uzme sa zemlje, sagnuo se i ugušio se u ugljeno-kiselom gasu.

Svi pokušaji behu uzaludni da se povrati u život. Smrt je nastupila već pre četiri do pet sati. Sutradan uveče bio je jedan mali grob više na novom groblju Grada čelika, i sirota gospođa Bauer posle muža, izgubi i sina.

GLAVNA UPRAVA, VRATA I PUT A.

Jasan izveštaj doktora Ehternaha, glavnog lekara odeljenja bunara Albreht utvrdio je da je smrt Karla Bauera, broj 41.902, starog trinaest godina, radnika u galeriji 228, nastupila od gušenja ugljenom kiselinom.

Drugi, ne manje jasan izveštaj inženjera Maulsmila predlaže da se u sistemu provetravanja uzme zona B plana XIV, čije galerije isparavaju škodljiv gas usled neke lagane i neprimetne destilacije.

Naposletku jedna beleška od istog činovnika skreće pažnju nadležnoj vlasti na požrtvovanje nadzornika Rajera i livca prve klase Johana Švarca.

Posle osam do deset dana mladi radnik kada je ušao u sobu vratarevu da uzme marku pristupnicu, nađe na ekseru štampanu naredbu njemu upućenu:

„Da se Švarc danas u deset sati javi u kancelariju glavnog direktora. Glavna uprava, vrata i put A. Civilno odelo.”

- Jedva jedanput! - pomisli Marsel. - Trebalo mi je mnogo vremena, ali tu su!

U razgovorima sa svojim drugovima i u nedeljnim šetnjama oko Grada čelika, upoznao se sa opštim uređenjem varoši i saznao da je potrebno odobrenje da se dođe do glavne uprave. Svašta se pričalo o tome. Govorilo se da se oni koji su hteli da bez dozvole uđu u ovaj zabranjeni prostor, nisu više vraćali: da su se radnici i činovnici pre ulaska morali zaklinjati da neće ništa kazivati šta sutamo videli, i da ih je tajni sud kaznio smrću ako pogaze zakletvu... Podzemna železnica vezivala je ovo svetilište sa kružnom železnicom... Noćni vozovi dovodili su u njega

nepoznate posetioce... Tu su se držale neke sednice na kojima su neka tajanstvena lica nešto većala.

Niko nije mnogo verovao ovim pričama, Marsel je ipak znao da su one bile narodni izraz jedne velike istine: velike teškoće da se uđe u glavnu upravu. Od svih radnika koje je poznavao - a on je imao prijatelja među rudarima gvožđa kao i među ugljarima, među prečistiocima metala kao i među službenicima peći za topljenje rude, među nadzornicima i zidarima kao i među kovačima, nijedan nije nikad ušao na vrata bloka A.

On se dakle s osećanjem velike radoznalosti i radosti prijavio u zakazani sat. Mogao se odmah uveriti kako su preduzete najstrože mere opreznosti.

Marsela su u vratarevoj sobi čekala dva čoveka u tamnoj uniformi, sa sabljom i revolverom za pojasom. Ova soba je imala dvoja vrata, jedna spolja, a druga iznutra, koja se nisu nikad otvarala u isto vreme. Pošto mu pregledaše i potvrdiše propusnicu, ona dva čoveka priđoše s belom maramom, pa mu pažljivo vezaše oči.

Zatim ga uzeše pod ruku i povedoše ga ništa ne govoreći.

Posle dve do tri hiljade koraka popeše se uz stepenice, vrata se otvoriše i zatvoriše, i Marselu dozvoliše da skine maramu s očiju.

Našao se u vrlo prostoj sobi, sa nekoliko stolica, jednom crnom tablom i širokom daskom za crtanje i svim što je potrebno za to. Svetlost je dolazila od visokog prozora sa premazanim oknima.

Gotovo odmah uđoše u sobu dva gospodina univerzitetskog držanja.

- O vama je javljeno da ste odličan radnik - reče jedan od njih.
- Hoćemo da vas ispitamo i da vidimo da li zaslužujete da vas

prebacimo u odeljenje za modele. Jeste li voljni da odgovarate na naša pitanja?

Marsel reče skromno da je spreman da polaže ispit.

Oba ispitivača postaviše mu pitanje iz hemije, geometrije i algebre. Mladi radnik zadovolji ih u svim tačkama svojim jasnim i tačnim odgovorima. Figure koje je kredom crtao na tabli bile su jasne i lepe. Njegove jednačine slagale su se, u jednakim redovima, kao redovi jednog najboljeg puka. Jedno od njegovih dokazivanja bilo je tako važno i tako novo za njegove ispitivače, da se začudiše i zapitaše ga gde je on to naučio.

- U Šafhauzenu, u mojoj otadžbini, u osnovnoj školi.

- Izgleda da ste dobar crtač?

- To mi je najbolji predmet.

- Obrazovanje koje se daje u Švajcarskoj, jeste zaista znatno - reče jedan ispitivač drugom. - Dajemo vam dva sata da izradite ovaj crtež - reče ispitivač i dade kandidatu jedan dosta složen presek parne mašine. - Ako to dobro izradite, bićete primljeni s ocenom: potpuno zadovoljava i odličan.

Kad Marsel ostade sam, živo prionu na posao.

Kada ispitivači uđoše, po isteku određenoga roka, tako im se dopao njegov crtež, da dodadoše obećanoj oceni još i ovo: Mi nemamo ovako darovitog crtača.

Ona dva čoveka u uniformi priđoše sad mladom radniku, vezaše mu opet oči i odvedoše ga u kancelariju glavnog direktora.

- Vi ste predloženi za jednu od radionica crtanja u odeljenju modela - reče mu glavni direktor. - Pristajete li na uslove pravilnika?

- Ja ih ne poznajem - odgovori Marsel - ali mislim da ih mogu prihvatiti.

- Evo ih:

1. Morate, za sve vreme dok ste u službi, stanovati u samom odeljenju. Možete izlaziti samo po naročitoj dozvoli i sasvim izuzetnoj.

2. Potpadate pod vojničku vlast, i morate slušati vaše starešine, inače će vas stići vojničke kazne. Naprotiv, vi se smatrate podoficirom aktivne vojske i možete redovnim napredovanjem doći do najviših činova.

3. Obavezujete se zakletvom da nećete nikad nikom kazati ono što vidite u odeljenju kome imate pristup. - Vašu prepisku će otvarati vaše starešine i mora se ograničiti samo na vašu porodicu.

- Jednom reči, ja sam u tamnici - pomisli Marsel.

Zatim odgovori vrlo prosto:

- Ovi uslovi mi izgledaju umesni i spreman sam da ih primim.

- Dobro, dignite ruku... Zakunite se... Postavljate se za crtača u četvrtoj radionici. Odrediće vam se stan, a hranićete se u kantini prvog reda.

Jeste li poneli vaše stvari?

- Nisam, gospodine. Kako nisam znao zašto me zovete, ostavio sam ih kod moje gazdarice.

- Doneće vam ih, jer vi ne smete više izlaziti iz odeljenja.

„Dobro sam učinio što sam moje zabeleške pisao šiframa. Mogli bi ih naći.”

Marsel se istoga dana smestio u lepoj sobici na četvrtom spratu zgrade u prostranom dvorištu i mogao je dobiti prvi pojam o svom novom životu.

Nije izgledao onako žalostan kako ga je u prvi mah zamišljao. Njegovi drugovi - s njima se upoznao u restoranu - bili su uopšte mirni i pitomi, kao svi poslovni ljudi.

Da bi se malo razveselili, jer nije bilo veselosti u ovom automatizovanom životu, sastavili su između sebe orkestar i

svako veće su imali dosta lepu muziku. Biblioteka i čitaonica davale su duhu dragocena sredstva s naučnog gledišta, za vreme retkih časova dokolice.

Stručna predavanja, koja su držali odlični profesori, bila su obavezna za sve službenike koji su morali da polažu ispite. Ali nije bilo slobode, vazduha u ovoj uskoj sredini. Ovo je bio koledž za odrasle ljude, sa još više strogosti. Okolna atmosfera teško je tištila ove ljude, ma kako da su naviknuti na gvozdenu disciplinu.

Zima prođe u ovim poslovima, kojima se Marsel predao dušom i telom. Njegova marljivost, savršenstvo njegovih crteža, izvanredni napreci u njegovom obrazovanju, koje su potvrdili svi učitelji i svi ispitivači, za kratko vreme stekli su mu lep ugled među ovim vrednim ljudima. Svi su priznavali da je bio najveštiji, najdosetljiviji crtač.

Kad bi iskrsla kakva teškoća, njemu su se obraćali za pomoć. Same starešine obraćale su se njegovom iskustvu s poštovanjem koje zasluga razdvaja od najveće zavisti.

Ali ako je mladi čovek računao, kada je došao u srce odeljenja za modele, da će prozreti njegove tajne, prevario se u tome.

Njegov život bio je zatvoren u gvozdenoj ogradi od tri stotine metara, u kojoj je bilo ono odeljenje glavne uprave u kome je on radio. U teoriji, njegova delatnost mogla se i morala se rasprostirati na najdalje grane rudarske industrije.

U praksi je bio ograničen na crteže parnih mašina. Pravio ih je raznih veličina i snaga, za sve vrste industriji, za ratne brodove i za štamparske mašine; ali nije izlazio iz ove stručnosti. Podela rada, izvršena do krajnjih granica, stezala ga je svojim kleštima.

Posle četiri meseca provedenih u odeljenju A, Marsel nije znao o svim poslovima Grada čelika više nego pre nego što je u

njega ušao. Prikupio je samo neke podatke o organizaciji čiji je on bio samo maleni točkić, iako je imao neke zasluge.

Znao je da je središte paučine, koju je predstavljao Grad čelika, bila Bivolja kula, neka džinovska zgrada, koja je štrčala nad ostalim zgradama. Doznao je i to, sve iz priča u kantini, da se stan gospodina Šulcea nalazi u prizemlju ove kule i da je čuveni tajni kabinet u sredini. Pričalo se kako je ova soba na svodu osigurana od požara i oklopljena iznutra kao što je monitor spolja, zatvara se nekim čeličnim vratima sa mitraljeskim bravama, kao što ih imaju neke banke.

Opšte je mišljenje bilo da je gospodin Šulce radio na nekoj užasnoj ratnoj mašini koja će osigurati Nemačkoj svetsku nadmoćnost.

Da bi mogao prokljuviti tajnu, Marsel je uzalud smišljao najdrskije planove da uskoči i da se pruruši. Morao je priznati da nije imao ništa što se može izvršiti. Ove linije tamnih jakih zidova, noću osvetljene talasima svetlosti, a čuvane od iskusnih stražara, uvek bi dale otpora njegovim naporima. Pa i kad bi ih prešao na jednoj tački, šta bi video? Pojedinosti, uvek pojedinosti, nikada celinu.

Ne mari. Zakleo se da ne odustane i neće odustati. Ako mora deset godina čekati, čekaće deset godina. Ali će kucnuti čas kada će ova tajna biti njegova. I to je trebalo. Tada je Francuska Varoš napredovala, srećna varoš, čije su dobrotvorne ustanove potpomagale sve i svakoga pokazujući nov vidik preplašenim narodima. Marsel nije sumnjao da će kod ovakvog uspeha latinske rase Šulce više nego ikad biti spreman da izvrši svoje pretnje.

Više meseci prodoše ovako.

Jednog dana, u martu, Marsel po hiljaditi put priseti se one Hanibalove zakletve, kad mu javiše da glavni direktor želi s njim da govori.

- Dobio sam naredbu od gospodina Šulcea - reče mu ovaj visoki činovnik - da mu pošaljem našeg najboljeg crtača. To ste vi. Spremite vaše stvari da pređete u unutrašnji krug. Unapređeni ste u poručnika.

I tako, baš kad je gotovo očajavao hoće li uspeti, logična i prirodna posledica junačkog rada pribavila mu je ovaj tako željeni prijem. Marsel se tako obradovao, da ovo osećanje nije mogao sakriti na svom licu.

- Milo mi je što imam da vam javim ovu dobru vest - reče direktor - i preporučujem vam da istrajete na putu kojim tako hrabro idete. Najsajjnija budućnost vas čeka. Idite, gospodine.

Naposletku Marsel, posle tako dugog iskušenja, nazirao je cilj koji je hteo da postigne.

Strpati u torbu svoju odeću, poći s ljudima u uniformi, preći naposletku ovaj poslednji bedem čiji se jedini ulaz upravo otvara. A, mogao mu još tako dugo ostati zabranjen, sve je to bio posao od nekoliko minuta za Marsela.

Bio je na podnožju ove nepristupačne Bivolje kule, čiju je samo gordu glavu dosad video daleko u oblacima. Prizor koji se pružao pred njim bio je zaista nešto neviđeno. Zamislite čoveka prenesenog iznenada iz kakve evropske radionice u prastaru šumu žarkog pojasa. Takvo je bilo iznenađenje koje je očekivalo Marsela u centru Grada čelika.

Prastara šuma je zaslužila da je mnogi veliki pisci opišu, dok je park gospodina Šulcea bio najbolje uređeni vrt za uživanje. Najlepše palme, najlisnatije banane, najdublji kaktusi nalazili su se u tom vrtu. Lijane su se uvijale lepo oko vitkih eukaliptusa, zamotavale se u zelene vence ili su padale kao guste vlasi.

Najneverovatnije sočne biljke cvetale su u vrtu. Ananasi i guave su sazrevali pored pomorandži. Kolibri i rajske ptice pokazivali su na blagom vazduhu lepotu svoga perja. Naposletku, temperatura je bila takođe tropska, kao i rastinje.

Marsel je tražio očima staklenu baštu i peći koje pravile ova čuda, i začuđen što vidi samo plavo nebo, zastade malo na trenutak.

Posle se seti da je nedaleko jedan majdan kamenog uglja koji neprestano gori, i uveri se daje gospodin Šulce vešto upotrebio ova blaga podzemne toplote i kroz metalne cevi sproveo je u vrt, u kom je bila stalna temperatura tople staklare.

Ali ovo objašnjenje koje je razum dao mladom Alzašaninu, nije smetalo njegovim očima da se začaraju zelenilom brdašaca, i njegovim nozdrvama da udišu mirise što ispunjavahu vazduh. Prošlo je šest meseci kako nije ni travke video. Jednom stazom nasutom peskom dođe do mermernih stepenica sa veličanstvenim stubovima. Iza njih se dizala jedna ogromna četvrtasta zgrada koja je bila kao podnožje Bivolje kule. U hodniku na stubovima Marsel spazi sedam do osam slugu u crvenoj livreji, vratara sa trorogim šeširom i oštropercem, a između stubova bronzane kandelabre, i penjući se uz stepenice, oseti kako podzemna železnica tutnji pod njegovim nogama.

Marsel se prijavi i odmah ga pustiše u trem koji je bio pravi muzej vajarstva. Kako nije imao vremena da se zadržava, prođe kroz salon crven i zlatan, zatim salon crn i zlatan i uđe u salon žut i zlatan, gde ga sluga ostavi samog pet minuta. Naposletku, uvedoše ga u divnu sobu za rad.

Gospodin Šulce, pušeci dugačku zemljanu lulu pored velike čaše piva, izgledao je usred ove raskoši kao prsnuto blato na lakovanoj čizmi.

Ne dižući se, štaviše, ne okrećući glavu, Kralj čelika reče hladno:

- Vi ste crtač?
- Jesam, gospodine.
- Video sam vaše crteže. Vrlo su dobri. Ali vi znate praviti samo parne mašine?
- Nije se nikad od mene tražilo nešto drugo.
- Razumete li se malo u balistiku?
- Učio sam je u dokolici i radi moje zabave.

Ovaj odgovor se dopade gospodinu Šulceu, i on sad pogleda blagonaklono svog činovnika.

- Dakle, vi pristajete da crtate jedan top sa mnom? Da vidimo malo hoćete li umeti. Ah, teško da ćete moći zameniti onoga glupaka Zonea, koji se jutros ubio, ispustivši iz ruke fišek dinamita. Životinja jedna, mogli smo svi izginuti.

Valja priznati, ova bezobzirnost bila je i suviše odvratna u ustima gospodina Šulcea.

U ZMAJEVOJ PEĆINI

Čitalac koji je pratio mladog Alzašanina u njegovom napredovanju, neće biti iznenađen što je posle nekoliko nedelja postao ljubimac gospodina Šulcea. Postali su nerazdvojni.

Poslovi, obedi, šetnje u parku, pušenje na dugačkim lulama uz čašu piva - sve su oni to uzimali zajednički. Bivši profesor iz Jene nije nikad imao saradnika koji mu je tako prionuo za srce, koji ga je razumevao takoreći sa pola reči, koji je umeo tako brzo upotrebiti njegove teorijske podatke.

Marsel nije bio samo izvrstan u svim granama struke, nego je bio i najdivniji drug, najvredniji radnik, najplodniji pronalazač.

Gospodin Šulce ga je kovao u zvezde. Deset puta na dan govorio bi sebi:

- Našao sam biser od čoveka!

Marsel je na prvi pogled prozreo karakter svog užasnog starešine. Video je da mu je glavna osobina bila grdna sebičnost, mesožderska i biljožderska, koju je ispoljavao svirepom sujetom, i savesno se trudio da svoje ponašanje udesi prema tome.

Mladi Alzašanin je za nekoliko dana tako dobro naučio kako se udara po ovoj klavijaturi, da je uspeo da svira

Šulcea kao što se svira klavir. Njegova taktika se sastojala prosto u tome da istakne koliko je moguće više svoju sopstvenu vrednost, ali tako da uvek ostavi drugom priliku da iskaže svoju prevagu nad njim.

Na primer, kad je pravio kakav crtež, on ga je pravio savršenim - osim jedne mane, koja se može lako videti i ispraviti, i koju bi negdašnji profesor odmah radosno pokazao.

Kad bi imao kakvu teorijsku ideju, gledao je da je izazove u razgovoru, tako da je gospodin Šulce mogao misliti da ju je on našao. Išao je katkad dalje govoreći:

- Nacrtao sam plan onoga broda sa mamuzom što se skida, koji ste mi tražili.

- Ja? - odgovorio bi gospodin Šulce, koji nije nikad na ovako nešto mislio.

- Pa vi! Zar ste zaboravili? Mamuza što se skida i ostavlja u torpeda neprijateljskog broda, koja se posle tri minuta rasprsne.

- Ne sećam se. Imam toliko mnogo ideja u glavi.

I gospodin Šulce bi savesno priznao očinstvo novog pronalaska.

Možda je najzad samo upola bio prevaren ovim manevrom. U suštini je verovatno uviđao da je Marsel sposobniji od njega. Ali usled jednog od onih tajanstvenih previranja u čovečjem mozgu on se lako zadovolji time da „izgleda” pretežniji, i naročito da stvori iluziju svom potčinjenom.

- Baš je glup ovaj deran pokraj sve svoje pameti - govorio je on sebi pokazujući u nemom smehu trideset i dve „domine” svoje vilice.

Uostalom njegova sujeta našla je uskoro prividno zadovoljenje. Samo je on na svetu mogao ostvariti ovakve industrijske poduhvate! Ovi poduhvati imali su vrednost samo zbog njega i za njega. Marsel je, na kraju krajeva, bio samo jedan šraf u organizmu koji je on, Šulce, umeo stvoriti, itd.

Osim toga on se nije otvarao, kako se to kaže. Pošto je pet meseci proveo u Bivoljoj kuli, Marsel nije uspeo da sazna mnoge tajne planove uprave. Uistinu njegove sumnje behu postale skoro potpune izvesnosti. On je sve više verovao da Grad čelika skriva neku tajnu, i da gospodin Šulce ima za cilj neki drugi cilj, a ne dobit. Izgledalo je da je on izumeo neku novu ratnu mašinu.

Ali zagonetka je ostala još uvek nerešena.

Marsel je došao do uverenja da je neće ni rešiti bez nekakve krize. Stoga naumi da je izazove.

Bilo je to 5. septembra, posle večere. Pre godinu dana on je našao u bunaru Albreht leš svoga malog prijatelja Karla.

Tako duga i tako stroga zima ove američke Švajcarske pokrivala je polja svojim belim ogrtačem. Ali u parku Grad čelika temperatura je bila blaga kao u junu, sneg se topio pre nego što je pao na zemlju i pretvarao se u rosu.

- Ove kobasice sa kiselim kupusom bile su divne, zar ne? - primeti gospodin Šulce, koga milioni Begenove nisu odvikli od njegovog omiljenog jela.

- Divne - odgovori Marsel, koji ih je jeo junački svako veče, iako su mu se naposletku ogadile. - Pitam sebe kako narodi koji nemaju ni kobasica, ni kiselog kupusa, ni piva, mogu živeti: Učinilo bi se zaista dobro delo sjediniti ih s nemačkom otadžbinom.

- Eh, eh, doći će to... doći će! - viknu Kralj čelika.

- Evo već smo se smestili u srcu Amerike. Da uzmemo još jedno do dva ostrva u okolini Japana, pa ćete videti kako ćemo zakoračiti oko sveta.

Sluga je doneo lule. Gospodin Šulce napuni svoju i zapali je. Marsel je namerno izabrao ovaj svakidašnji trenutak potpunog blaženstva.

- Moram kazati - produži on posle kratkog ćutanja - da ja ne verujem mnogo u ovo osvajanje.

- Kakvo osvajanje? - upita gospodin Šulce, koji je već zaboravio o čemu su govorili.

- Nemačko osvajanje sveta.

Negdašnji profesor pomisli da nije dobro razumeo.

- Vi ne verujete da će Nemci osvojiti ceo svet?

- Ne verujem.

- Ah, to je čudnovato! A hteo bih znati zašto sumnjate?

- Prosto zato što će francuski artiljerci uspeti da rade bolje i da vas nadmaše. Moji zemljaci Švajcarci, koji ih dobro poznaju, misle da se Francuz koji je unapred izvešten o onome što ga čeka drži dvaput opreznijim.

Godina 1870. je lekcija koja će se okrenuti protiv onih koji su je dali. O tome niko ne sumnja u mojoj maloj otadžbini, gospodine, iako treba sve kazati, to je mišljenje najumnijih ljudi u Engleskoj.

Marsel je izgovorio ove reči hladno i odlučno, što je još jače porazilo Kralja čelika. Krv mu pojuri u lice tako silno, da se mladi čovek poboja da je otišao suviše daleko. Ali kad vide da njegova žrtva, pošto se umalo nije ugušila od besnila, nije odmah umrla, on nastavi:

- Da, neprijatno je to tvrditi, ali je tako. Ako naši protivnici ne prave više larmu, oni rade. Mislite li vi da oni nisu ništa naučili posle rata? Dokle mi uvećavamo težinu naših topova, znajte sigurno da oni spremaju nešto novo i da ćemo se prvom prilikom u to uveriti.

- Novo! Novo! - promuca gospodin Šulce. - I mi to pravimo, gospodine.

- Pa da govorimo o tom. Mi prepravljamo u čelik ono što su naši prethodnici pravili u bronzi, to je sve! Mi udvostručujemo veličinu i domašaj naših topova.

- Udvostručujemo!... - odgovori gospodin Šulce glasom koji je značio: Zbilja mi radimo bolje što udvostručujemo!

- Ali u samoj stvari, mi smo samo kradljivci. Eto, hoćete li da vam kažem istinu? Nemamo pronalazačkog dara. Mi ne nalazimo ništa, a Francuzi nalaze, budite uvereni.

Gospodin Šulce se malo stišao. Ipak drhtanje njegovih usana, bledilo koje je zamenilo crvenilo njegovog lica dovoljno su pokazivali osećanja koja su ga uzbuđivala.

Zar je trebalo da se toliko ponizi? Zvati se Šulce, biti neograničeni gospodar najveće fabrike i prve topionice u celom svetu, gledati pred svojim nogama kraljeve i parlamente, pa da on sluša kako govori jedan mali švajcarski crtač da se ništa novo ne pronalazi, da su ispod francuskog artiljerca. I to kad ima pored sebe, iza debelog oklopljenog zida, sredstva da se hiljadu puta ubedi ovaj bezobraznik, da mu se zapuše usta, da se pobiju njegove tvrdnje? Ne, nije se moglo trpeti ovako mučenje!

Gospodin Šulce ustade tako naglo, da razbi svoju lulu, pa gledajući jetko Marsela reče mu, ili upravo prosikta ove reči:

- Gospodine, pođite sa mnom, hoću da vam pokažem da li ja, gospodin Šulce, imam pronalazačkog dara. Marsel je počeo opasan posao, ali je postigao što je hteo. Šulce je žudeo da otkrije svoju tajnu, uđe u svoju sobu za rad, zaključa vrata, priđe biblioteci i dirnu jednu policu. Odmah se načini otvor u zidu, koji je bio zaklonjen knjigama. Ovo je bio ulaz u jedan uzan prolaz koji je vodio niz kamene stepenice do samog podnožja Bivolje kule.

Gospodin Šulce otvori hrastova vrata malim ključem koji je uvek nosio uza se. Pojaviše se druga vrata zaključana katancem nalik na katance koji se upotrebljavaju za gvozdene kase. Gospodin Šulce otvori teška gvozdена vrata, koja su iznutra bila naoružana složenim aparatom paklenih mašina, koje je Marsel kao stručnjak želeo da razgleda; ali mu njegov vođa nije dao vremena.

Sad se nađoše pred trećim vratima, bez brave, koja se otvoriše prostim pritiskom, ali pod nekim određenim pravilima. Kad su prešli ova tri opkopa, gospodin Šulce i njegov pratilac

stadoše se peti uz dve stotine gvozdениh stepenica, i dođoše na vrh Bivolje kule, koja je nadvisila čitav Grad čelika.

Na ovoj granitnoj kuli nalazio se kao neki okrugao magacin sa više puškarnica. U sredini ovog magacina stajao je čelični top.

- Eto! - reče profesor, koji nije ni reči progovorio dok su se peli.

Ovo je bio najveći opsadni top koji je Marsel ikada video. Mogao je imati najmanje tri stotine hiljada kilograma, i punio se otpozadi. Prečnik njegovih usta merio je metar i po. Namešten na čeličnom lafetu i krećući se na šinama od istoga metala, dete bi moglo rukovati njime, jer su njegovi pokreti olakšani sistemom zupčastih točkova. Povratnik postavljen pozadi lafeta imao je zadatak da ukine trzaj topa, ili da proizvede strogo jednaku reakciju, i da automatski posle svakog pucanja vrati top na njegovo pređašnje mesto.

- A kakva je probojna snaga toga topa? - upita Marsel, koji se nije mogao uzdržati da se ne divi ovakvom oružju.

- Na dvadeset hiljada metara probijamo metalnu ploču debelu četrdeset palaca tako lako kao da je kriška hleba.

- A njegov domašaj?

- Njegov domašaj! - viknu Šulce razdragan. - Aha! Vi maločas rekoste da mi sa svojim podražavalačkim darom nismo ništa više postigli do što smo udvostručili domašaj sadašnjih topova. Eto ja ću s ovim topom poslati, sa dovoljnom preciznošću, đule na daljinu od četrdeset i pet kilometara.

- Četrdeset i pet kilometara! - povika Marsel. - Kakav to barut upotrebljavate?

- Pa mogu sve da vam kažem - odgovori gospodin Šulce čudnovatim glasom. - Sad ništa više ne smeta da vam otkrijem moje tajne. Krupan barut se više ne upotrebljava. Ja upotrebljavam barutni pamuk, piroksil, čija je razorna snaga

četiri puta veća od običnog baruta, snaga koju još pet puta uvećavam mešajući s njim osam desetina od njegove težine šalitru.

- Ali - primeti Marsel - nikakav top, pa čak načinjen i od najboljeg čelika, ne može izdržati sagorevanje ovog piroksila. Vaš top posle tri, četiri, pet metaka pokvariće se i postati neupotrebljiv.

- I kad bih pukao samo jedanput, taj pucanj bi bio dovoljan.

- Koštao bi skupo.

- Milion, jer toliko košta top.

- Jedan metak milion!

- Ne mari ništa, ako može da uništi milijardu.

- Milijardu! - povika Marsel.

Međutim on se savlada da ne bi pokazao gnušanje pomešano s divljenjem koje mu je ulivao ovaj strašan razarač. Zatim dodade:

- To je zaista čudnovato artiljerijsko oruđe, ali ono pored svih njegovih dobrih osobina sasvim pravda moju postavku: ima usavršavanja, podražavanja, ali nema izuma.

- Nema izuma! - odgovori gospodin Šulce slegnuvši ramenima. - Ja sam vam kazao da nemam više tajni za vas. Hodite ovamo.

Kralj čelika i njegov pratilac izadoše iz magacina, sidoše na donji sprat, koji je bio u vezi s platformom pomoću hidrauličkih dizalica. Tu se videla izvesna količina dugačkih predmeta, valjkastog oblika, koji bi se izdaleka mogli uzeti da su topovi skinuti s lafeta.

- Ovo su naše granate - reče gospodin Šulce.

Marsel moraše sad priznati da ova oruđa ne liče ni na šta što je on poznavao.

To su bile ogromne cevi dugačke dva metra, a široke metar i deset centimetara, spolja obložene olovnom oblivkom koja može da se useče u oluke topa. Ove cevi zatvorene su otpozadi čeličnom pločom, a spreda čeličnim šiljkom na kome je upaljač.

Kakva je bila naročita odlika ovih granata? Njihov izgled ništa nije odavao. Samo se naslućivalo da u njima mora biti neki strašan razarač, mnogo jači od svih dosadašnjih.

- Ne možete da pogodite? - upita gospodin Šulce, videći da Marsel ćuti.

- Ne mogu, gospodine. Zašto je granata tako dugačka i teška, bar po izgledu?

- Izgled vara - odgovori gospodin Šulce - a težina nije primetno veća od težine obične granate istog kalibra. Dakle, treba sve da vam kažem. To je staklena granata-raketa, obložena hrastovim drvetom i napunjena na sedamdeset i dve atmosfere unutrašnjeg pritiska tečnim ugljen-dioksidom.

Pad prouzrokuje eksploziju zavoja i povratak tečnosti u gasovito stanje. Posledica: hladnoća oko sto stepeni ispod nule u celoj susednoj zoni, u isto vreme mešavina ogromne zapremine ugljeno-dioksida s okolnim vazduhom. Svaki živi stvor koji se nađe u krugu od trideset metara od središta eksplozije u isto vreme smrznuće se i ugušiće se.

Kažem trideset metara da bih uzeo osnovicu za računanje, ali se dejstvo širi verovatno mnogo dalje, možda na sto i dvesta metara unaokolo. Okolnost još povoljnija, kako ugljen-dioksid ostaje vrlo dugo u donjim slojevima atmosfere zato što je teži od vazduha, opasna zona zadržava svoje škodljive osobine nekoliko sati posle eksplozije, i svako ko tu uđe ne može preživeti.

Ovo je topovski metak sa dejstvom u isti mah trenutnim i trajnim. Stoga s ovim mojim sistemom nema ranjenih, ima samo mrtvih.

- Zamislite dovoljan broj mojih topova naperenih na varoš pod opsadom. Sad zamislimo jedan top na hektar površine, dakle, za varoš od hiljadu hektara sto baterija od po deset topova postavljenih kako treba.

Zamislimo da su svi naši topovi na položaju, da je svaki nacičan, da je atmosfera mirna i povoljna, i naposljetku da je električnom žicom dat signal.

Za jedan minut neće ostati nijedan živi stvor na površini od hiljadu hektara. Ugljen-dioksid preplaviće varoš.

Ja sam na ovu misao došao prošle godine kad sam čitao lekarski izveštaj o slučajnoj smrti jednog malog rudara u bunaru Albrecht. A još pre toga mislio sam na to u Napulju, kad sam išao da vidim Pasju pećinu^[7].

Vi verovatno razumete princip, zar ne? Veštački okean čistog ugljen- dioksida! Jedna petina ovoga gasa dovoljna je da pokvari vazduh i da se u njemu ne može disati. Samo me jedna stvar muči.

- A šta je to? - upita Marsel.

- Nisam uspeo da otklonim buku pri eksploziji. Pomislite samo šta bi bilo, kada bih mogao učiniti da se pucanj ne čuje. Zamislite iznenadnu smrt koja nečujno pokosi sto hiljada ljudi jedne mirne i vedre noći!

- Vrio dobro, gospodine, vrlo dobro - reče Marsel - ali za ovakve topove treba vremena i novaca.

- Novaca? Pa imamo ga i suviše! Vreme? Vreme je naše!

- Dobro - odgovori Marsel. - Vaša granata, napunjena ugljen-dioksidom, nije ništa novo, jer proizilazi iz zagušljivih projektila koji su dovoljno poznati; ali ne poričem da može imati strašno razorno dejstvo. Samo...

- Samo?...

- Dosta je laka prema njenoj zapremini, i ne znam da li će preći četrdeset pet kilometara.

-Načinjena je da preleti samo devet kilometara - odgovori gospodin Šulce smešeći se. Ali - dodade pokazujući drugu granatu - ova je od livenog čelika. Puna je i u njoj ima sto malih topova srazmerno raspoređenih i uglavljenih u druge kao cevi durbina, i koji, pošto se izbace kao projektili, opet postaju topovi, da i oni bacaju male granate napunjene zapaljivim materijalom.

Ovo je kao neka baterija topova iz koje gađam neku varoš i zasipam je vatrom da je uništim. Ona ima potrebnu težinu da može preći četrdeset i pet kilometara. Napravićemo probu s tom granatom, tako da će oni koji ne veruju, prstom opipati sto hiljada leševa koje ona bude pokosila.

Domine su sijale u tom trenutku tako nesnosnim sjajem u ustima gospodina Šulcea, da Marsel dobi volju da mu ih nekoliko polomi. Ali se silom uzdrža.

Gospodin Šulce produži:

- Rekoh vam da ću napraviti probu.

- Kako? Gde? - povika Marsel.

- Kako? Sa jednom od ovih granata, koju će izbaciti moj top s platforme, i koja će preći preko planine Kaskada. Gde? Na jednu varoš koja je deset milja daleko od nas, koja ne zna šta će je snaći, a i da zna, ne može se odbraniti. Danas je 5. septembar. Dakle, 13. septembra Francuska Varoš nestaće sa američke zemlje. Biće požar kao u Sodomi. Profesor Šulce baciće na nju sve nebeske vatre.

Marselu jurnu krv u srce, kad ču ovu neočekivanu izjavu. Srećom gospodin Šulce ne vide ovu promenu na Marselu.

- Mi ovde radimo sasvim suprotno onome što rade pronalazači Francuske Varoši. Mi tražimo tajnu kako da skratimo život ljudima, a oni traže sredstvo da ga produže. Ali

njihov poduhvat mora propasti, a iz smrti, koju mi posejemo, rodice se život. Međutim sve ima svoj cilj u prirodi, i doktor Sarazen, kad je osnovao zasebnu varoš, i ne sumnjajući pružio mi je najzgodnije polje za moje probe.

Marsel nije mogao da veruje šta je čuo.

- Ali stanovnici Francuske Varoši nisu vam ništa učinili, gospodine - reče on drhtavim glasom.

- Dragi moj - odgovori gospodin Šulce - ima u vašem mozgu, koji je inače dobro uređen, nekih keltskih ideja koje bi vam mnogo škodile, ako dugo poživite. Pravo, dobro, zlo jesu stvari čisto relativne i sve uobičajene. Samo su veliki prirodni zakoni apsolutni. Zakon utakmice po istom je osnovu kao zakon teže, i eto zašto hoću da srušim varoš doktora Sarazena.

Mojih pedeset hiljada Nemaca pomoću moga topa lako će izaći na kraj sa sto hiljada sanjalica koji su tamo dole osuđeni da izginu.

Videći da se ne može pametno razgovarati sa gospodinom Šulceom, nije hteo više da ga odvraća.

Obojica izađoše iz sobe za granate, čija se tajna vrata zatvoriše, i siđoše u trpezariju.

Gospodin Šulce sasvim mirno primače ustima svoju čašu piva, zazvoni i naredi slugi da mu donese drugu lulu umesto one koju je slomio.

- Jesu li tu Arminije i Sigimer? - upita on slugu.

- Jesu, gospodine.

- Kažite im da budu tu kad ih zovnem.

Kada sluga izađe iz trpezarije, Kralj čelika se okrenu Marselu i dobro ga pogleda u lice.

Marsel ne obori oči pred ovim strogim pogledom.

- I vi ćete zaista da izvršite to što ste naumili?

- Hoću. Ja znam tačno položaj Francuske Varoši, i u dužini i u širini, i 13. septembra u jedanaest sati i četrdeset i pet minuta ona će biti uništena.

- Morali ste možda držati u tajnosti ovu vašu nameru.

- Dragi moj - odgovori gospodin Šulce - vi zaista odbijate da budete logični. Neće mi biti žao što ćete mlad umreti.

Na ove reči Marsel ustade.

- Kako niste razumeli - dodade hladno gospodin Šulce - da ja govorim o mojim planovima samo pred onima koji ne mogu pričati drugima?

On zazvoni i Arminije i Sigimer, dva džina, pojaviše se na vratima.

- Hteli ste znati moju tajnu - reče gospodin Šulce - i znate je. Ne ostaje vam ništa drugo nego da umrete.

Marsel ne odgovori ništa.

- Vi ste isuviše pametni - produži gospodin Šulce - da biste mogli i pomisliti da ću vas ostaviti u životu, sad kad sve znate o mojim planovima. To bi bila neoprostiva lakomislenost. Veličina moga cilja zabranjuje mi da osujetim njegov uspeh iz tako sitnog razloga kao što je život jednog čoveka, pa i takvog čoveka kao što ste vi, dragi moj, čiju pamet ja veoma cenim. Žao mi je što me je samoljublje dotle doteralo i što sad moram da vas ubijem... Ali vi ćete razumeti da ne može biti ni reči o osećanju, kad su u pitanju interesi kojima sam se posvetio. Mogu vam kazati da je i vaš prethodnik Zone umro, ali ne od eksplozije dinamitskog fišeka. Takvo je pravilo, i od njega se ne može odstupiti. Ne mogu ništa da izmenim.

- Kad ću umreti i od kakve smrti? - upita on.

Marsel je posmatrao gospodina Šulcea, i po njegovom glasu, po životinjskom jogunstvu ove ćelave glave video je da je propao. Stoga nije hteo ni da se brani.

- Ne brinite se o toj sitnici - odgovori mirno gospodin Šulce.
- Umrećete, ali se nećete mučiti. Jednoga jutra nećete se probuditi. To je sve.

Na mig Kralja čelika Marsela odvedoše u njegovu sobu, a ona dva džina ostadoše pred vratima da ga čuvaju.

Ali kad ostade sam, zadrhta od užasa i gneva, seti se doktora, svojih zemljaka, svih onih koje je voleo.

- Nije mi žao što ću umreti - reče sebi. - Ali kako da se otkloni opasnost koja njima pretila?

KRATKA NADGROBNA BESEDA

Stanje je bilo zaista vrlo ozbiljno. Šta je Marsel, čiji su časovi života bili izbrojani, i kome je možda ovo bila poslednja noć, posle koje ne sledi buđenje, mogao učiniti?

Nije mogao zaspati, ne iz straha što se neće više probuditi, kako je kazao gospodin Šulce, nego zato što je mislio na nesreću koja će snaći Francusku Varoš.

- Šta da radim? - govoraše on sebi. - Da pokvarim onaj top? Da bacim u vazduh onu kulu u kojoj je? Kako da pobegnem kada ona dva džina čuvaju moju sobu? I kad bi mi pošlo za rukom da pre 13. septembra pobegnem iz Grada čelika, kako bih sprečio?... Ali da! Ako ne bih mogao spasti našu dragu varoš, mogao bih bar spasiti njene stanovnike, doći do njih i, doviknuti im: bežite, odmah bežite! Izginućete od vatre, od gvožđa.

Zatim se Marselove misli okrenuše na drugu stranu.

- Ovaj bedni Šulce! - mišljaše on. - Da pretpostavim da on preuveličava razorna dejstva svoje granate i da ne može zapaliti celu varoš, ali je sigurno da može zapaliti jedan deo. To je strašna sprava koju je izmislio, i mada su obe varoši daleko jedna od druge, ovaj strašni top će moći da dobaci do nje.

Početna brzina je veća od obične brzine koja se dosad dobijala. Otprilike deset hiljada metara u sekundi. Pa to je gotovo trećina brzine kretanja zemlje na svojoj putanji. Je li dakle moguće? Jeste, jeste, osim ako se njegov top pri prvom pucanju ne raspadne.

I neće se rasprsnuti, jer je načinjen od metala koji je vrlo otporan. Lupež zna tačno položaj Francuske Varoši. I ne izlazeći iz svoje pećine, on će nišanići svojim topom sa matematičkom

preciznošću, i kao što je rekao, granata će pasti usred varoši. Kako da javim nesrećnim stanovnicima?

Marsel nije oka sklopio, kada svanu. Ostavi postelju po kojoj se celu noć prevrtao.

- To će biti iduće noći - reče on sebi. - Ovaj dželat, koji hoće da me poštedi patnje, čekaće bez sumnje da me uhvati san... Ali kakvom smrću misli da me umori? Daneće da me ubije udisanjem cijanovodonične kiseline, dok spavam? Ili da neće da upotrebi onaj gas u tečnom stanju koji stavlja u svoje staklene granate, i koji donosi hladnoću od sto stepeni, kada se pretvori u gasovito stanje! I sutradan, mesto „mene”, ovog snažnog tela, punog života, naći će se mumija osušena, sleđena, ukrućena. Ah, bednik! Pa dobro, neka mi se život smrzne u ovoj neizdržljivoj temperaturi, ali neka moji prijatelji, neka doktor Sarazen, njegova porodica, Žana, moja mala Žana budu spaseni! A za to treba da bežim. I pobeći ću.

Izgovorivši ove reči, Marsel i nehotice spusti ruku na kvaku vrata, iako je mogao misliti da su zatvorena.

Na njegovo veliko iznenađenje vrata se otvoriše i on siđe u baštu po kojoj se obično šetao.

- Ah! - reče on - ja sam zarobljenik u glavnoj upravi, ali nisam u mojoj sobi. To je već nešto.

Ali tek što je bio napolju, Marsel vide da ne može ni kročiti a da ga ne prate dva čoveka koji su se zvali istorijskim, ili bolje praistorijskim imenima Arminije i Sigimer.

On se više puta pitao, kad ih je u prolazu sretao, kakva je mogla biti služba ova dva gorostasa u tamnim kaputima, s vratovima kao u bika, sa herkulovskim mišicama, sa crvenim licem obraslim riđom bradom.

Sad je znao šta je njihov zadatak. Bili su dželati gospodina Šulcea i privremeno njegovi lični stražari.

Ova dva džina držali su ga pod prismotrom, spavali su kod vrata njegove sobe, išli su uzastopce za njim kada je izlazio u park. Bili su naoružani revolverima i noževima, što je uz uniforme još pojačavalo njihovu ulogu.

Osim toga bili su nemi kao ribe, jer je Marsel hteo s njima diplomatski povesti razgovor. Mesto odgovora dobio je strašne poglede. Hteo ih je podmititi čašom piva, ali nije uspeo. Pošto ih je petnaest sati posmatrao, uverio se da imaju samo jednu manu, jednu jedinu, a to je da puše lulu kad ga prate. Da li je ovu jedinu manu Marsel mogao upotrebiti u svoju korist da se spase? To nije znao, nije mogao još osmisliti plan, ali se zarekao da beži, i ništa nije trebalo propustiti što bi moglo pomoći njegovom bekstvu.

Ovo je bilo vrlo hitno. Samo kako da to izvrši.

Kad bi pokušao da beži, Marsel je bio siguran da bi dobio dva metka u glavu. I kad ga ne bi pogodili, bio je u samom središtu tri utvrđene linije, koju čuvaju stražari.

Kao negdašnji učenik Centralne škole on je tačno postavio sebi zadatak kao matematičar.

- Dakle, imamo čoveka koga čuvaju nemilosrdni stražari, jači od njega i još naoružani do zuba. Pre svega on treba da pobegne od svojih čuvara, a kad to postigne, onda mu ostaje da iziđe iz utvrđenja koje je strogo čuvano.

Marsel je sto puta razmišljao o ovom pitanju, ali je sto puta nailazio na nemogućnost.

Naposletku ozbiljna situacija podstakla ga je da traži izlaz iz ove opasnosti. Šetajući se sutradan po parku, pogled mu pade na jednu biljku, koja je izgledala zakržljala, sa duguljasto okruglim lišćem, sa velikim crvenim cvetom kao jednolisna zvonca.

Marsel, koji se pomalo razumevao u botaniku, poznao je u ovoj biljci karakteristični izgled familije solanaceae. Za svaki slučaj otkinu jedan list i stade ga žvakati šetajući se.

Nije se prevario. Svi mu udovi malaksaše i smuči mu se. Odmah pogodi da je to beladona, jedno od najjačih sredstava za uspavljivanje.

Idući još dalje, dođe do malog veštačkog jezera koje se pruža na jug parka i na jednom njegovom kraju snabdeva vodom vodoskok koji je rđava kopija vodoskoka u Bulonjskoj šumi.

- Kuda otiče voda iz ovog vodoskoka? - zapita se Marsel.

Otiče najpre u jednu rečicu koja je, pošto je napravila dvanaestima krivina, nestajala na granici parka.

Moralo je, dakle, tamo biti neko mesto kuda otiče voda, i po svoj prilici rečica je tekla kroz jedan od podzemnih kanala koji su navodnjavali ravnicu van Grada čelika.

Marsel spazi vrata koja vode napolje. To nije bila kapija, to su bila vrata.

- A ako je kanal zatvoren gvozdenom rešetkom - primeti glas obazrivosti.

- Ko ništa ne rizikuje, ništa ne dobija. Turpije nisu izmišljene da glade zapušače, a ima ih odličnih u laboratoriji - odgovori drugi podrugljivi glas, koji naređuje smele odluke.

Marsel se za dva minuta rešio šta da radi. Pala mu je na pamet jedna misao, možda neostvarljiva misao, ali će pokušati da je ostvari, ako ga smrt ne pretekne.

Vrati se na ono mesto gde je video biljku sa crvenim cvetovima, otkinu dva-tri lista, ali tako da su ga njegovi čuvari mogli videti.

Zatim kad se vrati u sobu, osuši ono lišće na vatri, i to sve da se vidi šta radi, rukama ih zgnječi i pomeša sa duvanom.

Prođoše šest dana, a Marsel se čudio da još živi. Da gospodin Šulce nije odustao od svoje namere da ga se otrese? Marsel ga nije više viđao, nije ga sretao kad se šetao. Ne, gospodin Šulce nije odustao od svoje namere da ga smakne i da razori varoš doktora Sarazena.

Marsel se dakle koristi dozvolom koja mu je data da živi i on je svaki dan ovako postupao. Razume se, nije pušio beladonu, i za to je imao dva paketa duvana, jedan za svoju ličnu upotrebu, a drugi za svoj nesvakidašnji plan. Cilj mu je bio da izazove radoznalost Arminija i Sigimera. Kako su bili strasni pušači, ova dva glupaka će naposljetku brati lišće od beladone, ugledati se na Marsela i probati lep ukus koji ova mešavina daje duvanu.

Račun je bio tačan - i predviđena posledica se dogodi, takoreći mehanički.

Od šestoga dana - to je bilo uoči kobnog 13. septembra - Marsel, pogledavši iza sebe, vide kako njegovi čuvari beru zeleno lišće.

Posle jednog sata uveri se da lišće suše na vatri, da ga gnječe svojim nezgrapnim rukama i mešaju sa duvanom. Da li je Marsel hteo samo da uspava Arminija i Sigimera? Nije. To nije bilo dosta da se oslobodi njihovog nadzora. On je hteo da prođe kroz kanal, kroz vodu koja se kroz njega slivala, pa makar taj kanal bio dugačak nekoliko kilometara. A Marsel je našao ovo sredstvo. Mogao je istina poginuti, ali žrtva njegovog već osuđenog života odavno je bila učinjena.

Dode večer, i pošto večeraše, pođoše u šetnju. Sva trojica uputiše se u park.

Ne oklevajući, ne gubeći ni minuta, Marsel pođe namerno zgradi podignutoj u jednom šumarku, a to je bila radionica modela. Izabra jednu usamljenu klupu, napuni Julu i stade pušiti.

Arminije i Sigimer, koji su držali gotove svoje lule, sedoš na drugu klupu i počеше takode pušiti. Dejstvo narkotika nije se dugo čekalo.

Nije prošlo ni pet minuta, a dva troma Nemca počеше zevati i istežati se kao medvedi u kavezu. Oči im se zamagliše, uši počеше zujati, lica im pocrveneše, ruke se opustiše, a glave im se zavalīše na naslon klupe.

Lule se skotrljaše na zemlju.

Naposletku oba čuvara zahrkaše tako jako da se ptice poplašīše i odleteše sa drveta.

Marsel je samo taj trenutak očekivao. A sa kakvim nestrpljenjem, razumeće se, jer sutra uveče, u jedanaest sati i četrdeset i pet minuta Francuska Varoš, koju je gospodin Šulce osudio, prestaće da postoji.

Marsel je brzo ušao u radionicu modela. U ovoj prostranoj dvorani bio je čitav muzej: hidrauličnih mašina, lokomotiva, pumpi za vodu, turbina, mašina za bušenje, mašina za brodove, trupova lađa. Ovo su bili drveni modeli svega što je fabrika Šulce napravila otkako je osnovana, a može se verovati da je bilo i modela topova, torpeda i granata.

Noć je bila mračna, dakle zgodna za smeli plan koji je mladi Alzašanin nameravao da izvrši. U isto vreme kad je spremio svoj plan za bekstvo, hteo je da uništi muzej modela Grada čelika. Ah, kad bi mogao takode razoriti s kazamatom i topom koji je bio u njemu, ogromnu Bivolju kulu! Ali nije trebalo na to misliti.

Prva briga Marselova bila je da uzme malu čeličnu testeru, koja može da seče gvožđe, i da je sakrije u džep. Zatim kresnu šibicu i zapaljenu spusti u jedan ugao dvorane gde su bili nagomilani kartoni za crtanje i laki modeli od čamovine.

Zatim izađe.

Malo kasnije požar, koji se razbuktao od svih ovih zapaljivih predmeta, bacao je grdne plamenove kroz prozore dvorane. Odmah je zvono zvonilo na uzbunu, struja je stavila u pokret sva električna zvona raznih kvartova Grada čelika, i vatrogasci dotrčaše sa svih strana vukući svoje parne sprave za gašenje.

U istom trenutku dođe gospodin Šulce, čije je prisustvo ohrabrilo sve ove radnike.

Posle nekoliko minuta moćne pumpe su počele brzo da rade. Sipale su grdnu vodu na zidove muzeja i čak na krov muzeja modela. Ali vatra, jača od ove vode, koja se takoreći isparavala u dodiru s njom umesto da je gasi, brzo se rasprostire na sve delove zgrade. Za pet minuta postala je tako jaka, da se videlo da se ne može savladati. Prizor ovog požara bio je veličanstven i strašan.

Marsel se sklonio u jedan ugao i nije gubio iz vida gospodina Šulcea, koji je terao svoje ljude kao na juriš na kakvu varoš. Uostalom, od vatre se nije moglo ništa sačuvati. Muzej modela bio je odvojen u parku, i sad je bilo izvesno da će sasvim izgoreti.

U tom trenutku, gospodin Šulce, kad vide da se ne može ništa sačuvati od same zgrade, viknu gromkim glasom:

- Dajem deset hiljada dolara onome ko izbavi model br. 3.175 koji je zatvoren u staklenom ormanu u sredini dvorane!

Ovaj model bio je upravo obrazac čuvenog topa koji je Šulce usavršio i koji je za njega dragoceniji od svih drugih predmeta u muzeju.

Ali da se spase ovaj model, trebalo je skočiti kroz vatru i crni dim, u kome se nije moglo disati. Opasnost je bila velika da se ostane u ruševinama. Stoga se niko nije odazvao pozivu gospodina Šulcea, iako je nagrada od deset hiljada bila privlačna.

Tada se javi jedan čovek.

To je bio Marsel.

- Idem ja - reče on.
- Vi? - viknu gospodin Šulce.
- Ja!
- Ali znajte da vas to neće spasti od smrtne kazne na koju ste osuđeni.

- Ja ne tražim da se oslobodim te kazne, ali hoću da sačuvam od propasti taj dragoceni model.

- Idi - odgovori gospodin Šulce - i zaklinjem ti se da, ako uspeš, deset hiljada dolara biće verno predato tvojim naslednicima.

- Ja se nadam.

Doneli su nekoliko Galiberovih aparata, koji stoje uvek spremni u slučaju požara i pomoću kojih se može ući u mesta gde nema vazduha. Marsel ga je već upotrebio, kada je pokušao da otrgne od smrti malog Karla, dete gospođe Bauer.

Odmah mu metnuše na leđa aparat, napunjen vazduhom pod pritiskom od više atmosfera. Pošto je štipaljkom zapušio nos, a otvor cevi stavio u usta, on jurnu u plamen.

- Jedva jednom! - reče on sebi - imam za četvrt sata vazduha u rezervoaru. Daće Bog da mi to bude dosta.

Marsel nije mislio da spase model Šulceovog topa. On je samo s opasnošću po svoj život prošao kroz dvoranu punu dima, pod pljuskom varnica, zapaljenih greda koje ga nekim čudom ne pogodiše, i u trenutku kada se krov srušio usred vatrometa od varnica, koje je vetar nosio u oblake, on je umakao na vrata koja su vodila u park.

Marsel je za nekoliko sekundi otrčao do male reke, sišao niz obalu i u nju skočio. Sad ga brza matica gurnu u vodu koja je bila duboka sedam do osam stopa. Nije mu trebalo da vidi u vodi, jer ga je matica vodila kao da je držao Arijadnin konac. Brzo vide da je ušao u neki uzan kanal, koji je bio pun vode iz reke.

- Koliko je dugačak ovaj kanal? - upita se Marsel. - Sve od toga zavisi. Ako ga ne pređem za četvrt sata, nestaće mi vazduha, i ja sam propao.

Marsel je ostao sasvim priseban. Matica ga je nosila tako deset minuta, kad udari u neku prepreku.

To su bila gvozdена vratanca na šarkama, koja su zatvarala kanal.

- Toga sam se bojao - reče sebi Marsel.

I ne gubeći ni minuta, izvadi iz džepa testeru i stade strugati bravu.

Pet minuta je tako radio, ali nije mogao prestrugati bravu. Vrata su uporno ostala zatvorena. Marsel je već teško disao. Vazduh, vrlo razređen u rezervoaru, dolazio mu je u veoma maloj količini. Zujanje u ušima, krv u očima, navala krvi u glavu, sve je pokazivalo da će se ugušiti. On se ipak opirao, zadržavao je disanje da bi trošio što manje onog kiseonika koji njegova pluća behu nesposobna da odvoje iz ove sredine. Ali brava nije popuštala, mada je bila prilično prestrugana. U tom trenutku testera mu ispade iz ruke.

- Bog ne može biti protiv mene - pomisli on.

Stade drmusati vratanca snagom koju daje nagon samoodržanja.

Vratnice se otvoriše. Brava se slomila, i matica odnese nesrećnog Marsela, gotovo ugušenog koji se mučio da udiše poslednje vazdušne molekule rezervoara.

Sutradan, kada ljudi gospodina Šulcea uđoše u sasvim izgorelu zgradu, ne nađoše ni u ruševinama, ni u vrućem pepelu ništa što bi ostalo od kakvog čovečjeg stvorenja. Bilo je dakle izvesno da je hrabri radnik bio žrtva svoje odanosti. Ovo nije začudilo one koji su ga poznavali u radionicama fabrike.

Onaj dragoceni model nije dakle mogao biti spasen, ali čovek koji je znao tajne Kralja čelika, bio je mrtav.

- Bog mi je svedok da sam ga hteo poštediti od patnje - reče sebi sasvim iskreno gospodin Šulce. - Svakako, to je ušteda od deset hiljada dolara.

I to je bila sva nadgrobna beseda mladom Alzašaninu.

JEDAN ČLANAK NEMAČKOG ČASOPISA

Na mesec dana pre nego što su se desili događaji koje smo gore ispričali, jedan časopis s ružičastim koricama pod naslovom Naš vek, štampao je članak o Francuskoj Varoši, članak koji se naročito dopao naučnim krugovima nemačkog carstva, možda zato što je on hteo da proučava ovu varoš s isključivo materijalnog gledišta.

„Mi smo već govorili našim čitaocima o čudnovatoj pojavi koja se dogodila na zapadnoj obali Sjedinjenih Država. Velika američka republika, blagodareći velikoj srazmeri doseljenika u njenom ljudstvu, odavno je navikla svet na razna iznenađenja. Ali poslednje i najčudnije jeste zaista ono koje se odnosi na jednu varoš po imenu Francuska Varoš, o kojoj se nije ni mislilo pre pet godina, a koja je sad vrlo napredna u svakom pogledu.

Ova čudna varoš podigla se kao nekom čarolijom na mirisnoj obali Tihog okeana. Nećemo da istražujemo da li, kao što se tvrdi, prvobitan plan i prva misao o tom poduhvatu pripadaju jednom Francuzu, doktoru Sarazenu.

To je moguće, jer se ovaj lekar može pohvaliti dalekim srodstvom sa našim slavnim Kraljem čelika. Štaviše, da kažemo uzgred, govori se da je neko znatno nasleđe, koje je po zakonu pripadalo gospodinu Šulceu, imalo učešća u osnivanju Francuske Varoši. Svuda gde se čini kakvo dobro u svetu, možemo biti sigurni da će se naći nemačko seme; ovo je istina i mi se ponosimo da to potvrdimo. Ali ma kako bilo, dužni smo dati svojim čitaocima tačne i istinite pojedinosti o ovoj varoši.

„Ne treba tražiti njeno ime na karti. I sam veliki atlas u tri stotine sedamdeset osam svezaka folio izdanja, od našeg

odličnog Tuhtigmana, gde su označeni sa strogom tačnošću svi žbunovi i gajevi u starom i novom svetu, ovaj plemeniti spomenik geografske nauke ne nosi još ni najmanje traga od Francuske Varoši. Na mestu gde se sad diže nova varoš, bilo je još pre pet godina pusto polje. Ovo je mesto označeno na karti pod $43^{\circ} 11' 3''$ severne širine, i $124^{\circ} 41' 17''$ dužine zapadno od Griniča.

Kao što se vidi, nalazi se na obali Tihog okeana i kod sporednog venca Kršnih planina koji je dobio ime Kaskadske planine, na dvadeset milja severno od predgorja Kapa, država Oregon, Severna Amerika.

„Traženo je najbolje mesto i izabrano između velikog broja drugih zgodnih mesta. Kao razlog što je ovo mesto usvojeno naročito se ističe njegova umerena širina u severnoj hemisferi, koja je uvek bila na čelu zemaljske civilizacije; njegov položaj usred jedne savezne republike i u još novoj državi, koja joj je dopustila da osigura privremeno svoju nezavisnost i prava nalik na ono koja ima u Evropi Kneževina Monako, pod uslovom da posle nekoliko godina uđe u Uniju; njegov položaj na Okeanu, koji malo- pomalo postaje veliki put celog sveta; brežuljkasta, plodna i zdrava priroda zemljišta; blizina jednog planinskog venca koji zadržava u isti mah severne, južne i istočne vetrove, ostavljajući vetru Tihog okeana da obnavlja atmosferu varoši; priliv jedne male reke čija je voda sveža, slatka, laka, mešana sa kiseonikom usled čestih padova i brzine njenog toka i dolazi sasvim čista u more; i naposljetku prirodno pristanište koje se lako može proširiti nasipima.

Iznose se samo nekolike sporedne koristi: blizina lepih majdana mermera i kamena, naslage kaolina, pa i tragovi zrna prirodnog zlata. Ali baš zbog toga umalo da se napusti ovo zemljište; osnivači varoši su se bojali da će im žudnja za zlatom

pokvariti njihove planove. Ali na sreću, zlatna zrna su bila mala i retka.

Za izbor zemljišta, iako određen isključivo ozbiljnim i temeljnim proučavanjem, bilo je potrebno samo nekoliko dana i bez naročite ekspedicije. Nauka o zemlji je sad dosta napredna, pa se mogu, ne izlazeći iz svoga kabineta, dobiti tačna obaveštenja o najudaljenijim predelima.

„Pošto je ova stvar rešena, dva izaslanika uređivačkog odbora krenuli su prvim parobrodom, za jedanaest dana su stigli u Njujork a posle sedam dana u San Francisko, gde su najmili jedan brod, koji ih je za deset dana odvezao na označeno mesto.

Nije im trebalo ni mesec dana da se sporazumeju sa zakonodavstvom Oregona, da dobiju ustupanje zemlje koja se pruža od obale mora do grebena Kaskadskih planina na širini od četiri milje, i da se sa nekoliko hiljada dolara namire nekoliko vlasnika koji imaju na svoje zemlje stvarna ili lažna prava.

U januaru 1872. zemljište je bilo već priznato, premereno, obeleženo, ispitano i vojska od dvadeset hiljada kineskih kulija, pod upravom pet stotina nadzornika i evropskih inženjera, prionuli su na posao. Prilepljene objave širom Kalifornije, jedan vagon-oglas dodat brzom vozu koji polazi svako jutro iz San Franciska da pređe američki kontinent, i svakodnevna reklama u dvadeset i tri lista ovog velegrada, bilo je dovoljno da osigura dolazak radnika.

Treba kazati da je dolazak kineskih kulija u zapadnu Ameriku napravio ozbiljan poremećaj na tržištu nadnica. Neke države su morale pribeći proterivanju ovih nesretnika, u interesu svojih domaćih radnika. Osnivanje Francuske Varoši dobro im je došlo da ne propadnu. Određena im je nadnica od jednog dolara, koja će im se platiti tek po svršetku poslova, i hrana u naturi koju deli opštinska uprava. Ovako se izbegava nered i bestidne

špekulacije koje sramote vrlo često ova velika premeštanja ljudstva.

„Prinos radova svake nedelje ostavlja se u prisustvu izaslanika u Banku San Franciska, i svaki nadničar se morao obavezati, kad ga prime, da se neće više vraćati. Ova mera je bila potrebna da se otrese žutog ljudstva koje bi zacelo imalo rđav uticaj na tip i duh nove varoši. Uostalom osnivači su imali pravo da odobre ili otkazu stanovanje, te je bilo lako da se ova mera primenjuje.

„Prvi veliki poduhvat bio je da se podigne železnički krak koji bi vezivao zemljište nove varoši sa pacifičkom železnicom kod Sakramenta. Ovi poslovi i oni oko pristaništa behu otpočeti sa velikom energijom. Početkom aprila direktni voz iz Njujorka doveo je u Francusku Varoš članove odbora, koji su dotle ostali u Evropi.

Za to vreme su bili izrađeni opšti planovi varoši, stanova i javnih spomenika.

„Materijala je bilo u izobilju: čim se saznalo za ovaj poduhvat, američka industrija se požurila da poplavi kejove Francuske Varoši svim potrebama za građenje. Osnivači su imali pred sobom veliki izbor. Rešiše da se tesani kamen upotrebi za narodne zgrade i za opšte ulepšavanje, a kuće da se zidaju ciglama.

Ali ove cigle, koje nisu bile one obične grube cigle od pečene zemlje, nego cigle lake, potpuno pravilne po obliku, težini i debljini i uzduž probušene okruglim rupama, sastavljene krajevima, imale su napraviti unutra u svima zidovima oluke otvorene na njihova oba kraja, kako bi vazduh slobodno kružio u spoljnim zidovima kuća, kao i u unutrašnjim između soba. Još je jedna korist od ovog rasporeda, a to je što se ne čuju glasovi između soba i pojedinih stanova.

„Odbor nije hteo nametnuti građevinarima jedan tip kuće. Štaviše, bio je protivnik ove dosadne jednolikosti i postavio je nekoliko pravila kojih su se arhitekti morali držati:

1. Svaka kuća biće zasebna u okućnici zasađenoj drvećem, travom i cvećem. Biće samo za jednu porodicu.

2. Sve kuće biće deset metara daleko od ulice, od koje će biti razdvojene gvozdenom ogradom. Prostor između ograde i kuće biće zasađen cvećem.

3. Svaka kuća imaće samo dva sprata. Vazduh i svetlost jedna kuća ne sme oduzimati drugoj.

4. Zidovi će biti od patentiranih cevastih cigala, prema modelu. Što se tiče ukrasa, ostavlja se potpuna sloboda građevinarima.

5. Krovovi će imati terasu malo nagnutu na četiri strane, patosanu bitumenom, s ogradom dosta visokom zbog nesrećnih slučajeva, i dobro kanalisanom za slivanje kišnice.

6. Sve kuće će se zidati na svodu temelja, koji je otvoren sa svih strana i pod prizemnim spratom ima podzemni sprat za provetravanje i dvoranu. Vodovodne cevi biće tu nepokrivene, nameštene na srednjem stubu svoda, tako da je uvek lako pregledati njihovo stanje, i u slučaju požara da se može obezbediti odmah potrebna voda. Površina ove dvorane, uzdignuta pet do šest centimetara nad ulicom, biće lepo posuta peskom. Vrata i naročito stepenice dovešće ih u neposrednu vezu s kujnama ili sa sobama za mlade, i svi kućni poslovi moći će se vršiti tu, a da ne vređaju oko ili čulo mirisa.

7. Kujne, sobe za mlade ili pomoćne prostorije protivno sadašnjem običaju, biće na poslednjem spratu i u vezi sa terasom, koja će postati tako njegov veliki dodatak na slobodnom vazduhu. Dizalica, koju će pokretati mehanička

snaga, a ova će se staviti na raspolaganje stanovništvu po sniženoj ceni, noseće lako sve terete na ovaj sprat.

8. Plan stanova ostavlja se svakom na volju. Ali dva opasna uzroka bolesti, prava gnezda za zarazne klice i laboratorije otrova, nemilosrdno se nagone iz njih: ćilimi i tapete. Parketi umetnički načinjeni od dragocenog drveta, sklopljenog u mozaik od većih umetničkih stolara, mnogo bi izgubili kad bi se sakrili pod prostirkama sumnjive čistoće. Što se tiče zidova, obloženi uglačanim pločicama, oni pokazuju očima sjaj i različnost unutrašnjih stanova Pompeje, sa obiljem boja i sa trajnošću, što tapeti, puni finog otrova, nisu mogli nikad postići. Peru se kao što se peru ogledala i okna, kao što se čiste parkovi i tavanice. Nijedna kužna klica ne može se tu ugnezditi.

9. Svaka spavaća soba je odvojena od sobice za toaletu. Ne može se dovoljno preporučiti da ova soba gde se provodi trećina života, bude najprostranija, najviše provetravana, a u isto vreme najprostija: četiri stolice, gvozdeni krevet sa vunanim dušekom koji se često trese. Jorgane, pokrivače za noge i drugo, moćne saveznike zaraznih bolesti, ne treba upotrebljavati. Dobri vuneni pokrivači, laki i topli, a mogu da se peru, dovoljni su da ih zamene. Iako ne ukidamo zavesu i draperije, savetujemo bar da se uzimaju materijali koji se mogu često prati.

10. Svaka soba ima svoju peć koja se loži drvima ili ugljem, ali uz svaku ima cev za dovođenje vazduha spolja. Što se tiče dima, umesto da izlazi kroz krovne dimnjake, prolazi kroz podzemne cevi i ulazi u posebne furune postavljene o trošku varoši, iza kuća. Jedna furuna za dve stotine stanovnika. Tu otpadnu čestice uglja od dima koji se u bezbojnom stanju sruči u atmosferu na visini od trideset i pet me

Opšti rasporedi su takođe pažljivo proučeni.

Plan varoši je sasvim prost i pravilan, tako da se može proširiti kako se hoće. Ulice se seku pod pravim uglom, podjednako široke, zasađene drvećem i označene brojevima.

Od pola kilometra do pola kilometra, ulica, šira za trećinu, dobija ime bulevara ili prilaza, i pokazuje na jednoj svojoj strani otvoren prokop za tramvaje i gradsku železnicu.

Na svim raskršćima nalaziće se bašta ukrašena lepim kopijama majstora skulpture, čekajući da umetnici Francuske Varoši proizvedu originalne komade koji su dostojna zamena.

Sve industrije i sve trgovine su slobodne.

Da se dobije pravo stanovanja u Francuskoj Varoši, dovoljno je biti sposoban za kakvo korisno zanimanje u privredi, naukama ili umetnostima i obvezati se da će se poštovati zakoni varoši. Ljudi bez zanimanja ne primaju se.

Javnih zgrada ima već mnogo. Najvažnije su saborna crkva, nekoliko kapela, muzeji, biblioteke, škole i gimnazije, uređene bogato i sa razumevanjem higijenskih zahteva zaista dostojnih jedne velike varoši.

Nije potrebno da kažemo da deca počev od četvrte godine počinju sa umnim i fizičkim vežbanjem, koja samo mogu razviti njihove moždane i mišićne snage. Navikavaju se na tako strogu čistoću, da ona smatraju jednu mrlju na svom odelu velikom sramotom.

Ovo pitanje lične i zajedničke čistoće jeste uostalom glavna briga osnivača Francuske Varoši. Čistiti, čistiti neprestano, uništavati odmah čim se obrazuju klice koje naprosto proizilaze od ljudskih nagomilavanja, to je glavno delo varoške uprave. U tom cilju sva nečistoća podzemnih kanala skuplja se van varoši, tu se stvrđnjava i svaki dan nosi na polja.

Voda teče svuda u izobilju. Ulice, kaldrmisane asfaltiranim drvetom, i trotoari od kamena tako se sijaju kao kaldrma u

holandskom dvorištu. Pijace za namirnice drže se pod strogim nadzorom, i strogo se kažnjavaju trgovci koji se usude da spekulišu na račun narodnog zdravlja. Trgovac koji proda pokvareno jaje ili meso, litar vodenog mleka, kazni se kao daje trovač. Ova zdravstvena policija, tako potrebna i tako delikatna, poverava se iskusnim ljudima, pravim stručnjacima obrazovanim tom cilju u naročitim školama.

Njihova nadležnost prostire se i na same perionice, sve ustanovljene uveliko i snabdevene parnim mašinama, veštačkim sušionicama i naročito sobama za dezinfekciju. Nikakvo rublje se ne vraća vlasniku, a da se dobro ne opere, i pazi se da se ne šalje rublje zajedno za dve porodice. Ova prosta obazrivost je od velike koristi.

Bolnica nema mnogo, jer je uveden sistem pomoći u kući, a u bolnice dolaze stranci i stanovnici u izuzetnim slučajevima. Jedva je potrebno da kažemo da ideja da se pravi od bolnice zgrada veća od svih ostalih i da se nagomila na jednom mestu zaraze sedam do osam stotina bolesnika, nije mogla ući u glavu osnivačima ugledne varoši.

Zabluda je da više bolesnika treba zajednički lečiti, baš naprotiv, treba ih odvojiti. Ovo je u njihovom ličnom interesu kao i u opštem interesu. Štaviše, preporučuje se da se u svakoj kući bolesnik drži ukoliko je moguće u odvojenom odeljenju.

Bolnice su samo izuzetne i manje građevine za privremeni prijem nekih hitnih slučajeva.

Najviše dvadeset do trideset bolesnika se može smestiti - a svako da ima zasebnu sobu - u onim lakim barakama napravljenim od čamovine, koje se svake godine spale pa podižu nove. Ove ambulante, izrađene po jednom naročitom modelu, imaju tu dobru stranu što se mogu preneti gde hoće, prema potrebi, i umnožavati koliko je potrebno.

Jedna pametna novina jeste ustanova iskusnih bolničarki, naročito obučениh za ovaj posao. Ove žene, pažljivo odabrane, jesu lekarima najdragoceniji i najvredniji pomoćnici. One donose porodicama praktična znanja tako potrebna i tako nepoznata u trenutku opasnosti, i njihov je zadatak da sprečavaju širenje bolesti, a u isto vreme da neguju bolesnike.

Ne bismo mogli pobrojati sve higijenske usavršenosti koje su osnivači varoši uveli. Svaki građanin, kad dođe, dobija knjižicu u kojoj su najvažnija pravila života uređenog po nauci izložena jezikom prostim i jasnim.

On tu vidi da je potpuna ravnoteža svih njegovih funkcija jedna potreba zdravlja; da su red i odmor podjednako potrebni njegovim organima; da je napor potreban njegovom mozgu kao i njegovim mišićima; da devet desetina bolesti dolazi od zaraza koje se prenose vazduhom ili hranom. Stoga on nikada ne bi mogao suviše da opkoli svoj stan i svoju ličnost zdravstvenim „karantinima“.

Izbegavati upotrebu uzbudljivih pića, upražnjavati telesna vežbanja, vršiti savesno svaki dan neki posao koji se tiče organa u telu, piti dobru čistu vodu, jesti meso i povrće zdravo i prosto zgotovljeno, spavati redovno sedam do osam sati, to je azbuka zdravlja.

Pošavši od prvih načela koja su osnivači postavili, došli smo neprimetno da govorimo o ovoj čudnovatoj varoši kao da je već savršena.

I zaista, pošto su prve kuće jednom podignute, druge su nikle iz zemlje kao nekom čarolijom. Treba posetiti daleki Zapad, pa imati pojma o ovom naglom podizanju varoši.

Još pusto u januaru 1872, izabrano mesto imalo je već šest hiljada kuća u 1873. A u godini 1874. imalo je devet hiljada kuća i sve javne zgrade.

Treba kazati da je poslovna umešnost imala svoj udeo u ovom nečuvenom uspehu. Sagrađene na ogromnim placevima i bez vrednosti u početku, kuće su prodavane po vrlo umerenoj ceni i izdavane pod kiriju pod vrlo skromnim uslovima. Odsustvo svake trošarine, politička nezavisnost ovoga malog usamljenog zemljišta, draž novine, blaga klima, sve je to učinilo da se ljudi u nju naglo doseljavaju.

Francuska Varoš broji sad sto hiljada stanovnika.

Ono što je važnije i što jedino može nas interesovati, jesu podaci zdravstvene statistike. Dok godišnja smrtnost u najnaprednijim varošima stare Evrope ili Novog Sveta nije nikad osetno padala ispod tri odsto, u Francuskoj Varoši srednji broj ovih pet godina je samo jedan i po. Još je ovaj broj uvećan malom epidemijom barske groznice koja je vladala prve godine.

Broj poslednje godine, uzeto odvojeno, samo je jedan i četvrt. Još jedna važnija okolnost; sa nekim malim izuzecima, svi smrtni slučajevi, sad zapisani, došli su od specifičnih i većinom naslednih bolesti.

Slučajne bolesti bile su mnogo ređe, ograničenije i manje opasne nego na bilo kom drugom mestu. Što se tiče zaraza u pravom smislu, nije ih bilo.

Biće zanimljivo pratiti razvitak ovog pokušaja. Naročito je zanimljivo ispitati da li bi uticaj ovako naučnog režima na celo trajanje jednog naraštaja, pa i više naraštaja, mogao smanjiti nasledne bolesne sklonosti.

„Nije zacelo preterano tome se nadati pisao je jedan osnivač ove čudne varoši, i u tom slučaju koliki veliki rezultat bi se postigao! Ljudi bi živeli do devedeset ili sto godina, umirali bi samo od starosti, kao većina životinja, kao biljke.

Ovakav san može se dopasti!

Ako nam je ipak slobodno kazati naše iskreno mišljenje, mi ne verujemo mnogo u uspeh ovog eksperimenta. Mi vidimo u njemu jednu prvobitnu i verovatno kobnu manu, a ta je što se nalazi u rukama jednog odbora kojim latinski element gospodari i odakle je germanski element sistematski isključen. A to je rđav znak.

Otkad svet postoji, nije se ništa trajno učinilo bez Nemačke, i ništa definitivno se bez nje neće učiniti. Osnivači Francuske Varoši možda neće moći raskrčiti zemljište, rasvetliti neke naročite tačke; ali mi nećemo na ovoj tački Amerike, nego na obalama Sirije videti kako se jednoga dana diže pravi grad za uzor.”

RUČAK KOD DOKTORA SARAZENA

Trinaestog septembra samo nekoliko sati pre vremena određenog od gospodina Šulcea da se ruši Francuska Varoš, ni guverner, ni niko od stanovnika nije slutio užasnu opasnost koja im je pretila. Bilo je sedam sati uveče.

Sakrivena u oleandrima i tamarindima, varoš se ljupko pružala na podnožju Kaskadskih planina sa svojim mermernim kejevima koje su bez šuma oblivali kratki talasi Tihog okeana. Ulice, dobro polivene, osvežene morskim povetarcem, pružale su očima najčarobniji i najživlji prizor. Polja su se zelenila. Cveće u lejama, otvarajući svoje krunice, ispuštalo je iz sebe miris. Kuće su se smešile, mirne i lepe u svojoj belini. Vazduh je bio mlak, nebo plavo kao more, koje je bleštalo na kraju dugačkih prilaza.

Putnik, dolazeći u varoš, iznenadio bi se zdravim izgledom stanovnika, užurbanošću koja je vladala u ulicama. Baš su se zatvarale akademije slikarstva, muzike, vajarstva, biblioteka, koje su bile skupljene u jednom kraju varoši i u kojima su bila priređivana javna predavanja.

Svet što je izlazio iz ovih zavoda, ponašao se mirno i razilazio se zadovoljno.

Porodica Sarazen nije podigla kuću u sredini varoši nego na obali Tihog okeana. Tu se doktor nastanio sa ženom i ćerkom Žanom, i ova kuća je bila jedna od prvih koje su sazidane.

Oktav, iznenadni milioner, ostao je u Parizu, ali nije imao uza se Marsela da mu bude savetodavac.

Prijatelji su jedan drugog gotovo izgubili iz vida od onog vremena kad su zajedno stanovali u ulici Kralja Sicilije. Kada se doktor sa ženom i ćerkom odselio na obalu Oregonu, Oktav je

ostao svoj gospodar. Brzo je napustio školu, iako je otac želeo da i dalje uči, i na poslednjem ispitu je pao, a njegov prijatelj Marsel završio je s odličnom ocenom.

Marsel je dotle bio vođa sirotom Oktavu, koji nije bio sposoban da sam upravlja. Kada je mladi Alzašanin otišao, njegov drug iz detinjstva počeo je živeti u Parizu na visokoj nozi. Naročito je voleo da sedi na uzvišenom sedištu ogromnih kola sa četiri konja i da neprestano putuje od prilaza Marinjija, gde je uzeo stan, do raznih trkališta u okolini Pariza. Oktav Sarazen, koji se pre tri meseca jedva umeo držati u sedlu, odjednom je postao jedan od najbolje upućenih ljudi u tajne konjarstva u Francuskoj. Svoje znanje crpeo je od jednog engleskog preprodavca konja koga je uzeo u službu.

Krojači, sedlari i čizmari dolazili su mu pre podne. Večeri je provodio u malim pozorištima i salonima jednog kluba, koji se otvorio na uglu Ulice Tronše, i koji je Oktav izabrao zato što je svet, koji se tu nalazio, odavao počast njegovom novcu, a to nije mogao naći na drugom mestu. Ovaj svet mu je izgledao kao ideal otmenosti. Čudnovato, lista, raskošno uokvirena, koja je visila u predsoblju, nosila je samo strana imena.

Bilo je mnoštvo titula, i Čovek bi mogao pomisliti da se nalazi u predsoblju nekog aristokratskog društva. Ali kad uđe dalje, video bi da se nalazi u živoj izložbi etnologije. Izgleda da su se ovde sastale sve nosonje i sva žučna lica oba sveta. Uostalom, ova lica iz beloga sveta bila su lepo odevena, iako je naročiti ukus za bele tkanine pokazivao večitu težnju žutih i crnih rasa za bojom „bledih lica”.

Oktav Sarazen je izgledao kao mali bog među ovim dvorukcima. Njegove reči su se navodile, njegove vratne marame su se podržavale, njegovi razlozi su primani kao dogma. A on,

opijen ovim tamjanom, nije primećivao da je redovno gubio sav svoj novac na kartama i trkama.

Možda su neki članovi kluba, poput Orijentalaca, mislili da imaju pravo na nasleđe Begenove. Svakako, oni su znali da ga trpaju u svoje džepove, lagano, ali pouzdano. Ovako živeći, veze između Oktava i Marsela brzo su popustile. Ova dva druga retko su se dopisivala. Šta je moglo biti zajedničko vrednom radniku koji se trudio da svoj um razvije i usavrši, i lepom mladiću, ogrezlom u raskoši?

Zna se kako je Marsel ostavio Pariz, prvo da posmatra šta radi gospodin Šulce, koji tek što je osnovao Grad čelika, suparnika Francuskoj Varoši na istom nezavisnom zemljištu Sjedinjenih Država, a drugo da uđe u službu Kralja čelika.

Oktav je dve godine proveo u ovom rasipnom i praznom životu. Pa mu sve dosadi, i jednoga dana, pošto je proćerdao nekoliko miliona, vrati se ocu, što ga je spaslo od propasti, još više moralne nego fizičke. On je, dakle, u to doba živeo u Francuskoj Varoši, u doktorovoj kući.

Njegova sestra Žana, sudeći bar po izgledu, bila je tada divna devojka od devetnaest godina, kojoj je četvorogodišnje bavljenje u novoj otadžbini dalo sve lepe američke osobine obogaćene francuskim čarima.

Što se tiče gospođe Sarazen, otkako se vratio njen ljubimac; ona je takođe bila potpuno srećna koliko se može biti srećan u ovom svetu, jer je pristajala na sve dobro što je njen muž mogao činiti i činio sa svojim ogromnim bogatstvom.

Te večeri doktor Sarazen je imao za stolom svoja dva najprisnija prijatelja: pukovnika Hendona, starog vojnika u Građanskom ratu, koji je ruku ostavio u Pitsburgu i uvo u Sevenouksu, i gospodina Lenca, ministra prosvete u novoj varoši.

Razgovor se vodio o programima varoške uprave, o već dobijenim rezultatima u svim javnim ustanovama, zavodima, bolnicama, kasama za međusobnu pomoć.

Gospodin Lenc, prema doktorovom programu, u kome verska nastava nije bila zaboravljena, ustanovio je više osnovnih škola, u kojima je učitelj imao zadatak da razvija detinji duh pomoću umne gimnastike, udešene tako da prati prirodan razvitak njegovih sposobnosti. Dete se učilo da zavoli nauke pre nego što se počne njom kljukati, izbegavajući ono znanje koje, kako kaže Montenj, „pliva po površini mozga”, ne sleže se uz razum ne čini ni pametnijim ni boljim. A kasnije će dobro pripremljena pamet sama umeti da izabere svoj put i ići njime s uspehom.

Higijenske pouke bile su na prvom mestu u tako dobro uređenom vaspitanju. Jer čovek treba da je podjednako siguran u svoja dva službenika - telo i duh; ako jedan omane, on pati od toga, i duh sam za sebe bi brzo podlegao.

U to doba Francuska Varoš je postigla najveći stepen napretka, ne samo materijalnog već i umnog. Najslavniji naučnici iz oba sveta skupljali su se tu na kongresima. Umetnici, slikari, vajari, muzičari dolazili su u ovu varoš koja ih je privlačila svojim ugledom. Kod ovakvih nastavnika učili su mladi Francuzi, koji su obećavali da proslave jednoga dana ovaj kraj zemlje Amerike.

Moglo se dakle predvideti da će ova nova Atina, poreklom francuska, postati uskoro prva varoš na svetu.

Treba kazati da je vojničko obrazovanje đaka u gimnazijama išlo uporedo sa građanskim obrazovanjem. Izlazeći iz njih, mladići su znali, sa rukovanjem oružjem, osnovne strategije i taktike.

Kada se povelu reč o tome, pukovnik Hendon izjavi da je vrlo zadovoljan svim ovim regrutima.

Oni su već navikli na brze marševe - reče on - na umor, na sva telesna vežbanja. Naša se vojska sastoji iz svih građana, i onoga dana kad zatreba, svi će biti valjani i disciplinovani vojnici.

Francuska Varoš imala je najbolje odnose sa susednim državama, jer je svaku priliku upotrebila da ih obaveže; ali neblagodarnost govori tako drsko u pitanjima interesa, da doktor i njegovi prijatelji nisu zaboravili izreku: Pomozi sebi pa će ti i Bog pomoći! I uzdali se samo u sebe.

Večera se završila, i po anglosaksonskom običaju koji je ovde usvojen, gospođe ostaviše sto.

Doktor Sarazen, Oktav, pukovnik Hendon i g. Lenc nastaviše započeti razgovor i predoše na najvažnija pitanja političke ekonomije, kada sluga uđe i dade doktoru novine.

To je bio Njujork herald. Ovaj cenjeni list uvek se pokazivao naklonjen osnivanju, a kasnije i razvitku Francuske Varoši, i viđeni građani imali su običaj da traže u njegovim stupcima moguće promene javnog mnjenja u Sjedinjenim Državama. Ovo društvo srećnih, slobodnih i nezavisnih ljudi na ovom malom neutralnom zemljištu dobilo je mnogo zavidljivaca. Iako su Francuzi imali u Americi pristalica da ih brane, bilo je takođe neprijatelja da ih napadaju. Njujork herald bio je za njih, i nije prestajao da ih hvali i da im se divi.

Doktor Sarazen otvori novine i baci pogled na prvi članak.

Kako se prenerazio, kada pročita nekoliko redova, prvo polagano, a posle glasno. Njegovi prijatelji se takođe iznenadiše:

„Njujork, 8. septembra. - Sprema se ovih dana veliki napad na međunarodno pravo. Doznajemo iz pouzdanog izvora da se vrše strašna naoružanja u Gradu čelika u cilju da se napadne i razori Francuska Varoš, koju su podigli Francuzi. Mi ne znamo da li će Sjedinjene Države moći i morati posredovati u ovoj borbi; ali

javljamo poštenim ljudima za ovu gadnu zloupotrebu sile. Neka Francuska Varoš ne gubi ni časa da se spremi za odbranu itd.”

GRAĐANSKI SAVET ODBRANE

Nije bila tajna ova mržnja Kralja čelika protiv poduhvata doktora Sarazena. Znalo se da je on došao da osnuje varoš protiv varoši. Ali niko nije mogao pomisliti da će kidisati na jednu mirnu varoš i da hoće da je razori.

Članak njujorškog Heralda bio je tačan. Dopisnici ovog velikog lista prozreli su namere gospodina Šulcea, i pisali su da se ne sme ni časa gubiti.

Doktor Sarazen bio je u početku zbunjen. Kao sve poštene duše, dugo nije hteo verovati šta mu se sprema. Njemu se činilo da se u pokvarenosti ne može ići tako daleko, da se bez uzroka i prosto od besa ruši jedna varoš koja je u neku ruku bila zajednička svojina čovečanstva.

- Pomislite samo da će prosečna smrtnost u našoj Varoši biti ove godine u promilima! - povika on bezazleno - da nemamo nijednog deteta od deset godina koje ne zna da čita, da se nije dogodilo nijedno ubistvo ni krađa otkako je Francuska Varoš osnovana. I zar da varvari dođu da u samom početku unište ovako srećan pokušaj? Ne! Ja ne mogu verovati da će jedan hemičar, jedan naučnik tako nešto uraditi, pa makar on bio sto puta Nemač!

Ipak se moralo poverovati iskazima jednog lista koji je bio naklonjen ovom poduhvatu. Pošto je prvo iznenađenje splasnulo, doktor Sarazen se obrati svojim prijateljima:

- Gospodo - reče im on - vi ste članovi građanskog Saveta, i vaša je dužnost kao i moja da preduzmemo sve potrebne mere za odbranu naše varoši. Šta nam pre svega treba činiti?

- Može li se na lep način rešiti ova situacija? - reče gospodin Lenc. - Može li se časno izbeći rat?

- Ne može - odgovori Oktav. - Jasno je da gospodin Šulce hoće rat pošto- poto. Njegova mržnja neće da se miri.

- Dobro! - povika doktor. - Spremićemo se da mu odgovorimo. Mislite li pukovniče, da se može boriti protiv topova Grada čelika?

- Svaka ljudska sila može se savladati samo drugom ljudskom silom - odgovori pukovnik Hendon - ali ne treba da se branimo istim sredstvima i istim oružjem kojim će nas gospodin Šulce napasti. Trebalo bi nam mnogo vremena da napravimo ratna oruđa koja bi bila sposobna da se bore s njegovim, a i ne znam da li ćemo ih moći praviti, jer nemamo za to naročite radionice. Imamo dakle samo jedno sredstvo da se spasemo, a to je da ne dozvolimo neprijatelju da dođe do nas i da nas pritisne opsadom.

- Odmah ću da sazovem Savet - reče doktor Sarazen.

Doktor pođe u svoju sobu za rad, a za njim njegovi gosti.

Ovo je bila prosto nameštena soba, čije tri strane behu pokrivenne policama za knjige, a na trećoj strani, ispod nekoliko slika i umetničkih predmeta, bilo je nekoliko slušalica obeleženih brojevima.

- Kako imamo telefon - reče on - možemo većati u Francuskoj Varoši a da svaki ostane kod svoje kuće.

Doktor pritisnu dugme na telefonu i saopšti poziv u stanu svih članova Saveta. Ne prođe ni tri minuta, svi "Članovi odgovoriše telefonom da su kod kuće. Doktor stade kod svog telefona, zazvoni i reče:

- Sednica je otvorena. Ima reč moj poštovani prijatelj pukovnik Hendon, da nešto vrlo važno saopšti građanskom Savetu.

Pukovnik stade sad pred telefon, pa pošto je pročitao članak u Herald u predloži da se prve mere odmah preduzmu.

Tek što je on završio, kad mu broj 6 postavi ovo pitanje;

- Da li pukovnik misli da je odbrana moguća ako ne bi pomogla sredstva na koja je on računao, da ne dozvoli neprijatelju da pride?

Pukovnik Hendon odgovori potvrdno. Pitanje i odgovor odmah su saopšteni svakom nevidljivom članu Saveta kao i prethodna objašnjenja.

Broj 7 je pitao koliko vremena imaju stanovnici Francuske Varoši da se spreme.

Pukovnik nije to znao, ali je trebalo tako raditi kao da će biti napadnuti za manje od petnaest dana.

Broj 2: Treba li čekati napad, ili mislite daje bolje preduprediti ga?

- Treba sve učiniti da se predupredi - odgovori pukovnik - i ako neprijatelj hoće da se iskrca, treba sa našim torpedima dići u vazduh njihove lađe.

Na ovaj predlog doktor Sarazen reče da će pozvati na savet najbolje hemičare i artiljerijske oficire i da će im se preporučiti da ispituju predloge koje je pukovnik Hendon imao da podnese.

Pitanje broja 1: Koliko je novca potrebno da se odmah počnu radovi za odbranu?

- Trebalo bi petnaest do dvadeset miliona dolara.

Broj 4:

- Ja predlažem da se odmah sazove zbor građana.

Predsednik Sarazen:

- Stavljam na glasanje ovaj predlog.

Svi telefoni dvaput zazvoniše u znak da se predlog usvaja.

Na jedan prost i brz način bi sazvan narodni zbor. Tek što je doktor Sarazen saopštio rezultat glasanja u Opštinskoj kući, i to

sve telefonom, zazvoniše sva električna zvona na stubovima na dve stotine osamdeset raskršća varoši. Na vrhu ovih stubova bio je osvetljen kotur sa kazaljka koje pokreće elektricitet i koje sve stadoše na osam i po sati, kada se zbor saziva.

Svi stanovnici, izvešteni u jedan mah ovim burnim pozivom koji je trajao četvrt sata, požuriše da izađu ili da dignu glavu na najbliži osvetljeni kotur, i kad videše da ih važan narodni posao poziva u opštinsku dvoranu, pohitaše tamo.

U zakazani čas, to jest za manje od četrdeset i pet minuta, svi građani stigoše na zbor. Doktor Sarazen bio je na počasnom mestu, okružen celim Savetom. Pukovnik Hendon čekao je kod govornice da mu se da reč.

Gotovo svi građani znali su već zašto su pozvani na zbor. Sve što je bilo govoreno i zaključeno u građanskom Savetu automatski je stenografisano telefonom Opštinskog doma, odmah poslato listovima, koji su to štampali u zasebnom izdanju i prilepili kao objave po ulicama.

Opštinska dvorana bila je ogromna, sa staklenim krovom, odakle je padala svetlost.

Narod je bio miran, svi su stajali, nije bilo graje. Lica su bila vesela, zdrava, naviknuta na umeren i radan život, svesna svoje snage.

Čim je predsednik zazvonio, tačno u osam i po, sve se utiša.

Pukovnik se pope na govornicu.

Prosto i jasno, bez besedničkih ukrasa, doktor Hendon ispriča ukorenjenu mržnju gospodina Šulcea protiv Francuske, protiv Sarazena i njegovog poduhvata, strašne pripreme koje je obelodanio Njujork herald, kojima je cilj da razore Francusku Varoš i pobiju njene stanovnike.

Njihova je dužnost da donesu odluku šta da se radi, govoraše on. Ima plašljivih i nerodoljubivih ljudi koji bi možda hteli da popuste i da puste napadače da osvoje njegovu otadžbinu.

Ali pukovnik je bio siguran da ovakvi malodušni predloži neće naći odziva među njegovim sugrađanima. Ljudi koji su razumeli onaj veliki cilj koji osnivači uzorne varoši hoće da postignu, ljudi koji su primili njene zakone, bili su neminovno ljudi od srca i pameti. Kao iskreni i ubeđeni predstavnici napretka, oni će sve činiti da izbave ovu varoš Kojoj ravne nema, slavni spomenik podignut veštini da se poboljša čovekova sudbina. Njihova je dužnost, dakle, da daju svoj život za stvar koju su zastupali.

Ovaj svršetak besede bi dočekan burnim pljeskanjem.

Više govornika potpomogoše predlog pukovnika Hendona.

Doktor Sarazen je dokazivao potrebu da se bez oklevanja ustanovi odbor za odbranu koji će preduzeti sve potrebne mere. Njegov predlog je bio usvojen.

Za vreme sednice jedan član saveta predloži da se odobri privremeni kredit od pet miliona dolara za prve poslove. Sve se ruke digoše da usvoje ovaj predlog.

U deset sati i dvadeset i pet minuta zbor je bio svršen i stanovnici Francuske Varoši htedoše se razići, kada se desi jedan neočekivani događaj:

Neki čovek neobičnog izgleda pojavi se na govornici, na kojoj do maločas nije bilo nikoga.

Ovaj čovek ovde je iskršao kao nekim čudom. Na njegovom energičnom licu videli su se znaci strašnog razdraženja, ali mu je držanje bilo mimo i odlučno. Njegovo odelo, upola prilepljeno na njegovom telu i još uprljano blatom, njegovo krvavo čelo, kazivali su da je prošao kroz užasna iskušenja.

Svi stadoše kad ga videše. Jednim zapovedničkim pokretom dade znak da svi stanu i da ćute.

Ko je to bio? Otkud je došao? Niko, pa ni doktor Sarazen, ne pomisli da ga upita.

Uostalom brzo se uveriše ko je.

- Pobegao sam iz Grada čelika. Gospodin Šulce me je osudio na smrt. Bogu je bilo ugodno da dođem na vreme do vas da pokušam da vas izbavim. Ja nisam nepoznat za ceo svet ovde. Moj poštovani gospodar, doktor Sarazen, moći će vam kazati da se može imati malo vere u Marsela Brukmana, iako me ne može poznati.

- Marsele! - povikaše u isti mah i doktor i Oktav.

Obojica mu htedoše pritrčati; ali on ih jednim pokretom zadrža.

To je zaista bio Marsel, koji se nekim čudom spasao. i Pošto je razvalio gvozdena vrata na kanalu, u trenutku kad je pao gotovo ugušen, matica ga je odvukla skoro beživotnog. Ali na sreću ova vrata su zatvarala samo opkop Grada čelika, i posle dva sata Marsel beše izbačen napolje, na obalu reke, naposljetku slobodan.

Hrabri mladić dugo je ostao ispružen ne mičući se, usred ove mračne noći, u ovom pustom polju, daleko od svake pomoći.

Kada je došao k sebi, bio je dan. Tada se setio... Hvala bogu, naposljetku je bio van prokletog Grada čelika. Nije bio više zarobljenik. Sad je mislio samo na doktora Sarazena, njegove prijatelje, njegove sugrađane.

- Oni! Oni! - povika on.

Marsel jedva stade na noge. Bio je deset milja daleko od Francuske Varoši, trebalo je da pređe deset milja, bez železnice, bez kola, bez konja, kroz ovo polje koje je bilo kao napušteno oko strašnog Grada čelika. On je prešao ovih deset milja ne

odmarajući se nigde, i u deset sati i četvrt stigao je do prvih kuća varoši doktora Sarazena.

Iz objava prilepljenih na zidovima doznao je sve. Uverio se da su stanovnici izvešteni o opasnosti koja im je pretila; ali je video i to da nisu znali ni koliko je ta opasnost bliska, ni naročito kakve je čudnovate prirode ona mogla biti.

Katastrofa koju je spremao gospodin Šulce, trebalo je da se dogodi te večeri u jedanaest sati i četrdeset i pet minuta... Bilo je deset sati i dvadeset pet minuta.

Ostalo je da učini poslednji napor. Marsel prođe kroz varoš, i u deset sati i dvadeset i pet minuta, u trenutku kada se zbor hteo razići, on se pope na govornicu.

- Nije to kroz mesec dana, prijatelji moji, pa ni kroz osam dana, da vas prva opasnost može snaći. Neće proći ni sat, strašna katastrofa, kiša od gvožđa i vatre sručiće se na vašu varoš. Jedna paklena sprava, koja je ubojita na deset milja razdaljine, uperena je u ovom času na vas. Video sam je. Neka se, dakle, žene i deca sklone u podrume, ili neka odmah iziđu iz varoši i sklone se u planine.

Neka se zdravi ljudi sprema da savlađuju vatru svim mogućim sredstvima. Zasad je samo vatra vaš jedini neprijatelj. Ni vojska ni vojnici ne idu još protiv vas. Vaš neprijatelj nije hteo da upotrebi obična sredstva za napad. Ako se planovi, ako se računi jednoga čoveka čija vam je moć zla poznata, ostvare, ako se gospodin Šulce nije ovoga prvog puta prevario, to će se požar na sto mesta u jedan mah pojaviti u Francuskoj Varoši.

- Trebaće dakle na sto raznih mesta boriti se protiv vatre. Ma šta se dogodilo, treba pre svega stanovništvo spasti, jer naposljetku kuće i spomenici mogu se zlatom opet podići.

Marsela bi smatrali u Evropi ludim. Ali u Americi ne bi nikom palo na pamet da odriče čuda nauke, pa i najneočekivanija.

Saslušajte mladog inženjera i po predlogu doktora Sarazena, njemu se verovalo. Doktor je jemčio za Marsela Brukmana. To je bilo dovoljno.

Svetina, koju je govornikov glas očarao više nego njegove reči, poslušajte ga.

Odmah se izdadoše naredbe, i glasnici pođoše na sve strane da ih saopšte.

Što se tiče stanovnika varoši, kad se vratiše kući, siđoše u podrum, spremni da izdrže strahote bombardovanja; drugi, peške, na konju, u kolima, odoše u polje i obidoše prve kose Kaskadskih planina.

Za to vreme svi sposobni ljudi skupljali su se na velikom trgu i na mestima koje je doktor odredio, skupljalo se sve što može da savlada vatru, to jest voda, zemlja, pesak.

Međutim u dvorani gde su se držale sednice savetovanje je i dalje trajalo.

Ali tada je izgledalo da je Marsela obuzela jedna misao koja nije davala mesto nijednoj drugoj u njegovom mozgu. On nije više govorio, i njegove usne su šaputale samo ove reči:

- U jedanaest sati i četrdeset i pet minuta. Je li zaista moguće da nas onaj prokleti Šulce pobedi svojim strašnim pronalaskom?

Najedanput Marsel izvadi beležnicu iz džepa. On učini pokret čoveka koji moli da se čuti i sa olovkom u ruci napisa drhtavom rukom nekoliko brojeva u beležnicu. I tada svi videše kako mu se lice razvedri.

- Ah! Prijatelji! - povika on. - Ili ovi brojevi lažu, ili će sve ono čega se mi bojimo nestati kao težak san pred očiglednošću jednog balističkog zadatka koji sam uzalud pokušavao da rešim. Gospodin Šulce se prevario. Opasnost kojom nam je pretio, samo je san. U ovom slučaju, njegova nauka je pogrešila. Ništa od onoga što je on objavio neće se dogoditi, ne može se dogoditi.

Njegova strašna granata preći će preko Francuske Varoši, neće je ni dotaći, i ako se imamo čega bojati, to je samo u budućnosti.

Šta je Marsel hteo da kaže? Nisu ga mogli razumeti.

Sad mladi Alzašanin pokaza rezultat računice koju je naposljetku rešio. Jasnim glasom izveo je svoje dokazivanje tako da su ga i neuki ljudi razumeli. Ne samo da granata neće dotaći doktorovu varoš, nego neće dotaći ništa. Izgubiće se u prostoru.

Doktor Sarazen je pokretom odobravao Marselov proračun, kada najedanput pruži prst na osvetljeni kotur u dvorani i reče:

- Kroz dva minuta znaćemo ko ima pravo: Šulce ili Marsel Brukman. Ma kako da je, prijatelji, ne treba da nam je žao što smo preduzeli izvesne mere obazrivosti i ne treba ništa da propustimo što može osujetiti pronalazke našeg neprijatelja. Njegov napad, ako sad omane, kako nam Marsel daje nadu, neće biti poslednji. Mržnja Šulceova neće se smatrati potučenom i neće se zaustaviti pred jednim gubitkom.

- Hodite! - viknu Marsel.

I svi pođoše za njim na veliki trg.

Prođoše tri minuta. Jedanaest sati i četrdeset i pet minuta izbiše na časovniku.

Posle četiri sekunde neka tamna masa prolazila je preko neba, i brza kao misao gubila se daleko preko varoši uz strašno šištanje.

Prođoše dva minuta, pa se razleže pucanj, kao potmulu tutanj, mislio bi čovek da dolazi iz utrobe zemljine.

To je bio pucanj topa sa Bivolje kule, a ovaj pucanj je dolazio sto trinaest sekundi nakon granate, koja se kretala brzinom od sto pedeset milja u minuti.

PISMO MARSELA BRUKMANA

Francuska Varoš, 14. septembra.

„Smatram za učtivo da izvestim Kralja čelika da sam preksinoć vrlo srećno prešao granicu njegovog imanja, jer volim više moje izbavljenje od izbavljenja Šulceovog modela topa.

Na rastanku s vama ogrešio bih se o sve svoje dužnosti, kad vam ne bih i ja kazao moje tajne; ali ne bojte se, nećete platiti to vašim životom.

Ja se ne zovem Švarc, i nisam Švajcarac. Ja sam Alzašanin. Ime mi je Marsel Brukman. Dosta dobar sam inženjer, ako vam se može verovati, ali pre svega ja sam Francuz. Vi ste postali neumoljivi neprijatelj moje otadžbine, mojih prijatelja, moje porodice. Vi gajite podmukle planove protiv svega što ja volim. Ja sam se na sve odvažio, sve sam radio da ih upoznam. Učiniću sve da ih osujetim!

Hitam da vam javim da vaš prvi napad nije uspeo, da vaš cilj, hvala bogu, niste postigli, i da ga niste mogli postići. Vaš je top ipak nekakav vrlo čudnovat top, ali granate koje baca sa takvim metkom baruta, i one koje bi mogao baciti, neće nikom nauditi. Neće pasti nikad nigde. To sam ja predvideo, a to je danas sušta istina, što vam služi na čast, da je gospodin Šulce izmislio strašan top - sasvim bezopasan.

Biće vam dakle milo da čujete da smo videli vašu suviše usavršenu granatu kako sinoć u jedanaest sati i

četrdeset i pet minuta prelazi preko naše varoši. Išla je na zapad, okretavši se u praznom prostoru, i produžila da tako gravitira do kraja vekova. Granata koja ima početnu brzinu dvadeset puta veću od sadašnje brzine, a to je deset hiljada metara u sekundi, ne može više da 'padne'.

Njeno prenosno kretanje, kombinovano s kretanjem zemlje, pravi ga pokretnim telom koje će se uvek okretati oko naše zemlje.

To je trebalo da znate.

Osim toga, nadam se da je top na Bivoljoj kuli ovom prvom probom sasvim pokvaren, ali to nije skupo plaćeno, dve stotine hiljada dolara, za jedno zadovoljstvo da je planetarni svet dobio jednu novu zvezdu, a zemlja još jednog pratioca.“

Marsel Brukman

Jedan naročiti glasnik odmah je poslat iz Francuske Varoši u Grad čelika. Treba oprostiti Marselu što nije mogao odreći sebi zadovoljstvo da odmah pošalje ovo pismo gospodinu Šulcu.

Marsel je imao zaista pravo kada je kazao da ova granata izbačena ovakvom brzinom, i krećući se iznad atmosferskog sloja, neće više pasti na zemlju. Imao je isto tako pravo kada se nadao da će ovakvim ogromnim metkom piroksila top na Bivoljoj kuli postati neupotrebljiv.

Ovo je bio težak udarac za gospodina Šulcea, strašan poraz njegovog samoljublja, kada je ovo pismo pročitao.

Prebledeo je, glava mu je klonula na prsa kao da ga je neko udario đuletom. Tek posle četvrt sata došao je k sebi, ali strašno ljut. Samo Armenije i Sigimer bi mogli kazati kakav ga je bes bio spopao.

Ali gospodin Šulce nije bio čovek koji će priznati da je pobeđen. Sad će se između njega i Marsela zapodenuti borba bez poštade. Nisu li mu ostale one granate napunjene tečnim ugljen-dioksidom, koje bi topovi manje moćni, ali praktičniji, mogli baciti na kratko odstojanje?

Pošto se jedva malo umirio, Kralj čelika je otišao u svoju kancelariju i prionuo na posao.

Bilo je jasno da Francuska Varoš, kojoj je još pretila opasnost, nije smela ništa prepustiti slučaju kako bi se dobro spremila za odbranu.

PLAN ZA ODBRANU

Iako opasnost nije bila blizu, bila je još ozbiljna. Marsel je kazao doktoru Sarazenu i njegovim prijateljima sve što je znao o pripremama gospodina Šulcea i o njegovim razornim spravama. Savet je odmah sutradan uzeo u pretres plan za odbranu i način kako da se on izvrši.

Marselu je u svemu ovome dobro pomagao Oktav, koji se moralno sasvim promenio i postao drugi čovek.

Kakve su odluke donete? To niko nije znao u pojedinostima. Samo ono što je najglavnije saopšteno je štampi i publici. Nije bilo teško u tome poznati praktični Marselov um.

- U svakoj odbrani - govorilo se u varoši - glavni posao je dobro upoznati snagu neprijatelja i prema toj snazi udesiti sistem odbrane. Nema sumnje da su topovi gospodina Šulcea strahoviti. Ipak, bolje je imati protiv sebe ove topove, kojima se zna broj, kalibar, domašaj i dejstvo nego boriti se protiv nepoznatih oruđa. Glavno je da se spreči opkoljavanje varoši, bilo sa kopna, bilo sa mora.

Ovo je pitanje Savet za odbranu marljivo proučavao, i onoga dana kada je objavljeno da je zadatak rešen, niko nije u to sumnjao. Građani su u gomilama dolazili da se ponude za potrebne radove. Nijedan posao, koji je mogao pripomoći odbrani, nije odbijen.

I staro i mlado svih staleža, postali su prosti radnici u ovoj prilici. Posao je vršen brzo i orno. Nabavljeno je dovoljno hrane za dve godine i smešteno u varoške magacine. Doneto je mnogo uglja i gvožđa; gvožđe je glavni materijal za naoružanje; ugalj,

rezervoar toplote i energije, sve ovo je bilo preko potrebno za borbu.

I dokle su se ugalj i gvožđe gomilali na javnim mestima, ogromne gomile vreća brašna i čereci dimljenog mesa, koturi sireva, brda konzervi mesa i povrća gomilali su se na pijacama pretvorenim u magacine. Mnogobrojna stada behu uoborena u baštama koje su pravile od Francuske Varoši prostranu poljanu.

Naposletku kada izađe ukaz o mobilizaciji sveg ljudstva koje može nositi oružje, oduševljenje kojim je dočekan pokazalo je još jednom odlično raspoloženje ovih i građana. Odeveni u proste vunene bluze, u platnenim pantalonama i cokulama, sa dobrim šeširima od kuvane kože, naoružani puškama verderkama, oni su vežbali na širokim ulicama.

Gomila nosača, indijskih i kineskih radnika kopali su šančeve, podizali utvrđenja i zaklone na svim zgodnim tačkama. Počelo je livenje topova i živo se radilo. Jedna povoljna okolnost za ove poslove bila je ta što se mogao upotrebiti veliki broj peći za sušenje koje je varoš imala i koje je bilo lako pretvoriti u peći za livenje.

Usred ovog neprestanog pokreta Marsel se pokazivao neumoran. Svuda je bio prisutan i svuda na visini svoga posla. Ako bi se pojavila kakva teorijska ili praktična teškoća, on ju je umeo odmah otkloniti.

Ako je bilo potrebno, on bi zasukao rukave i pokazao kako može nešto da se brzo i dobro uradi. Stoga su njegove naredbe primane bez gundanja i uvek su se tačno izvršavale.

Pored njega se Oktav trudio da vrši svoju dužnost što bolje može. Iako je u početku nameravao da svoju uniformu dobro ukrasi zlatnim širitima, odustao je od toga, jer je uvideo da ne treba da bude ništa drugo do prost vojnik.

Stupio je u bataljon koji mu je bio određen i umeo se vladati kao primeran vojnik. Odgovarao je onima koji su hteli da ga sažaljevaju:

- Svakom po njegovim zaslugama. Možda ne bih umeo da komandujem. Bar ću naučiti da slušam.

Jedna vest - a bila je lažna - učini da se ubrzaše radovi na odbrani. Govorilo se da gospodin Šulce hoće da pregovara sa pomorskim društvima za prenos njegovih topova. Od toga časa vesti su se izmišljale svaki dan. Čas je Šulceova flota udarila na Francusku Varoš, čas su železnicu sakrementsku presekli „konjanici“, koji su po svoj prilici pali s neba.

Ali ove glasove izmišljali su novinari u cilju da zabave svoje čitaoce. A istina je da Grad čelika nije davao glasa od sebe.

Ovo potpuno ćutanje malo je uznemiravalo Marsela u njegovim retkim trenucima dokolice, iako mu je ostavljalo vremena da dopuni svoje radove na odbrani.

- Da onaj razbojnik nije promenio svoje držanje i da mi ne sprema kakvu novu podvalu? - pitao se on pokatkad.

Ali plan, bilo da zaustavi neprijateljske brodove, bilo da spreči opkoljavanje, obećavao je da na sve odgovori, i Marsel je u ovim trenucima nespokojstva radio udvostručenom snagom.

Njegovo jedino zadovoljstvo i njegov jedini odmor bio je onaj brzi čas što je svako veće provodio u salonu gospođe Sarazen.

Doktor je zahtevao da dolazi obično kod njega na večeru, osim ako bi bio sprečen kakvom drugom obavezom, ali ovakav slučaj još se nije desio, te je Marsel uvek dolazio na večeru kod doktora Sarazena. Ali njega nije mogla zanimati večita partija šaha između doktora i pukovnika Hendona. Možda je nešto drugo privlačilo Marsela u doktorov dom, kada je on sa gospođom Sarazen i gospođicom Žanom sedeo za velikim

stolom, na kome su ove valjane žene spremale šta je potrebno za vojne bolnice.

- Zar će ovi novi čelični klinovi biti bolji od onih od kojih ste nam pokazali crtež?

- Bez svake sumnje - odgovori Marsel.

- Ah! To mi je vrlo milo! Ali kako je za najmanju industrijsku sitnicu potrebno mnogo truda i istraživanja!...

Rekoste mi da je juče iskopano još pet stotina metara šančeva? To je mnogo, zar ne?

- Ali ne, to nije dovoljno. Ako se ovako radi, nećemo svršiti opkop do kraja ovog meseca.

- Želela bih da se jednom svrši, i onda neka dođu oni užasni Šulceijanci. Ljudi su, bez sumnje, srećni što mogu da rade i da budu korisni. Čekanje je tako manje dugo za njih nego za nas, jer nismo dobre.

-Vi niste dobre?! - povika Marsel - vi niste dobre?! Pa za koga oni, po vašem mišljenju, ovi valjani ljudi, koji su sve ostavili da postanu vojnici, za koga oni rade, ako ne da osiguraju mir i sreću svojim majkama, svojim ženama, svojim verenicama? Odakle im dolazi njihova revnost, ako ne od vas, a kome vi ulivate ovu požrtvovanu ljubav ako ne...

Kod ove reci Marsel se malo zbuni i ućuta. Gospođica Žana ne reče ništa, a dobra gospođa Sarazen prekinu razgovor, kazavši mladom čoveku da je ljubav dužnosti bez sumnje dovoljna da objasni revnost mnogih ljudi.

I kada Marsel, pozivan nemilosrdnom dužnošću, žureći se da ostvari neki plan ili predračun, nerado ostavljaše ovo slatko ćeretanje, nosio je sa sobom nepokolebljivu odluku da izbavi Francusku Varoš, i u njoj i najmanjeg njenog stanovnika.

BERZA SAN FRANCISKA

Berza u San Francisku, skraceni algebarski izraz ogromnog industrijskog i trgovačkog pokreta, jedna je od najživljih i najčuvenijih na svetu. Usled geografskog položaja prestonice Kalifornije, ona ima u sebi nečeg kosmopolitskog, a to je jedna od njenih najznačajnijih osobina. Pod njenim hodnicima na stubovima od lepog crvenog granita, Saksonac sa plavom kosom, visoka stasa, sreće se tu sa Keltom mrka lica, više zagasite kose, udova gipkijih i finijih. Crnac tu sreće Finca i Indijca. Polinežanin viđa tu Grenlandanina i čudi se, Kinez s kosim očima, sa pažljivo pletenim perčinom, tu se bori u lukavstvu sa Japancem, svojim istorijskim neprijateljem.

Svi jezici, sva narečja ovde se mešaju kao u kakvom modernom Vavilonu.

Početak rada 12. oktobra na ovoj jedinstvenoj berzi na svetu nije pokazao ništa naročito. Kako je već bilo blizu jedanaest sati, pridolazili su glavni posrednici i agenti, pozdravljali se veselo ili ozbiljno, prema njihovoj naravi, odlazili u bife da se malo potkrepe pre nego što počnu berzanske operacije. Išli su jedan po jedan da otvore bakarna vratanca numerisanih ormarića u tremu, da izvade ogromne svežnjeve pisama i da ih ovlaš pregledaju.

Uskoro se napraviše prvi kursevi ovoga dana, a u isto vreme rasla je neosetno užurbana gomila. Mala graja se diže iz pojedinih gomilica koje su bivale sve veće.

Tada počеше pljuštati telegrami iz svih krajeva sveta. Nije prolazio ni minut, a da se prispeli telegram, pročitao iz sveg grla

usred ogromne vike, ne doda na severnom zidu zbirki telegrama koje su čuvari berze prilepili.

Pokret je bivao svakog minuta sve veći. Pomoćnici su izlazili trčeći, opet izlazili, jurili u telegraf, donosili odgovore. Sve beležnice behu otvorene, ispisane, brisane, otcepljene. Neko zarazno ludilo kao da je spalo svetinu, kada oko jednoga sata nešto tajanstveno prohuja kao drhtaj kroz ove uzbuđene gomilice.

Jedna od ortačkih banaka, Banka dalekog Zapada, donela je čudnovatu i neverovatnu vest, koja se brzo kao munja proširi.

- Kakva šala! To je smicalica! Kako da se dopusti ovakva lažna vest?

- He! he! - Govorahu drugi - nema dima bez vatre.

- Zar se može propasti kod ovakvog imovnog stanja?

- Propada se u svakom imovnom stanju.

- Ali, gospodine, samo nepokretnost i mašinerija vrede više od osamdeset miliona dolara! - povika ovaj.

- Ne računajući liveno gvožđe i čelik, hranu i fabrikate - odgovarao je drugi.

- Pa to i ja kažem. Šulce je dobar za dvadeset miliona dolara. I ja se primam da ih unovčim iz njegove aktive.

- A kako objašnjavate ovu obustavu plaćanja?

- Neću da je objašnjavam, jer u to ne verujem.

- Kao da se ovakve stvari ne događaju svakog dana, pa i trgovačkim kućama koje se smatraju za najsolidnije.

- Štalštat nije kuća, to je grad.

- Najzad, nije moguće da je sve propalo. Obrazovaće se društvo da preduzme njegove poslove.

- Pa što ga, dovraga, Šulce nije obrazovao, nego je pustio da ga tuže?

- Gospodo, ovo je upravo tako glupo, da ne treba ni govoriti o tome. Ovo je prosto lažna vest, koju je po svoj prilici izmislio Neš, kome je užasno potrebno da čelik skoči.

- Nije to lažna vest, Šulce nije samo pao pod stečaj nego je i pobegao.

- Nije nego!

- Pobegao, gospodine. Telegram koji to javlja maločas je objavljen.

Ogroman ljudski talas navali onamo gde stoji tabla za depeše. Poslednji telegram glasio je ovako:

„Njujork, 12 sati 10 minuta - Centralna banka.

Fabrika Grada čelika. Obustavljena plaćanja. Poznata pasiva: četrdeset osam miliona dolara. Šulce nestao.”

Sad nije bilo više nikakve sumnje, ma kako da je vest bila čudnovata, i svakojake pretpostavke počеше se praviti.

U dva sata počеше stizati na berzu vesti o drugim bankrotima koja je povukao bankrot gospodina Šulcea.

Među njima je bila Rudarska banka iz Njujorka, koja je gubila najviše; kuća Vesterli i sin, iz Čikaga, koja je bila oštećena za sedam miliona dolara; kuća Milvoki, iz Bafala, za pet miliona dolara; Industrijska banka, iz San Franciska, za jedan i po milion, pa onda još neke kuće trećega reda.

S druge strane, i ne čekajući ove vesti, prirodni protivudari ovoga događaja besno se razmahnuše.

Berza San Franciska, tako teška pre podne, po kazivanju stručnjaka, zacelo to nije bila u dva sata. Kakvi iznenadni skokovi! Kakva neobuzdana mahnitost špekulacije!

Cena čelika skače svakog minuta. Cena uglja skače. Skaču akcije svih livnica Sjedinjenih Država. Skaču cene svih fabrikata industrije gvožđa. Skače cena i placeva u Francuskoj Varoši.

Pošto su pali na nulu i prestali kotirati se, posle objave rata, najedanput skoči im cena na sto osamdeset dolara po aru!

Jošiste večeri novine Herald, Tribjun, Alta, Gardijan, Eko i Gloub donele su krupnim slovima mršave vesti koje su mogle prikupiti: ali te vesti nisu ništa kazivale.

Sve što se znalo, to je da je jedna menica od osam miliona dolara, primljena od gospodina Šulcea, vučena od Džeksona, Eldera i Komp., iz Bafala, bila podneta na isplatu Šringu, Štrausu i Komp., bankarima Kralja čelika i da su ova gospoda utvrdila da njihov klijent nema kod njih toliku gotovinu da se može isplatiti ova ogromna suma. Oni su mu odmah telegramom o ovome javili, ali nisu dobili odgovor. Zatim su pregledali svoje knjige i našli da ima trinaest dana kako nikakvo pismo i nikakva vrednost im nisu došli iz Grada čelika; da su se od toga vremena menice i čekovi, koje je gospodin Šulce vukao na njihovu blagajnu, svakodnevno gomilali, i da su vraćeni pošiljaocu s napomenom „no effects” (nema gotovine).

Četiri dana su tražena obaveštenja, slati telegrami i pitanja banci i upravi Grada čelika.

Naposletku je došao tačan odgovor.

„Gospodin Šulce je otišao negde 17. septembra, javljao” je telegram! Niko ne može da rasvetli ovu tajnu. On nije ostavio nikakva naređenja, i blagajne su prazne.”

Sad se nije više mogla sakriti istina. Glavni poverioci su se poplašili i svoje menice predali trgovinskom sudu. Za nekoliko sati propast se pojavila munjevitom brzinom, vukući sa sobom druga bankrotstva. U podne 13. oktobra suma poznatih dugovanja iznosila je četrdeset i pet miliona dolara. Predviđalo se da će sa docnije prijavljenim poveriocima pasiva iznositi blizu šezdeset miliona dolara.

Eto šta se znalo i šta su svi listovi donosili, možda i malo preterano. Razume se da su javljali da će sutradan doneti još opširnije i tačnije vesti.

I zaista, nije bilo nijednog lista koji nije poslao svoga dopisnika u Grad čelika. Od 14. oktobra uveče čitava vojska novinara sa otvorenom beležnicom i olovkom u ruci opkoli Grad čelika. Ali ova vojska se slomi kao talas o njegov spoljni opkop. Straža je neprestano nadzirala ulaz i novinari su uzalud pokušavali da je umilostive, ali je nikako nisu mogli umoliti da ih propusti.

Ipak, oni su se mogli uveriti da radnici nisu ništa znali i da ništa nije bilo promenjeno u njihovom odeljenju. Nadzornici su samo po višoj naredbi javili da nema novaca u I pojedinim blagajnama ni uputstva iz glavne uprave, i da će se poslovi obustaviti iduće subote.

Sve ovo umesto da raščisti situaciju, još ju je više zakomplikovalo. Svi su znali da je gospodin Šulce nestao još pre mesec dana. Ali niko nije znao uzrok i posledice ovog nestanka. Mislilo se da će se tajanstveno lice svakog časa opet pojaviti.

Poslovi u fabrici prvih dana su izvršavani kao obično. Svako je radio u ograničenom krugu svoga odeljenja. Pojedine blagajne su isplaćivale nadnice svake subote. Glavna blagajna im je slala novac do toga dana. Ali centralizacija u Gradu čelika je bila vrlo velika, gospodar je imao vrlo veliki nadzor nad svim poslovima, tako da je njegovo odsustvo ubrzo zaustavilo ovu ogromnu mašinu.

I tako je od 17. septembra, kada je Kralj čelika poslednji put potpisao naredbe, do 13. oktobra, kada je vest o prestanku plaćanja pala kao grom iz vedra neba, hiljade pisama - u mnogima je nesumnjivo bilo znatnih vrednosti - koja su prošla kroz poštu Grada čelika, ostavljeno u sanduče glavne uprave i

naravno, došlo u kancelariju gospodina Šulcea. Ali on je zadržao sebi pravo da ih otvara, da ih obeleži crvenom olovkom i da njihovu sadržinu preda glavnom blagajniku.

Najviši činovnici fabrike ne bi nikad mislili da izađu iz svoje redovne nadležnosti. Imajući prema svojim potčinjenima neograničenu vlast, svako je bio prema gospodinu Šulceu kao neko oruđe bez vlasti, bez inicijative, bez prava glasa. Svako se, dakle, ušančio u uskoj odgovornosti svoga ovlašćenja, čekao je, oklevao, »gledao da nastupe" događaji.

Najzad su događaji došli. Ovo čudnovato stanje se produžavalo do trenutka kada su se glavne trgovačke kuće uzbunile, telegrafisale, molile za odgovor, protestovale i naposljetku, preduzele zakonske mere. Trebalo je vremena da se do toga dođe. Nije se moglo tako lako posumnjati u ispravnost ovakvog velikog poduhvata. Ali sad je sve bilo jasno: gospodin Šulce se sklonio od svojih poverioca.

Ovo je sve što su novinari mogli doznati. Čuveni Mejkldžon, koji je uspeo da izmami političke izjave od predsednika Granta, najvećeg ćutalice svoga veka, neumorni Blunderbus, koji se proslavio što je on, običan dopisnik Vorlida, javio vest da je Plevna pala, ovi veliki dopisnici nisu bili srećniji od svojih kolega. Morali su priznati da Tribjun i World ne mogu još da daju poslednju reč o Šulceovom bankrotu.

Što je pravilo od ovoga zlokobnog industrijalca gotovo jedinstven događaj, to je bio onaj čudnovat položaj Grada čelika, ono stanje nezavisnog i podvojenog grada koje nije dozvoljavalo nikakvu pravilnu i zakonsku istragu. Potpis gospodina Šulcea je, istina, protestovan u Njujorku, i njegovi poverioci imali su razlog da misle da aktiva koju predstavlja fabrika, može biti dovoljna da ih namiri. Ali kome sudu se treba obratiti da se dobije zabrana na ovu imovinu?

Grad čelika je i dalje bio zasebno zemljište, još neklasifikovano, gde je sve pripadalo gospodinu Šulceu. Da je samo ostavio kakvog zastupnika, upravni odbor. Ali ništa, nije odredio ni sud, ni sudski savet. On je bio Kralj, veliki sudija, vrhovni zapovednik, beležnik, advokat, trgovinski sud svoga grada. On je u svojoj ličnosti ostvario ideal centralizacije. I kad je on nestao, cela ova zgrada survala se kao kuća od karata.

U svakom drugom položaju poverioci bi mogli sastaviti stečajni odbor, zameniti gospodina Šulcea, pružiti ruku na njegovu imovinu, uzeti u svoje šake upravu poslovima. Sudeći po svemu, oni bi uvideli da im nedostaje samo malo novca, te da mašina radi kako treba.

Ali ništa od toga nije bilo moguće. Nije bilo zakonskog sredstva da se izvrši ova zamena. Stajalo se pred jednom moralnom pregradom, preko koje se teže prelazilo nego preko opkopa podignutih oko Grada čelika. Nesrećni poverioci gledali su zalogu njihovih potraživanja, ali nisu mogli da je uzmu.

Sve što su mogli učiniti, to je da se ujedine u glavnu skupštinu, da se dogovore i da podnesu molbu Kongresu i da traže da uzme njihovu stvar u svoje ruke, da brani interese svojih državljana, da prisajedini Grad čelika američkom zemljištu i da tako uvede ovu monstruoznu ustanovu u zajedničko pravo civilizacije.

Više članova Kongresa bili su lično zainteresovani u ovoj stvari; podneta molba se dopadala američkom karakteru, i mislilo se da će biti krunisana uspehom. Nažalost, Kongres nije bio na okupu i izgledalo je da će trebati mnogo vremena da mu se podnese na rešavanje.

Međutim ništa nije išlo dobro u Gradu čelika, i peći su se jedna po jedna gasile.

Besposlica donese sa sobom oskudicu, očajanje i porok. Kad je radionica prazna, onda je krčma puna. Za svaki odžak koji je prestao da se puši u fabrici, iskrsnu po jedna krčma u okolnim selima.

Najpametniji radnici, najobazriviji, oni koji su umeli predvideti teške dane, uštedeti neku gotovinu, požuriše da beže s ono malo imetka.

Ali koliko ih je bilo koje je beda prikovala za zemlju! Ovi su ostali suznih očiju i ucveljena srca.

Prodavali su svoje uboge prnje onom jatu ptica grabljivica s čovečjim licem što po nagonu pada na velike nesreće i ostadoše bez igde ičega, bez kredita i bez nadnice, bez nade i rada, gledajući kako se pred njima pruža, crna kao zemlja budućnost koja dolazi, puna patnje i bede.

DVA FRANCUZA PROTIV JEDNE VAROŠI

Kada stiže vest u Francusku Varoš da je Šulce nestao, prva Marselova reč bila je:

- Da to nije neko ratno lukavstvo?

Ali istinite ili lažne pojedinosti, koje su donele novine u San Francisku, Čikagu i Njujorku, finansijske i trgovačke posledice propasti Grada čelika, sav ovaj skup nepojmljivih dokaza, odvojeno bez snage, i tako jaki kad su udruženi, nije dozvoljavao više nikakvu sumnju.

Jednog lepog jutra doktorova varoš probudi se konačno spasena, kao spavač koji se izbavio od rđavog sna, zato što se probudio. Jeste! Francuska Varoš bila je zaista van opasnosti.

Tada zavlada opšta radost i veselje, ogroman uzdah olakšanja. Zajednička opasnost još je prisnije sjedinila sve građane. U svim staležima građani su se još više približili, zbratimili se, zadahnuli se istim osećajima i istim interesima. Svako je osećao da mu se u srcu kreće neko novo biće. Od sada je za stanovnike Francuske Varoši „otadžbina” bila rođena. Strahovalo se, strahovalo se za nju, bolje se osetilo koliko se ona volela.

Materijalni rezultati, stavljanja u odbrambeno stanje bili su takođe u korist varoši. Građani su poznali njenu snagu. Bili su pouzdaniji u sebe. Ubuduće će biti spremni za svaki događaj.

Naposletku, sudbina poduhvata doktora Sarazena nije se nikad pokazala tako sjajna. I, što je retko, građani se nisu pokazali neblagodarni prema Marselu. Iako ih on nije spasio, građanstvo je izjavilo zahvalnost mladom inženjeru, kao organizatoru odbrane, onome čijem bi požrtvovanju varoš mogla

da zahvali što nije razorena, da su planovi gospodina Šulcea bili obistinjeni.

Ipak Marsel nije smatrao da je njegova uloga završena.

Tajna koja je obavijala Grad čelika, mogla je još skrivati neku opasnost, mislio je on. Stoga naumi da se vrati u Grad čelika i da ni od čega ne preza i sazna ove poslednje tajne.

- Upravo zato što mislim, dragi doktore, daje sve moguće što vi zamislite, držim da mi je dužnost da se vratim u Grad čelika. To je bomba i ja treba da otkinem fitilj pre nego što se rasprsne. Samo ću vas moliti za dozvolu da povedem Oktava.

- Oktava! - viknu doktor.

- Jeste. On je sad dobar mladić, na koga se mogu osloniti, i uveravam vas da će mu ova šetnja dobro činiti.

- Bog vam bio u pomoć! - odgovori starac razdragan i zagrlj ga.

Sutradan ujutru, Marsel i Oktav stigoše kolima pred kapiju Grada čelika, pošto su prošli kroz napuštena sela. Obojica su bili dobro opremljeni, dobro naoružani i tvrdo rešeni da se ne vrate, dok ne rasvetle ovu mučnu tajnu.

Išli su putem spoljašnjeg opkopa koji je opasivao utvrđenja, i istina, u koju je Marsel dosad sumnjao, pokazivala mu se pred očima.

Video je da je fabrika prestala da radi.

S ovoga puta kojim je išao s Oktavom, pod mračnim nebom, on bi nekada ugledao svetlost od gasa, odsjaj stražarevog bajoneta, hiljadu znakova života kojih sada nema. Osvetljeni prozori pojedinih odeljenja pokazivali bi se u punom sjaju. Sad je bilo sve mračno i nemo.

Kao da je samo smrt lebdela nad gradom, čiji se visoki dimnjaci dizahu na horizontu kao kosturi. Koraci Marselovi i njegovog druga odjekivahu na putu kojim su išli. Izraz samoće i

pustoši bio je tako jak, da se Oktav nije mogao uzdržati da ne kaže:

- Začudo mi je, nikad nisam video ovakvu samoću kao što je ova. Mislio bi čovek da je na nekom groblju.

Bilo je sedam sati kada Marsel i Oktav stigoše do šanca naspram glavne kapije Grada čelika. Nikakvo živo stvorenje nije se videlo na bedemu, i nije bilo traga od stražara koji su nekada tu stajali kao ljudski stubovi. Pokretni most bio je podignut, ostavljao je pred kapijom otvor širok pet do šest metara.

Trebalo je više od sata da se veže parče konopca, bacajući ga iz sve snage na jednu od gredica. Posle muke Marselu to pođe za rukom, i Oktav, uhvativši se za konopac, uspuza se do vrha kapije. Marsel mu dodade oružje i municiju, i onda on pođe istim putem.

Sad je ostalo da se konopac povuče na drugu stranu zida, da se spuste sve stvari kao što su se digle, i da siđu dole.

Mladi ljudi se nađoše na okruglom putu kojim je Marsel išao prvoga dana kad je ušao u Grad čelika. Svuda najveća tišina i samoća. Pred njima su se dizale crne i neme zgrade, koje kao da su iz svojih hiljadu prozora gledale ove uljeze i govorile:

- Odlazite! Šta vam treba da doznate naše tajne?

Marsel i Oktav se stadoše dogovarati šta da rade.

- Bolje je da udarimo na vrata O, koja poznajem - reče Marsel.

Podoše na zapad i uskoro dođoše pred kapiju na kojoj je stajalo slovo O. Oba masivna hrastova krila čeličnim ekserima behu zatvorena. Marsel im priđe, udari u njih više puta kamenom koji diže sa drumu.

Odjek im samo odgovori.

Hajdemo na posao! - viknu on Oktavu.

Morali su opet da prebace konopac preko kapije, kako bi se za nešto dobro zakačio. Bilo je teško. Ali naposljetku Marsel i Oktav predoše preko zida i nađoše se u centru odeljenja O.

- Lepo! - povika Oktav - čemu tolike muke? Kad smo prešli preko jednog zida, nailazimo na drugi!

- Mirno u redovima! - odgovori Marsel. - Evo je baš moja radionica. Bilo bi mi milo da je opet vidim i da uzmem neke alate koji će nam zasigurno trebati, a da ne zaboravimo nekoliko fišeka dinamita.

Ovo je bila velika dvorana za livenje, gde je mladi Alzašanin bio primljen, kad je došao u fabriku. Kako je bila sad žalosna sa svojim ugašenim pećima, zardalim šinama, prašnjavim čekrcima koji su dizali u vazduh svoje ruke kao da su vešala.

Sve je ovo ledilo srce, i Marsel je osećao potrebu da se malo razonodi.

- Evo jedne radionice koja će te više zanimati - reče Oktavu i pođe napred putem koji vodi u kantu.

Oktavu beše milo, kad vide poredane u bojni red na drvenoj tabli mnogo crvenih, žutih i zelenih flaša. Tu je bilo i nekoliko kutija konzervi najbolje marke. Kako su bili gladni, sedoš na tezg i dobro se potkrepiše da bi mogli produžiti svoju ekspediciju.

Dok je Marsel jeo, mislio je šta bi trebalo da uradi. Nije hteo da preskače zid Centralnog bloka. Ovaj zid je bio vrlo visok, odvojen od svih ostalih zgrada, bez ijednog ispusta o koga bi mogao zakačiti konopac. Da se nađu vrata - po svoj prilici samo jedna vrata - trebalo je proći kroz sva odeljenja, a to nije bio lak posao.

Ostalo je da se upotrebi dinamit, uvek vrlo opasan, jer je izgledalo nemoguće da je gospodin Šulce nestao, a da nije postavio zamke na zemljištu koje je ostavljao, protiv odgovor

minama koje bi zacelo postavili oni koji bi hteli da zauzmu Grad čelika. Ali Marsel od svega ovoga nije prezao.

Kad vide da se Oktav potkrepio i odmorio, pođe s njim na kraj ulice koja je pravila osu odeljenja, do velikog zida .. od tesanog kamena.

- Da li bi ovde bila dobra rupa za minu? - upita on.

- Biće teško, ali mi nismo lenštine - odgovori Oktav, spreman da sve pokuša.

Počeše raditi. Trebalo je otkopati temelj zida, uvući polugu između dva kamena, izvaditi jedan, i naposljetku svrdlom probušiti nekoliko malih rupa.

U deset sati sve je bilo svršeno, fišeci dinamita bili su uvučeni u rupe i upališe fitilj.

Marsel je znao da će fitilj trajati pet minuta, i kako je primetio da je kantina bila pravi podrum na svodu, on se skloni u nju s Oktavom.

Najedanput zgrada i sam podrum zatresoše se kao od zemljotresa. Strašan pucanj nalik na pucanj tri ili četiri baterije u jedan mah, prolomi vazduh odmah posle potresa. Zatim, posle dve do tri sekunde, gomila ruševina bačena na sve strane pade na zemlju.

Nekoliko minuta trajalo je neprekidno tutnjanje krovova koji su padali, greda što su se rušile.

Naposljetku ova strašna lomnjava prestade. Oktav i Marsel izađoše iz svog skloništa.

Ma kako da je bio navikao na silno dejstvo razornih materija, Marsel se začudio rezultatima koje je utvrdio. Polovina odeljenja je bila razorena, i razrušeni zidovi svih radionica blizu Centralnog bloka ličili su na zidove bombardovane varoši. Svuda su nagomilane ruševine, staklena parčad i malter pokrivali

zemlju, dok su oblaci prašine, padajući lagano sa neba kuda ih je eksplozija bacila, ležali kao sneg na svima ovim razvalinama.

Marsel i Oktav otrčase kod unutrašnjeg zida. Bio je takođe razrušen petnaest do dvadeset metara u širinu, i s druge strane proloma negdašnji crtač Centralnog bloka vide njemu dobro poznato dvorište, gde je proveo tolike neprijatne časove.

Čim niko nije čuvao ova vrata, gvozdена ограда oko njih mogla se lako preskočiti.

Svuda je vladala ista tišina.

Marsel prođe kroz radionice, gde su se njegovi drugovi nekad divili njegovim planovima. U jednom uglu nađe na dasci upola izrađen plan parne mašine, kada ga je gospodin Šulce pozvao u park. U čitaonici je video poznate mu novine i knjige.

Sve stvari su sačuvale izgled obustavljenog pokreta, naglo prekinutog života.

Mladi ljudi dođoše do unutrašnje granice Centralnog bloka i brzo se nađoše kod zida koji ih je po mišljenju Marselovom razdvajao od parka.

- Da li treba i ovo kamenje rušiti? - upita ga Oktav.

- Može biti. Ali da uđemo, mogli bismo najpre potražiti neka vrata pa ih jednim fišekom dinamita baciti u vazduh.

Obojica stadoše obilaziti oko parka idući pored zida. Morali su pokatkad skretati, obilaziti oko nekoliko zgrada koje su se izdvajale kao mamuza, ili da preskoče gvozdenу ограду. Ali je nisu nikad gubili iz vida, i uskoro su bili nagrađeni za tolike muke. Ugledaše neka niska mala vrata u zidu.

Oktav je za dva minuta svrdlom probušio rupu na hrastovim vratima. Marsel proviri kroz rupu i obradova se i kada vide s druge strane tropski park sa večitim zelenilom i proletnjom temperaturom.

- Još ova vrata da razvalimo, pa ćemo biti u parku - reče on svom drugu.

- Ne vredi potrošiti fišek za ovo parče drveta - odgovori Oktav.

I stade pijukom udarati u vrata.

Tek što ih je zaljuljao, kada zaškripa spolja u bravi ključ i dva zasuna se spustiše.

Vrata se odškrinuše, zakačena spolja debelim lancem.

- Wer da? (Ko je to?) - reče neki promukli glas.

RASPRAVA PUŠKAMA

Mladi ljudi se nisu ni najmanje nadali ovakvom pitanju.

Od svih pretpostavki koje je Marsel postavio u vezi sa ovim mrtvim gradom, jedina koja mu nije pala na um bila je ova: da ga kakav živi stvor pita šta će ovde. Njegov poduhvat, gotovo zakonit, ako bi se uzelo da je Grad čelika sasvim pust, dobio je sasvim drugi izgled, čim je varoš imala još stanovnika. Što je u prvom slučaju bilo kao neko arheološko istraživanje, u ovom drugom slučaju bio je oružani napad s provaljivanjem.

Sve ove misli navališe na Marsela tako silno, da je Marsel u prvi mah ostao zbunjen.

- Wer da? - ponovi onaj glas malo nestrpljivo.

A ova nestrpljivost nije bila sasvim bez uzroka. Preći preko tolikih prepona da se dođe do ovih vrata, preskakati zidove i razoriti neke krajeve varoši, pa ne hteti ništa odgovoriti, kad vas prosto pitaju: Ko je to? To je zaista bilo sumnjivo.

- Prijatelj ili neprijatelj, kako vam je volja - odgovori Marsel. - Hoću da govorim s gospodinom Šulceom.

Tek što je izgovorio ove reči kada neko viknu iznenađen kroz otškrinuta vrata.

- Ah!

I Marsel ugleda kroz otvor malo od riđih zalizaka, čekinjasti brk, iskolačeno oko, koje odmah poznade. Sve ovo bilo je Sigimerovo, njegovog negdašnjeg čuvara.

- Johan Švarc! - povika dugajlija, iznenađen i radostan - Johan Švarc!

Iznenadan povratak njegovog zarobljenika kao da ga je začudio isto toliko koliko njegov tajanstven nestanak.

- Mogu li govoriti sa gospodinom Šulceom? - ponovi Marsel, kad vide da ne dobija drugi odgovor osim ovaj usklik.

Sigimer zavrte glavom.

- Nemam naređenje reče on. - Ne možete ući ovamo bez naređenja.

- Možete li bar javiti gospodinu Šulceu da sam ovde i da želim s njim govoriti?

- Gospodin Šulce nije ovde. Gospodin Šulce je otišao - odgovori dugajlija malo tužno.

- Pa gde je? Kad će se vratiti?

- Ne znam. Naredba nije promenjena. Niko ne može ući bez naredbe.

Marsel je jedva mogao izvući ove reči od Sigimera koji je na sva pitanja jogunasto odgovarao. Oktavu ovo najzad dosadi.

- A što da tražimo dozvolu da uđemo? - reče on - treba silom ući.

I on nalegnu na vrata da ih izvali. Ali lanac ne popusti, i vrata se brzo zalupiše jačim pritiskom od njegovog.

- Mora da ih je više iza ovih vrata! - povika Oktav, malo posramljen.

On proviri kroz probušeni otvor, i povika iznenađen:

- Tamo je i onaj drugi džin!

- Arminije? - odgovori Marsel.

I on takođe proviri kroz otvor.

- Da, to je Arminije, drug Sigimerov.

Najedanput neki drugi glas koji kao da je dolazio sa neba, natera Marsela da dignu glavu.

- Wer da? (Ko je to?) - reče glas.

Ovo je bio glas Arminijev.

Glava čuvarova prelazila je preko zida, mora da se popeo na merdevine.

- Pa vi znate, Arminije - odgovori Marsel. - Hoćete li da otvorite ili nećete?

Nije ni dovršio ove reči kada se pomoli puška na vrhu zida. Pucanj se razleže, i metak okrznu Oktavu šešir.

- E pa, evo ti odgovor - povika Marsel koji uvuče fišek dinamita ispod vrata i razvali ih.

Tek što je prolom načinjen, a Marsel i Oktav sa karabinom u ruci i nožem u zubima pojuriše u park.

Stajale su još lestvice uspravljene uza zid, sav prepukao od eksplozije, a kod tih lestvica videli su se tragovi krvi. Ali ni Arminije ni Sigimer nisu bili tu da brane prolaz.

Bašte su stajale otvorene pred opsadnicima u svem sjaju njihove vegetacije.

Oktav i Marsel odvojiše se, pođoše svaki jednom stranom putanje što je bila pred njima, i nastupali su obazrivo, od drveta do drveta, od prepone do prepone, po pravilima najosnovnije ratne strategije.

Obazrivost je bila potrebna. Nisu prešli ni sto koraka, kad puče druga puška. Metak odvali koru na drvetu koje Marsel tek što je prošao.

- Da prilegnemo - reče Oktav šapatom.

I stade puziti na kolenima i laktovima do jednog bodljikavog žbuna koji je oivičio okrugao prostor, usred kojeg se dizala Bivolja kula.

- Srećni smo što ove životinje pucaju kao regruti! - viknu Oktav svom drugu koji je bio odvojen od njega tridesetak koraka.

- Pst! - odgovori Marsel koliko očima toliko i ustima. - Vidiš li onaj dim što izlazi iz onog prozora, u prizemlju? Tamo su oni razbojnici uhvatili zasedu. Ali sad ću ja njima da podvalim.

Za tren oka Marsel odseče iza žbuna jedan poduži prut zatim skide bluzu, baci je na štap, a preko nje svoj šešir, tako da je to

izgledalo kao čovek. Zatim ga zabode na mestu gde je stajao, tako da se vidi izdaleka šešir i dva rukava, priđe Oktavu i šapnu mu na uvo:

- Zadržavaj ih ovde pucajući na prozor, čas sa tvoga mesta, čas sa moga. A ja ću udarati na njih s boka.

I Marsel ostavi Oktava da puca, a on se uvuče u šiprag što se pružao oko okruglog mesta.

Prođe četvrt sata, za koje vreme ispališe oko dvadesetak metaka, ali bez ikakvog rezultata.

Bluza Marselova i njegov šešir bili su sasvim izrešetani; ali njemu lično nije ništa falilo. Međutim kapke na prozorima u prizemlju Oktavov karabin je sve razlupao.

Odjednom prestade pucnjava, i Oktav ču ovaj prigušeni uzvik:

- Upomoć! Uhvatio sam ga!

Oktav je za pola minuta ostavio svoj zaklon, nezaklonjen utrčao u okrugao prostor i popeo se na prozor. Malo posle uskočio je u dvoranu.

Marsel i Sigimer uhvatili se u koštac i rvu se očajnički. Iznenaden napadom svoga protivnika, koji je brzo otvorio neka unutrašnja vrata, džin nije mogao da upotrebi svoje oružje. Ali njegova herkulovska snaga činila ga je užasnim protivnikom, i mada je bio bačen na zemlju, nije izgubio nadu da će pobediti. Marsel je sa svoje strane pokazivao osobitu snagu i veštinu.

Borba bi se morala završiti smrću jednog od boraca, da Oktav nije priskočio Marselu u pomoć. Oni uhvatiše Sigimera za ruke i razoružaše ga pa tako ukleštiše da nije mogao mrdnuti.

- A onaj drugi? - upita Oktav.

Marsel pokaza na drugom kraju dvorane kanabe na kome je ležao Armenije ogrezao u krvi.

- Da nije dobio metak? - upita Oktav.

- Jeste - odgovori Marsel.
Zatim priđe Armeniju.
- Umro! - reče on.
- Ovaj lupež je to i zaslužio! - povika Oktav.
- Sad smo gospodari ovoga mesta - odgovori Marsel. - Sad ćemo da pregledamo sve tačno. Prvo kancelariju gospodina Šulcea.

Iz dvorane gde se maločas odigrao poslednji čin opsade, mladi ljudi prođu kroz nekoliko soba koje su vodile u svetište Kralja čelika.

Oktav se divio svim ovim lepotama.

Marsel se smešio gledajući ga i otvarao jedna za drugim vrata na koja je nailazio, do zelene i zlatne dvorane.

On se nadao da će tu naći nešto novo, ali ništa tako posebno kao prizor koji se pokazao njegovim očima. Rekao bi čovek da je glavni biro pošte u Njujorku ili Parizu iznenada opljačkan. Svuda su bila razbacana pisma i zapečaćeni paketi na pisaćem stolu, na nameštaju, na ćilimu. Sva finansijska, industrijska i lična prepiska gospodina Šulcea, koja se iz dana u dan gomilala u spoljnjem sandučetu u parku i koju su verno vadili Armenije i Sigimer, bila je tu u kancelariji gospodarevoj.

Šta je bilo pitanja, patnji, nadanja, suza u ovim nemim omotnicama s adresom gospodina Šulcea! Šta je, takođe, bilo u njima miliona u novčanicama, čekovima, uputnicama, u raznim nalogima! Sve je ovo tu spavalo, nije upotrebljavano zato što nije bilo one ruke koja je jedina imala pravo da otvori ove slabe, ali nepovredive kovertе. Sad treba da nađemo tajna vrata laboratorije.

Stade pomerati sve knjige u biblioteci. Ali bilo je uzalud. Nije mogao naći onaj skriveni prolaz u koji je jednoga dana ušao sa gospodinom Šulceom. Uzalud je pregledao sve drvene obloge na

zidovima, i žaračem koji je uzeo iz kamina, izvadio ih jedan za drugim. Uzalud je kucao po zidu da vidi hoće li zvoniti šuplje. Bilo je očigledno da je gospodin Šulce, videći da nije više samo on koji zna , za tajna vrata laboratorije, pomislio da ih treba ukinuti.

Ali zato je morao otvoriti neka druga.

- Gde? - pitao se Marsel. - To može biti samo ovde, jer su Armenije i Sigimer samo ovde donosili pisma. U ovoj je, dakle, dvorani i dalje boravio gospodin Šulce posle moga odlaska. Dosta su mi poznate njegove navike i uveren sam da kad je zazidao onaj stari prolaz, hteo je imati pri ruci drugi, ali da niko ne zna da postoji. Da nisu kakva vrata pod ćilimom?

Na ćilimu se nije video nikakav trag da je usukan. On ga je ipak otkovao i digao. Pregledao je parket, daščicu po daščicu, i nije našao ništa sumnjivo.

- Ko ti kaže da je otvor u ovoj sobi? - upita Oktav.

- Sve mi se tako čini - odgovori Marsel.

- Onda mi ne ostaje ništa drugo nego da pregledam tavanicu - reče Oktav i pope se na stolicu.

Hteo je da se uspuza do lusteru i da kundakom pregleda tavanicu.

Ali tek što se Oktav obesio o pozlaćeni luster, a ovaj se stade spuštati. Tavanica se zaljulja i na njoj se otvori rupa, iz koje se lake čelične lestvice same od sebe spustiše do samog parketa.

Ovo je bio kao poziv za penjanje.

- Hajdemo reče mirno Marsel, i brzo stade na lestvice, a za njim njegov drug.

UGUŠEN I SMRZNUT

Čelične lestvice zakačile su se za sam parket jedne prostrane kružne dvorane koja nema veze sa spoljašnjošću. Ova dvorana bi bila sasvim u mraku, da sjajna beličasta svetlost nije prosijavala kroz debelo okno jednog okruglog prozorčića na njenoj hrastovoj tavanici. Rekao bi čovek da je to mesečev krug koji se pomalja u svoj svojoj čistoti.

Tišina između ovih nemih i slepih zidova, koji nisu mogli ni videti ni čuti je bila potpuna.

Mladi ljudi su mislili da se nalaze u predsoblju kakvog istinskog nadgrobnog spomenika.

Marsel se malo ustezao da ode i nagne nad ono sjajno okno. Približavao se svom cilju. Nije mogao sumnjati da će odavde izaći neprobojna tajna koju je došao da otkrije u Gradu čelika.

Ali njegovo ustezanje ne potraja dugo.

Oktav i on odoše da kleknu kod okruglog prozorčeta i sagoše glavu tako kako bi mogli tačno razgledati u svim njenim delovima sobu pod njima.

Strašan i neočekivan prizor ukaza se pred njihovim očima.

Ovo stakleno prozorče, ispupčeno na obema stranama, u obliku sočiva, jako je uvećavalo predmete koji su se kroz njega gledali.

To je bila tajna laboratorija gospodina Šulcea.

Jaka svetlost koja je izlazila kroz okruglo prozorče, nalik dioptičkom aparatu svetionika na moru, dolazila je od duple električne lampe koja je još gorela u svom staklenom zvonu bez vazduha, i koju je struja Voltinog moćnog stuba neprestano snabdevala. Nasred sobe, u ovoj zasenjenoj atmosferi, neki

čovjek, jako uvećan prelamanjem sočiva— nešto nalik na sfingu u Libijskoj pustinji - sedeo je nepomično kao mermerni kip.

Oko ove aveti ležala su na zemlji parčad bombe.

To je bio gospodin Šulce, koji se prepoznavao po širokim ustima, po sjajnim zubima ali jedan džinovski gospodin Šulce, koga je eksplozija jedne od njegovih užasnih bombi u isti mah ugušila i smrznula strašnom hladnoćom.

Kralj čelika sedeo je za svojim stolom, držao u ruci pero veliko kao koplje, i izgledao je da još piše. Da nije bilo bezizraznog pogleda njegovih raširenih zenica, usta nepomičnih, mislio bi čovek da je živ. Kao oni mamuti što se nalaze zakopani u santama polarnih predela, ova lešina je bila ovde više od mesec dana sakrivena od svih očiju.

Oko njega bilo je sve još sleđeno, reagensi u bocama, voda u sudovima, pa i živa u kuglici.

I pokraj užasa ovog prizora, Marselu beše milo što je mogao posmatrati spolja unutrašnjost ove laboratorije, jer da su u nju ušli, poginuli bi.

Kako se dakle desio ovaj strašan događaj? Marsel je to lako pogodio, kad je video da su razbacana parčad bombe na podu ništa drugo do mala parčad od stakla. Unutrašnji zavoj u kome je bio tečni ugljen-dioksid u zagušljivim bombama gospodina Šulcea, s obzirom na strašan pritisak koji je imao da izdrži, bio je napravljen od onog jakog stakla, koje je deset do dvanaest puta izdržljivije od običnog stakla.

Ali mana ovoga proizvoda, koji je bio još sasvim nov, je ta što usled tajanstvenog molekularnog dejstva iznenada prsne, katkad bez vidnog uzroka. Ovo se, bez sumnje, moralo dogoditi. A možda je unutrašnji pritisak izazvao još više neizbežno rasprskavanje bombe koja je bila smeštena u laboratoriji.

Ugljen-dioksid, iznenadno ispušten, vratio se u gasovito stanje pa je proizveo strašno opadanje okolne temperature. Dejstvo je moralo biti strahovito.

Smrt je zatekla gospodina Šulcea u položaju koji je imao u trenutku eksplozije, i odmah se pretvorio u mumiju na hladnoći od sto stepeni ispod nule.

Jedna okolnost je Marselu pala u oči, ta što je Kralj čelika bio udaren dok je pisao.

A šta je pisao na listu hartije perom koje je njegova ruka još držala? Moglo bi biti zanimljivo saznati poslednju misao takvog čoveka.

Ali kako da se dođe do te hartije? Nije trebalo ni misliti da se slomi svetlo prozorče i da se siđe u laboratoriju.

Ugljen-dioksid, nabijen pod snažnim pritiskom, pokuljao bi napolje i ugušio bi svako živo stvorenje svojom otrovnom parom.

Ali ako poslednje redove ispisane njegovom rukom nije bilo moguće uzeti od leša gospodina Šulcea, mogli bi se uvećati prelamanjem sočiva, i tako uvećani pročitati. Nije li bilo tu ono okno na prozorčetu sa moćnim zracima koje je bacalo na sve predmete u ovoj laboratoriji, koju je tako jako osvetljavala dupla električna lampa?

Marsel je poznao rukopis gospodina Šulcea, i posle malog natezanja njemu pođe za rukom da pročita ovih deset redova.

Ovo je bila više naredba, uputstvo, kao i sve što je gospodin Šulce pisao.

„Naredba:

B.K.R.Z. da se napad na Francusku Varoš izvrši petnaest dana ranije nego što je određeno.

- Čim se ova naredba izvrši, da se preduzmu mere koje sam naredio.

- Ovaj napad treba da bude strahovit i potpun.
 - Ništa ne menjati od onoga što sam odlučio.
 - Ja hoću da kroz petnaest dana Francuska Varoš bude sasvim uništena i da nijedan stanovnik ne ostane u životu.
 - Meni treba jedna moderna Pompeja, i da u isto vreme to bude strah i trepet celoga sveta.
 - Ako se moje naredbe tačno izvrše, sve ovo će se postići.
- Poslaćete mi odmah leševe doktora Sarazena i Marsela Brukmana.
- Hoću da ih vidim i da ih imam.
- Šulc...”

Ovaj potpis nije dovršen. Nije bilo poslednjeg e i uobičajenog poteza pera.

Marsel i Oktav u prvi mah ostadoše nemi i nepomični pred ovim čudnovatim prizorom. No naposljetku morali su da napuste dvoranu nad laboratorijom.

Tu, u ovom grobu gde će biti sasvim mrak, kada se lampa ugasi jer nema električne struje, leš Kralja čelika ostaće sam, osušen kao jedna od onih mumija faraona i koje ni dvadeset vekova nisu mogli pretvoriti u prah.

Pošto su odvezali Sigimera, koji se veoma zbunio što su ga pustili na slobodu.

Oktav i Marsel ostaviše Grad čelika i krenuše u Francusku Varoš, u koju stigoše predveče.

Doktor Sarazen radio je u svojoj kancelariji, kad mu javiše da su se Marsel i Oktav vratili.

- Neka dođu! - povika on - neka odmah dođu.

Prva mu je reč bila kad ih vide:

- Šta je?

- Doktore - odgovori Marsel - vesti koje vam donosimo umiriće vam dušu zadugo. Gospodina Šulcea više nema. Gospodin Šulce je umro.

- Umro! - viknu doktor Sarazen.

Dobri doktor se zamisli i ne reče više ni reči.

- Gospodin Šulce je našao smrt u tajanstvenoj laboratoriji koju je on sa đavolskom veštinom tako udesio da niko nije mogao u nju ući. Niko nije znao da ona postoji, pa, naravno, niko nije mogao ući da mu pritekne u pomoć.

- Drukčije nije moglo ni biti - odgovori doktor Sarazen. - Gospodin Šulce je pošao sa sasvim pogrešnog gledišta. Zar nije najbolja vlada ona čiji se šef posle njegove smrti može lako zameniti, i koja i dalje radi baš zato što njena mašinerija nema ničega tajnog.

- Vi ćete videti, doktore - odgovori Marsel - da ono što se dogodilo u Gradu čelika potvrđuje to što vi sad rekoste. Našao sam gospodina Šulcea za njegovim stolom, a to je centar odakle su polazile sve naredbe kojima se pokoravao Grad čelika bespogovorno.

Smrt mu je toliko ostavila držanje i svu prividnost života, da mi se u prvi mah učinilo da će mi ta avet odgovoriti... Ali pronalazač je bio mučenik svog sopstvenog pronalaska. Njega je ubila jedna od onih bombi koja je trebalo da uništi našu varoš. Njegovo oružje slomilo se u njegovoj ruci baš kada je hteo napisati poslednje slovo u naredbi da se naša varoš ruši. Slušajte.

I Marsel pročita glasno strahovite redove, napisane rukom gospodina Šulcea, od kojih je uzeo prepis.

Zatim dodade:

- Što me je uostalom još bolje uverilo da je gospodin Šulce mrtav, ako bih mogao posumnjati, jeste to što je sve prestalo da

živi oko njega. Sve je prestalo da diše u Gradu čelika. Paraliza gospodara paralisala je sluge, pa čak i oruđa.

- Jeste - odgovori doktor Sarazen - tako je htela Božja pravda.

- Bez sumnje - odgovori Marsel. - Ali sad, doktore, ne mislimo više na prošlost, nego gledajmo u sadašnjost. Gospodin Šulce je mrtav, a to znači mir za nas, ali je i bankrotstvo propast za preduzeće koje je on ustanovio.

Ja smatram da bi čvrsta ruka mogla održati Grad čelika i okrenuti na dobro sile koje je ona nagomilala za zlo.

Gospodin Šulce ima samo jednog mogućeg naslednika, a to ste vi. Ne treba ostaviti da njegovo preduzeće propadne. Naprotiv, treba spasiti od ovog ogromnog brodoloma sve što može služiti na dobro čovečanstvu. A ja sam spreman da se sav posvetim tom poslu.

- Marsel ima pravo - odgovori Oktav i stisnu ruku svom prijatelju - i ja sam spreman da radim pod njegovom upravom, ako otac to odobri.

- Odobravam vam, draga deco - reče doktor Sarazen. - Da, Marsele, nećemo oskudevati u kapitalu, i blagodareći tebi imaćemo u vaskrslom Gradu čelika takav arsenal oruđa i sprava, da niko na svetu neće smeti da nas napadne.

I kad budemo najjači, trudićemo se da budemo i najpravičniji, i gledaćemo da i svi oni što su oko nas zavole dobročinstva mira i pravde. Ah!

Marsele, kakvi lepi snovi! I kad vidim da ću ih moći s tobom ostvariti, pitam sebe zašto... da! Zašto nemam dva sina!... Zašto ti nisi brat Oktavu!... Nama trojici ništa ne bi bilo nemoguće.

JEDNA PORODIČNA STVAR

U ovoj priči možda se nije dovoljno govorilo o ličnim stvarima onih koji su njeni junaci. Ovo je jedan razlog više da se na to vratimo i da, naposljetku, mislimo na njih radi njih.

Treba kazati, dobri doktor nije pripadao čovečanstvu toliko, da bi sasvim zaboravio na pojedinca, pa i onda kada se vinu usred ideala. Njemu je dakle pala u oči iznenadna bledoća koja je oblila lice Marselu, kad je izgovorio one poslednje reči.

Njegove oči tražile su da pročitaju u očima mladoga čoveka skriveni smisao ovoga iznenadnog uzbuđenja. Ćutanje starog iskusnog lekara ispitivalo je ćutanje mladog inženjera i možda je čekao da ga ovaj prekine.

No Marsel, savladavši se jakim naporom volje, brzo je opet našao svu svoju hladnokrvnost. Lice mu je opet dobilo svoju prirodnu boju, i on je bio u stavu čoveka koji čeka da se početi razgovor produži.

Možda malo nestrpljiv zbog ove brze pribranosti Marselove, doktor Sarazen priđe svom mladom prijatelju, uhvati ga za ruku i zadrža je kao kad drži ruku kakvog bolesnika, kome hoće da opipa puls.

Marsel ga je pustio ne znajući šta doktor hoće, i kako ne reče ni reči, doktor otpoče:

- Dragi moj Marsele, docnije ćemo produžiti naš razgovor o budućoj sudbini Grada čelika. Ali nije zabranjeno, i onda kada radimo na poboljšanju sudbine svih, da se takođe brinemo za sudbinu onih koje volimo, onih koji nas se najviše tiču.

Eto, ja mislim da je došao trenutak da ti pričam šta je jedna devojka, čije ću ti ime odmah kazati, nedavno odgovorila svom

ocu i svojoj majci, kojima su po dvadeseti put u ovih godinu dana dolazili da je prose.

Prosiocima se nije moglo ništa zameriti, pa ipak je devojka odgovarala - neću, pa neću!

U tom trenutku Marsel naglim pokretom trže ruku iz ruke doktorove.

Ali, bilo da se doktor dovoljno obavestio o zdravlju svoga bolesnika, bilo da nije opazio da mu je oduzeo u isti mah svoju ruku i svoje poverenje, on produži svoju priču ne obazirući se na ovu sitnicu.

- Pa, naposljetku, kaži nam zašto odbijaš ovolike prosioce. Obrazovanje, imovina, častan položaj, fizičke odlike, sve je tu! Zašto ta tvoja tako odlučna, tako brza odluka na prosidbe, za koje nećeš ni da se malo potruđiš da ih ispitaš? Ti nisi obično tako nepopustljiva. Na ove prekore majčine devojka se najzad reši da govori:

„Draga majčice, ja vam odgovaram 'neću' tako iskreno kao što bih vam odgovorila 'hoću', kad bi to hoću htelo da mi dođe iz srca. Slažem se s vama da su ove prilike koje mi nudite većinom dobre. Ali ja mislim da ovi prosioци gledaju više na najbogatiju partiju u varoši nego na moju ličnost, pa stoga ne mogu da odgovorim - hoću.

Ima samo jedna prosidba na koju bih pristala, ali nažalost, na nju ću možda dugo čekati, pa je možda i ne sačekati.

I am nesreću da sam vrlo bogata, a onaj koji bi me prosio, vrlo je siromah, pa zato neće da me prosi, i ima pravo.” Tada se otac umeša u razgovor.

„Da bih uštedeo tom sirotom i ponositom čoveku da te prosi, što mu njegova osetljivost ne dopušta, onda ću ja to učiniti - jeste! Ja ću to učiniti, jer sam to pročitao u njegovom i tvom srcu.

Budi dakle spokojna. Prvom zgodnom prilikom biću slobodan da upitam Marsela da li bi mu bilo po volji da mi bude zet!"

Ovaj uzbudljivi završetak govora doktorovog silno uzruja Marsela. Oktav mu ćuteći stisnu ruku, a doktor mu pruži obe.

EPILOG

Francuska Varoš, oslobođena svake brige, u miru sa svim svojim susedima, sad brzo napreduje. Njena zaslužena sreća nema zavidljivaca, a njena snaga nameće poštovanje i najvećim kavgadžijama.

Grad čelika je bio strašna fabrika, rušilačko oruđe u gvozdenoj ruci gospodina Šulcea. Blagodareći Marselu, ona je postala središte proizvodnje za sve korisne industrije.

Ima godina dana otkako je Marsel vrlo srećan muž Žanin, a rođenje jednog deteta još je uvećalo njihovu sreću.

Što se tiče Oktava, on je pristao da radi pod upravom svoga zeta i svesrdno mu pomaže. Njegova sestra hoće da ga oženi jednom svojom prijateljicom, koja će svojim zdravim razumom i uviđavnošću sačuvati svoga muža od negdašnjih pogrešaka.

Želje doktorove i njegove žene su se dakle ispunile, i da sve kažemo, oni bi bili na vrhuncu sreće pa i slave, da su u svojoj čestitosti i skromnosti žudeli za nekom slavom.

Može se, dakle, s pravom tvrditi da budućnost pripada naporima doktora Sarazena i Marsela Brukmana, i da primer Francuske Varoši i Grada čelika, sudara uzorne fabrike i uzorne varoši, neće biti izgubljen za buduće naraštaje.

kraj

NAPOMENE:

[1] Ulster coat, eng. - ogrtač, pelerina koju su proslavili u svojim delima Dickens i Dojl. Svakako najpoznatiji je onaj Šerloka Holmsa (prim.red.).

[2] Predvodnik vojnog duvačkog orkestra. Vremenom je publici dosadilo da gleda i sluša marširajuće orkestre sastavljene samo od muškaraca, pa su uvedene i devojke - mažoretkinje (prim. red.).

[3] U izvornom tekstu je kao mera za masu korišćena livra (fr. livre), što bi približno odgovaralo međunarodnoj funti (u 19. veku je francuska livra izjednačena sa polovinom kilograma, i ne treba je mešati sa livrom monetarnom jedinicom)(prim. red.).

[4] Ugljarica - poseban teretni brod koji ugljem opskrbljava na otvorenom moru druge brodove, pretežno ratne mornarice(prim. red.1).

[5] Abrevijacija latinske fraze pede poena claudo - pravda je spora ali dostižna (prim. red.).

[6] Topovi punjeni uz pomoć zatvarača, sa punjenjem otpozadi (prim. red.).

[7] Pasja pećina u okolini Napulja dobila je svoje ime po osobini svoje atmosfere da uguši psa ili svaku životinju sa niskim nogama, a ne škodi čoveku kad stoji. U njoj postoji jedan sloj ugljen-dioksida od oko šezdeset centimetara koji njegova specifična težina održava paralelno sa zemljom (prim. red.).